

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
кафедра філології та перекладу

Костів Володимир Русланович

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 811.11
(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

(назва роботи)

«Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська»

(назва освітньої програми)

035 «Філологія»

(шифр і назва спеціальності)

Володимир КОСТІВ

(підпис ім'я та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник **Тимків Н. М.** доктор педагог.н., професор
(прізвище, ім'я, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

канд. філол. н., доцент

(підпис) (дата)

Мар'яна ШТОГРИН

(ініціали та прізвище)

Рецензент

канд. філол. н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(дата)

Ольга ЯНИШИН

(ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ – 2025

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра філології та перекладу
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Освітньо-професійна програма «Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська»
Спеціальність 035 «Філологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ :

Завідувач кафедри
канд. філол. н., доцент Мар'яна ШТОГРИН
« _____ » _____ 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Костіву Володимиру Руслановичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Структурно-семантичні та перекладацькі особливості англійських та українських термінів з когнітивної та соціальної психології (на прикладі книги Даніела Канемана «Мислення швидко й повільно»)

керівник роботи Тимків Надія Михайлівна, доктор педагог.н., професор

затверджено наказом вищого навчального закладу від «18» листопада 2025 р. № 725/7

2. Строк подання студентом роботи: 10.12.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: навчальні підручники, посібники, періодичні видання, довідники, словники, інтернет-ресурси, матеріали конференцій тощо.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

1.1 Поняття терміна у лінгвістиці: підходи до класифікації та функції у науковому дискурсі

1.2 Особливості формування та розвитку термінології когнітивної та соціальної психології

1.3 Структурно-семантичні особливості та переклад термінів з англійської на українську

РОЗДІЛ 2 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ Д.КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW»)

2.1 Когнітивна та соціальна психологія як джерело сучасної англійської термінології

2.2 Структурно-семантичний аналіз англійських і українських термінів когнітивної психології

2.3 Особливості перекладу досліджених англійських термінів українською мовою

РОЗДІЛ 3 ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ З КНИГИ Д.КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW»

3.1 Характеристика перекладацьких трансформацій при передачі термінів із книги Д.Канемана

3.2 Система вправ на засвоєння іншомовної лексики сфери когнітивної та соціальної психології

3.3 Короткий зміст магістерської роботи німецькою мовою

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): Таблиці – 12, Рисунки -1, додатки на 19 сторінках

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Романенко Н. В., доцент каф. ФП		
Розділ 1, 2, 3	Романенко Н. В., доцент каф. ФП		
Висновки	Романенко Н. В., доцент каф. ФП		

7. Дата видачі завдання: 10.11.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

<i>№ з/п</i>	<i>Назва етапів магістерської роботи</i>	<i>Термін виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1	Вибір теми магістерської роботи та обґрунтування її актуальності	до 10.10.2024	Виконано
2	Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань та методів дослідження	до 31.10.2024	Виконано
3	Складання попереднього плану магістерської роботи	до 10.12.2024	Виконано
4	Пошук і відбір літератури до теми магістерської роботи, складання списку використаних джерел	14.11.2024 - 30.09.2025	Виконано
5	Аналітико-синтетичне опрацювання літератури до теми роботи	12.02.2025 - 29.03.2025	Виконано
6	Написання тексту магістерської роботи відповідно до її структури:	02.09.2025- 22.11.2025	Виконано
	6.1 1 розділ	02.09.25 - 05.12.25	Виконано
	6.2 2 розділ	25.09.25 – 06.11.25	Виконано
	6.3 3 розділ	03.11.25 - 18.11.25	Виконано
7	Написання вступу до теми магістерського дослідження	15.11.25 - 20.11.25	Виконано
8	Підготовка графічних матеріалів чи іншого унаочнення	05.11.25 - 15.11.25	Виконано
9	Формулювання висновків дослідження	18.11.25 - 25.11.25	Виконано
10	Оформлення кінцевого списку використаних джерел та додатків	26.11.25 - 04.12.25	Виконано
11	Оформлення та попередній захист магістерської роботи	05.12.25 - 10.12.25	Виконано
12	Внесення коректив та кінцеве редагування магістерської роботи	11.12.25 - 13.12.25	Виконано
13	Реєстрація магістерської роботи на кафедрі	13.12.25 – 16.12.25	Виконано
14	Захист магістерської роботи	17. 12.2025	Виконано

Студент

підпис

Володимир КОСТІВ

ім'я та прізвище

Керівник роботи

підпис

Надія ТИМКІВ

ім'я та прізвище

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота присвячена комплексному дослідженню структурно-семантичних і перекладацьких особливостей термінів когнітивної та соціальної психології в англійській та українській мовах на матеріалі книги Деніел Канеман «Мислення швидко і повільно». У роботі висвітлено теоретичні засади сучасного термінознавства, окреслено специфіку формування та функціонування психологічної термінології в міждисциплінарному науковому просторі, а також проаналізовано структурні типи термінів і труднощі їх перекладу.

Здійснено структурно-семантичний аналіз англійських термінів когнітивної та соціальної психології, виявлено особливості їх побудови, семантичного наповнення та функціонування в науково-популярному дискурсі. Окрему увагу приділено перекладацьким трансформаціям, які застосовуються для відтворення цих термінів українською мовою, зокрема калькуванню, використанню лексичних відповідників, описовому перекладу, модуляції та конкретизації.

У роботі розроблено систему вправ для засвоєння іншомовної лексики сфери когнітивної та соціальної психології, що може бути використана у фаховій підготовці майбутніх перекладачів та філологів. Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування його результатів у перекладацькій діяльності, навчальному процесі та під час укладання двомовних галузевих словників.

Ключові слова: термін, когнітивна психологія, соціальна психологія, переклад термінів, перекладацькі трансформації, Деніел Канеман.

ABSTRACT

The qualification paper is devoted to a comprehensive study of the structural, semantic, and translation features of English and Ukrainian terms in the field of cognitive and social psychology based on the book by Daniel Kahneman *Thinking, Fast and Slow*. The research outlines the theoretical foundations of modern terminology studies, highlights the specifics of psychological term formation and functioning in interdisciplinary scientific discourse, and analyzes the main difficulties of their translation.

The paper provides a detailed structural and semantic analysis of English psychological terms, reveals their morphological organization, semantic specificity, and contextual functioning in popular scientific texts. Special attention is paid to translation strategies and transformations used to render these terms into Ukrainian, including calque, lexical equivalents, descriptive translation, modulation, and concretization.

A system of practical exercises for mastering foreign-language vocabulary in the field of cognitive and social psychology has been developed. The practical value of the research lies in the possibility of using its results in translation practice, academic teaching, and in compiling specialized bilingual psychological dictionaries.

Key words: term, cognitive psychology, social psychology, term translation, translation transformations, Daniel Kahneman.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	11
1.1. Поняття терміна у сучасній лінгвістиці: підходи до класифікації та функції у науковому дискурсі.....	11
1.2. Особливості формування та розвитку термінології когнітивної та соціальної психології.....	16
1.3. Структурно-семантичні особливості та складнощі перекладу термінів з англійської мови на українську.....	20
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ Д. КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW»)	30
2.1. Когнітивна та соціальна психологія як джерело сучасної англійської термінології.....	30
2.2. Структурно-семантичний аналіз англійських і українських термінів когнітивної та соціальної психології (на матеріалі книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow»).....	36
2.3. Особливості перекладу досліджених англійських термінів українською мовою.....	49
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ	

ПСИХОЛОГІЇ З КНИГИ Д. КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	59
3.1. Характеристика перекладацьких трансформацій при передачі термінів із книги Д. Канемана «THINKING, FAST AND SLOW».....	59
3.2. Система вправ на засвоєння іншомовної лексики сфери когнітивної та соціальної психології.....	83
3.3 Короткий зміст роботи німецькою мовою	88
Висновки до розділу 3	93
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	104

ВСТУП

В умовах інтенсивного розвитку когнітивних наук і глобальної комунікації, переклад спеціалізованих термінів набуває все більшої актуальності, особливо коли йдеться про поняття, що формують сучасне наукове мислення. Одним із таких напрямів є когнітивна та соціальна психологія – галузі, що вивчають складні процеси мислення, прийняття рішень, поведінкові упередження, сприйняття та соціальну взаємодію людини. Саме тому переклад психологічної термінології з англійської на українську мову потребує не лише лінгвістичної точності, але й глибокого розуміння міждисциплінарного контексту. Особливе значення в цьому аспекті має книга Деніела Канемана «Thinking, Fast and Slow» («Мислення швидко й повільно»), яка поєднала когнітивну психологію, економіку та соціальні науки, відкривши новий спосіб осмислення людського мислення та поведінкових моделей. Переклад цього твору українською мовою став не лише філологічним, але й культурно-науковим викликом, адже значна частина термінів, використаних Канеманом, не мала усталених українських відповідників або ж містила багатозначні концепти, що вимагали творчого перекладацького підходу.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням потреби у формуванні єдиної та адекватної термінологічної системи когнітивної та соціальної психології українською мовою. У процесі наукової комунікації неправильне або неточне відтворення термінів може спотворити зміст наукових понять, що впливає не лише на переклад окремих текстів, а й на формування національної термінологічної бази в цілому. Зважаючи на те, що психологічна термінологія англійської мови розвивається під впливом культурних, соціальних і наукових чинників, дослідження її перекладу українською потребує комплексного підходу – поєднання лінгвістичного, семантичного та когнітивного аналізу.

Науковий інтерес до вивчення проблеми перекладу термінологічної лексики відображений у працях багатьох дослідників. Зокрема, теоретичні засади термінознавства та класифікації термінів розробляли М. Вакуленко,

Т. Стасюк, Р. Стацюк, О. Кримець, І. Козак. Питання перекладу спеціалізованих термінів у науково-технічних і психологічних текстах аналізували В. Карабан, Т. Кияк, Л. Черноватий, Н. Абабілова, Д. Фурт, А. Лебедева, Н. Ковальська. Особливості становлення психологічної термінології в англійській мові розглядали у своїх роботах О. Орлова, О. Защепа, Ю. Шаранова, а когнітивний підхід до мовних явищ – К. Мізін, О. Хоменська, Ю. Лисецька. Психологічні основи понять, використаних Канеманом, закладені у працях С. Максименка, В. Лазаренка, П. Горностая, а також у довідкових виданнях на кшталт «APA Dictionary of Psychology». Таким чином, питання взаємодії термінології, когнітивних процесів і перекладацької практики перебуває в центрі уваги сучасної філологічної науки, проте комплексного аналізу саме когнітивно-психологічної термінології на матеріалі книги Д. Канемана в українському перекладознавстві досі бракує.

Метою дипломної роботи є визначення структурно-семантичних і перекладацьких особливостей англійських та українських термінів когнітивної і соціальної психології на матеріалі книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow». Для досягнення мети поставлено такі **завдання**: розкрити сутність поняття «термін» у сучасній лінгвістиці та основні підходи до його класифікації; проаналізувати формування терміносистем когнітивної та соціальної психології; виявити структурні та семантичні особливості англійських термінів; дослідити способи й трансформації, використані для їх перекладу українською мовою; провести порівняльний аналіз англійських і українських термінів з метою встановлення закономірностей відтворення спеціалізованої психологічної лексики.

Об'єктом дослідження є англомовна термінологія когнітивної та соціальної психології, представлена в книзі Д. Канемана. **Предметом** – структурно-семантичні особливості та перекладацькі стратегії, використані при відтворенні цих термінів українською мовою.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, а також спеціальні лінгвістичні методи – описовий, контрастивний, структурно-семантичний і перекладознавчий аналіз. Для класифікації термінів використовувався метод компонентного аналізу, а для дослідження перекладацьких відповідників – метод зіставлення та перекладацьких трансформацій за класифікаціями В. Карабана і Т. Кияк.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному описі англійських термінів когнітивної та соціальної психології в контексті перекладу українською мовою, з урахуванням їхньої структурної організації, семантичних особливостей і функціональної специфіки. Уперше здійснено систематизацію термінів, виявлених у книзі Д. Канемана, за структурними типами (прості, складні, фразові) і за видами перекладацьких прийомів (калькування, лексичний відповідник, описовий переклад, транслітерація, конкретизація тощо).

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання його результатів у перекладацькій практиці, при укладанні галузевих двомовних словників з психології, у викладанні дисциплін «Лексикологія англійської мови», «Теорія і практика перекладу», а також у підготовці майбутніх фахівців у галузі психології та лінгвістики. Матеріали роботи можуть слугувати основою для подальших досліджень розвитку української психологічної термінології в контексті міжмовної комунікації.

Публікації. Результати роботи апробовано на Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Міжкультурна комунікація в мультимодальному середовищі», яка відбулася 29 жовтня 2025 року в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу. За матеріалами дослідження опубліковано тези доповіді на тему: “Структурно-семантичні та перекладацькі особливості англійських та українських термінів когнітивної та соціальної психології”.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Списку використаних джерел (60 найменування, із них – 16 іноземною мовою) та 3 додатки на 19 сторінках. Загальний обсяг дослідження становить 122 сторінок, з них – 88 сторінок основного тексту. Роботу ілюструють 12 таблиць та один рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Поняття терміна у сучасній лінгвістиці: підходи до класифікації та функції у науковому дискурсі

Проблема терміна як особливої одиниці наукової мови посідає центральне місце в сучасній лінгвістиці, адже саме через терміни здійснюється передавання й систематизація знань. Терміни забезпечують точність, однозначність і структурну впорядкованість наукової комунікації, стаючи «будівельними блоками» будь-якої терміносистеми. На відміну від загальноживаних слів, які можуть мати емоційні, асоціативні чи стилістичні відтінки, термін характеризується нейтральністю, строгою дефінітивністю і прив'язаністю до певної галузі знань. Як зауважує М. Вакуленко, терміни є результатом прагнення науки до логічної впорядкованості, тому їх можна розглядати як інструмент пізнання і водночас як відображення наукової картини світу [5, с. 47].

Термінознавство сформувалося як окрема галузь лінгвістики у ХХ столітті, проте сьогодні воно інтегрує ідеї когнітивної, комунікативної та культурологічної парадигм. Це пояснюється тим, що терміни не лише фіксують наукові поняття, а й відображають способи мислення певної наукової спільноти. Як наголошує Н. Абабілова, специфіка терміна полягає у його «прив'язці» до професійної сфери, яка диктує норми використання і контекстуальну стабільність [1, с. 126]. Таким чином, термін можна розглядати як результат взаємодії мовної системи і пізнавальної діяльності людини.

Підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістиці є багатовимірними. Структурно-семантичний напрям (М. Вакуленко, Т. Стасюк, Р. Стацюк) розглядає термін як лексичну одиницю, що має чітку структурну форму, внутрішню мотивацію та семантичну визначеність. Представники цього підходу вважають, що термінологічність слова зумовлюється його входженням

до певної терміносистеми, а не лише формальними ознаками [33, с. 114]. Згідно з функціонально-комунікативним підходом (А. Загнітко, Ю. Лисецька), термін виконує специфічну комунікативну функцію – забезпечує взаєморозуміння між фахівцями певної галузі, тобто є носієм узгодженого значення у професійному середовищі [9, с. 83]. У межах когнітивно-семантичного підходу (О. Кримець, І. Козак, К. Мізін) термін трактується як когнітивна одиниця, у якій закодовано знання про концепт, що існує у свідомості людини. Це означає, що термін не просто позначає предмет чи явище, а структурує наукове уявлення про нього, будучи елементом концептуальної картини світу [19, с. 38]. Сучасна лінгвістика прагне інтеграції цих підходів, розглядаючи термін як когнітивно, культурно й комунікативно зумовлену одиницю, яка поєднує логічну точність і соціальну функцію.

Попри прагнення до стабільності й однозначності, сучасні дослідження підкреслюють динамічний характер терміна, адже він здатний змінювати свою структуру й семантику залежно від комунікативного середовища. Термін нерідко функціонує не як застигла номінація, а як «рухома» одиниця, що адаптується до потреб конкретної наукової школи, методології або дискурсу. У цьому контексті М. Нікуліна слушно зауважує, що термінологічні одиниці мають варіативний потенціал, який проявляється у паралельному існуванні кількох форм чи визначень одного й того самого поняття [28, с. 64]. Терміни в галузях, які швидко розвиваються (зокрема у когнітивній психології, нейронауці, психолінгвістиці), часто набувають уточнень, розширень або звужень значення, що зумовлено появою нових методів дослідження та інтерпретаційних моделей.

Така варіативність не суперечить сутності терміна, а навпаки – засвідчує його відповідність сучасній науковій практиці. У складних міждисциплінарних сферах термін виконує також функцію «мосту» між різними науковими традиціями, передаючи смисли, що сформувалися в суміжних галузях. Це особливо простежується у психологічній термінології, де поняття нерідко мігрують із когнітивістики до соціальних наук, з нейронауки в

психотерапевтичний дискурс тощо, зберігаючи ядро значення, але змінюючи його інтерпретаційні акценти. Унаслідок цього в науковому тексті можуть співіснувати формально різні, але концептуально близькі терміни, що вимагає від дослідника високої уваги до дефініцій і контексту вживання.

Ключовими ознаками терміна є системність, однозначність, дефінітивність і контекстуальна стабільність. Термін не існує ізольовано – він входить до певної системи понять, утворюючи зв'язки типу гіпонімії, антонімії, синонімії. Його основною характеристикою є наявність чіткої дефініції, що дозволяє уникнути двозначності в науковій комунікації. Водночас розвиток науки призводить до явища детермінологізації, коли деякі терміни переходять у загальноживану лексику, втрачаючи вузьке спеціальне значення. Наприклад, такі слова, як «стрес», «мотивація» чи «адаптація», вийшли за межі психологічного дискурсу й стали частиною повсякденного мовлення, що свідчить про динамічність термінологічного статусу [19, с. 39].

Структурна організація термінів також є важливим критерієм їх класифікації. За будовою виокремлюють прості (наприклад, *bias* – «упередження»), складні (*heuristic* – «евристика»), терміни-словосполучення (*cognitive bias* – «когнітивне упередження», *anchoring effect* – «ефект якоря») та аббревіатури (наприклад, *IQ* – «коефіцієнт інтелекту»). За походженням терміни можуть бути автохтонними або запозиченими. У науковій мові спостерігається тенденція до інтернаціоналізації термінів, особливо у сфері психології, де значна частина лексики має латинські або грецькі корені (*heuristics*, *cognition*, *affect*). Водночас українська термінологічна традиція активно розвиває власні номінації, що ґрунтуються на словотворчих ресурсах мови (*саморегуляція*, *підсвідомість*). Окрему групу становлять авторські неологізми, які відображають прагнення дослідників окреслити нові концепти (наприклад, *availability heuristic* – «евристика доступності», уведена Д. Канеманом і А. Тверські [11, с. 52]).

Важливим аспектом сучасного термінотворення є механізми формування нових термінологічних одиниць, які відображають як внутрішні закономірності

мовної системи, так і потреби наукового дискурсу. У термінології психології, зокрема когнітивної, активно функціонують кілька продуктивних способів номінації. Одним з них є морфологічне дериватування, коли нові терміни утворюються шляхом додавання афіксів або поєднання основ (наприклад, *overconfidence*, *misjudgment*), що дозволяє створювати компактні й семантично прозорі одиниці. Іншим поширеним механізмом є композитизація, тобто створення складних слів або словосполучень, які структурують наукові поняття за моделлю «ознака + явище» чи «процес + об'єкт» (*mental load*, *framing effect*, *cognitive ease*). Такі конструкції вирізняються високою мотиваційністю, адже відображають логіку наукового опису.

У термінології психології також значною мірою проявляється семантичний шлях творення, який полягає в переосмисленні вже наявних загальноживаних слів. Саме на цьому механізмі ґрунтується поява термінів метафоричного типу, що позначають абстрактні когнітивні операції через конкретні образи (*anchoring*, *priming*, *framing*). Подібні номінації сприяють концептуалізації складних ментальних процесів, оскільки поєднують логічність наукової мови з образністю, притаманною мисленню. Важливо, що такі терміни нерідко набувають значної когнітивної ваги та стають ключовими у формуванні моделей поведінкових процесів.

Крім того, у розвитку сучасної терміносистеми спостерігається тенденція до економії мовних засобів, що проявляється у формуванні аббревіатур і складноскорочених одиниць (*CRT* – *Cognitive Reflection Test*, *IAT* – *Implicit Association Test*). Подібні форми не лише полегшують комунікацію між фахівцями, а й відображають прагнення науки до компактності та стандартизації термінологічних одиниць. Таким чином, структурні особливості терміна визначаються не лише словотвірними моделями, а й когнітивно-комунікативними потребами певної галузі знань, що робить термінотворення динамічним і багатовимірним процесом.

З погляду семантики, терміни можуть бути одно- чи багатокомпонентними, мати синонімічні або гіпо-гіперонімічні зв'язки.

Синонімія в термінології є обмеженою, проте часто неминучою через різні школи перекладу або авторські інтерпретації. Наприклад, у психологічній літературі англійське *bias* може перекладатися як «упередження», «схильність» або «спотворення» залежно від контексту. Полісемія ж створює додаткові труднощі перекладу, оскільки вимагає уточнення значення через контекст. Цікавою є також роль метафоризації у науковій мові, коли терміни виникають через переосмислення слів загальної лексики. У когнітивній психології широко використовуються метафоричні терміни на кшталт *anchor* («якір») чи *framing* («рамка»), які описують ментальні процеси через конкретні візуальні образи [4, с. 82].

Функції термінів у науковому дискурсі різнопланові. Насамперед це номінативна функція, що забезпечує точне позначення понять і явищ. Когнітивна функція полягає у відображенні процесів мислення й пізнання, адже терміни акумулюють знання і відображають структуру наукової картини світу. Комунікативна функція реалізується через роль терміна як засобу професійного спілкування, що гарантує взаєморозуміння в межах певної дисципліни. Нарешті, системоутворювальна функція проявляється у взаємозв'язку терміна з іншими одиницями терміносистеми: кожен термін має своє місце в ієрархії понять, забезпечуючи логічну цілісність наукового дискурсу [36, с. 28].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що термін у сучасній лінгвістичній парадигмі є не просто мовною одиницею, а носієм концептуального знання, що поєднує мовну форму і науковий зміст. Він виконує роль посередника між мовою та мисленням, фіксує результати пізнавальної діяльності людини. У контексті психологічних наук термінологія є особливо значущою, адже саме через неї окреслюються межі наукових понять і способи опису внутрішніх процесів людської свідомості. Як зазначає І. Козак, розвиток термінології відображає еволюцію наукового мислення, що рухається від конкретного до абстрактного, від описового до аналітичного [16, с. 57]. Таким чином, вивчення терміна в сучасній лінгвістиці – це не лише питання формальної класифікації, а

й спроба зрозуміти, як мова творить і підтримує систему знань у певній галузі, зокрема в когнітивній і соціальній психології.

1.2. Особливості формування та розвитку термінології когнітивної та соціальної психології

Формування термінології когнітивної та соціальної психології має глибокі історичні корені, що сягають ще античної філософії, коли перші уявлення про психічну діяльність людини виражалися в поняттях «психе» та «логос». Саме в межах давньогрецької думки виникла традиція концептуалізації внутрішнього світу людини як об'єкта окремого пізнання, яка надалі заклала основи майбутньої психологічної науки. У XIX–XX століттях інтенсивний розвиток філософії, педагогіки та нейронаук сприяв формуванню системи наукових термінів, що відображали прагнення до точного опису психічних явищ, їх структури й закономірностей. Як слушно зазначає М. Вакуленко, становлення спеціальної терміносистеми завжди відбувається у взаємодії науки і мови, коли кожна нова теоретична концепція зумовлює появу нових понять та, відповідно, нових термінів [5, с.114].

Особливий етап розвитку термінології пов'язаний із зародженням когнітивної психології у другій половині XX століття, коли відмова від біхевіористської парадигми, що принципово нехтувала внутрішніми ментальними процесами, спричинила потребу в новому апараті опису мислення. Д. Брунер, Г. Саймон, У. Найссер та інші дослідники ввели до наукового обігу терміни, які окреслювали механізми обробки інформації, ментального моделювання, асоціативної пам'яті, прийняття рішень. Саме у цей час закріпилися поняття *heuristic*, *cognitive bias*, *mental model*, *associative memory*, *decision-making*, які сьогодні становлять концептуальну базу когнітивної науки. Внесок Д. Канемана, який узагальнив ці поняття в межах інтегрованої теорії двох систем мислення, суттєво вплинув на

терміноутворення, оскільки потреба пояснити складні когнітивні викривлення та евристики спричинила появу багатьох спеціальних найменувань, що поєднували психологічний, лінгвістичний і соціально-науковий контекст [11, с.17].

Разом із формуванням термінології когнітивної психології спостерігалось поступове уточнення наукових дефініцій та їх переосмислення відповідно до накопичених емпіричних даних. Упродовж 1970–1990-х років у межах когнітивної науки відбувся перехід від загальних описів психічних процесів до розроблення чітких операційних понять, які могли бути використані в експериментальних дослідженнях. Цей перехід спричинив появу термінів, орієнтованих на фіксацію конкретних когнітивних механізмів: *processing fluency*, *cognitive load*, *attentional resources*, *mental effort*, *associative priming*, які стали невід’ємною частиною методологічного апарату експериментальної психології. Важливо й те, що наукова спільнота прагнула не лише описати явище, а й забезпечити можливість його кількісного вимірювання, що поступово привело до стандартизації низки термінів і запровадження спеціальних індикаторів – зокрема *anchoring index*, *U-index*, показників когнітивної напруги та параметрів ефективності переробки інформації.

З’являлися терміни, спрямовані на пояснення логіки помилок мислення, які послідовно документувалися у працях Амоса Тверські та Даніеля Канемана. Саме у цей період було сформульовано концепти *availability heuristic*, *representativeness heuristic*, *overconfidence*, *illusion of validity*, що змінили спосіб інтерпретації людських рішень, перенісши центр уваги з раціональних моделей на обмежені можливості когнітивної системи. Ці терміни швидко інтегрувалися в ширший міждисциплінарний контекст, оскільки вони дозволяли описувати поведінкові закономірності у сферах економіки, соціальної взаємодії, політичної комунікації та навіть права. Унаслідок цього когнітивна терміносистема стала інструментом пояснення складних соціальних і поведінкових феноменів, виходячи далеко за межі суто психологічної парадигми.

Паралельно з цим формувалася термінологія соціальної психології, яка зосереджувалася на описі відносин, взаємодій, механізмів впливу та соціального сприйняття. Поняття *social norms*, *stereotype*, *group dynamics*, *halo effect* фіксували нове бачення соціальної поведінки та взаємозумовленості індивідуальних і групових процесів. Згодом унаслідок активного розвитку міждисциплінарних підходів межа між когнітивною й соціальною психологією почала розмиватися, і термінологічні системи обох галузей увійшли у спільне семантичне поле. Такі поняття, як *affect heuristic*, *bias*, *intuition*, почали трактуватися одночасно як індивідуально-когнітивні й соціально-поведінкові механізми, що засвідчило інтеграцію двох наук і спричинило ще більше ускладнення термінофонду.

Важливим чинником поповнення термінологічного складу обох галузей стало активне запозичення понять з інших наук – економіки, лінгвістики, біології, статистики. Деякі з найвідоміших термінів мають економічне походження, як-от *loss aversion* чи *prospect theory*, інші – статистичне, наприклад *regression to the mean* або *law of small numbers*. Цей міждисциплінарний обмін сприяв не лише розширенню семантичних полів термінів, а й появі нових моделей мислення, які дозволяли описувати поведінку людини у складних ситуаціях невизначеності. Значну роль відіграло також метафоричне термінотворення, про яке пише Т. Бородулькіна, наголошуючи, що метафора є одним із провідних засобів концептуалізації в психології, оскільки дає змогу вербалізувати абстрактні процеси через конкретні образи [4, с.82]. Саме тому такі терміни, як *anchoring effect*, *framing* чи *mental model*, стали ключовими для позначення когнітивних механізмів, адже ґрунтуються на наочних образах, що легко відтворюють внутрішні процеси у свідомості людини. Оскільки англійська мова має статус провідної мови сучасної науки, саме англійська терміносистема стала базовою моделлю для інших мов, зокрема української, яка активно адаптує англійські терміни та їхні структурні форманти [10, с.35].

Особливості словотворення у когнітивній і соціальній психології виявляються у створенні великої кількості композитів, прикметниково-іменних конструкцій та префіксальних структур, що забезпечують стислий і водночас високоточний опис явищ. До таких моделей належать *fast thinking*, *loss aversion*, *cognitive load*, які в українській мові передаються здебільшого через калькування, адже така стратегія дозволяє зберегти логічну структуру терміна й уникнути смислових втрат. Водночас помітною є тенденція до уніфікації та стандартизації термінології, що відображає прагнення науки до стабільності й системності, про яку наголошують фахівці з термінознавства [19, с.37]. Чіткість термінологічної моделі є особливо важливою в галузях, де значення кожного поняття впливає на інтерпретацію результатів дослідження.

Співвідношення терміносистем когнітивної та соціальної психології засвідчує їхню значну взаємопроникність: багато термінів функціонують одночасно у двох галузях, адже описують психологічні механізми, що проявляються як у внутрішньому мисленні індивіда, так і в його соціальній поведінці. Такі поняття, як *bias*, *intuition*, *affect heuristic*, мають подвійний статус, оскільки вони одночасно належать до когнітивних моделей і соціальних інтерпретацій поведінки. Наявність міждисциплінарних зв'язків із економікою, політологією, когнітивною лінгвістикою та іншими галузями ще більше розширює область їх уживання і підтверджує динамічний характер термінології.

Окремої уваги потребує сучасний стан розвитку української психологічної термінології, який визначається активними процесами адаптації англійських термінів та пошуком оптимальних відповідників. У словниках Н. Орлової, психологічному словнику за ред. Н. Побірченко та працях українських учених – С. Максименка, В. Лазаренка – спостерігається прагнення до узгодження української терміносистеми із міжнародними стандартами, водночас із намаганням зберегти природність української наукової мови [26, с.41]. Проте наявність кількох паралельних перекладацьких традицій, а також варіативність уживання деяких понять створюють потребу у формуванні єдиної

стандартизованої двомовної терміносистеми, про що наголошують і дослідники перекладу психологічної літератури [41, с.52].

Можна стверджувати, що психологічна термінологія є динамічною мовною системою, чутливою до змін у науці, культурі та суспільстві. Вона не лише фіксує розвиток наукових знань, а й формує способи концептуалізації психологічних явищ, впливаючи на те, як сучасна наука описує людське мислення й поведінку. Саме тому термінологія когнітивної та соціальної психології є одним із ключових інструментів формування наукової мови ХХІ століття, що забезпечує точність, послідовність і когнітивну глибину академічного дискурсу.

1.3. Структурно-семантичні особливості та складнощі перекладу термінів з англійської мови на українську

Переклад термінів посідає особливе місце у системі лінгвістичного аналізу, адже він поєднує в собі точність мовної структури та наукову відповідність змісту. У науковому дискурсі термін виступає одиницею, яка не просто позначає предмет чи явище, а закріплює за ним певну концептуальну модель. Саме тому переклад термінів є не лише процесом пошуку лексичного відповідника, а актом когнітивної інтерпретації, що передбачає відтворення понятійної сутності іншою мовою. Як зазначають Н. Абабілова та Л. Білокамінська, специфіка перекладу термінів полягає у збереженні їхньої однозначності та стабільності в межах терміносистеми [1, с.126]. Тобто перекладач має не лише правильно передати зміст, а й дотриматися вимог до точності, однозначності й узгодженості термінологічного ряду.

Критерії адекватності перекладу термінів визначаються трьома основними параметрами: **точність**, що полягає у відтворенні семантичного обсягу без спотворення змісту; **однозначність**, що запобігає дублюванню або багатозначності в терміносистемі; та **узгодженість**, яка забезпечує послідовність використання термінів у межах наукового тексту [12, с.78]. На

відміну від перекладу загальноновживаної лексики, переклад термінів не допускає асоціативного розширення значень, стилістичних відтінків або емоційного забарвлення. Як наголошує О. Кринець, термінологічна одиниця вимагає «жорсткої» семантичної відповідності між двома мовами, адже будь-яке зміщення призводить до зміни наукової картини світу [19, с.37].

У межах когнітивної та соціальної психології англійські терміни відзначаються високим рівнем структурної варіативності. Вони можуть бути простими, складними або фразовими, а також утворювати авторські неологізми, що відображають індивідуальний стиль мислення вченого. Для систематизації матеріалу з книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow» було здійснено класифікацію термінів за структурними типами.

Таблиця 1.1

Структурна класифікація термінів з книги Д. Канемана та способи їх перекладу українською мовою

Тип терміна	Англійський варіант	Український переклад	Спосіб перекладу	Коментар
Простий	bias	упередження	лексичний відповідник	загальноновживаний термін, збережено семантичну основу
Простий	intuition	інтуїція	калькування (лат.)	адаптований запозичений термін
Простий	stereotype	стереотип	калькування (повне)	відповідник усталений у психологічному дискурсі
Складний	cognitive bias	когнітивне упередження	часткове калькування	калькування першого компонента, лексичний відповідник другого
Складний	loss aversion	уникнення втрат	описовий переклад	адаптація до семантики української психологічної термінології
Фразовий	illusion of control	ілюзія контролю	калькування	повне структурне відтворення
Фразовий	law of small numbers	закон малих чисел	калькування	усталений науковий відповідник
Неологізм	System 1 / System 2	Система 1 / Система 2	калькування + транслітерація	авторська термінологічна пара
Оказіоналізм	Econs / Humans	екони / люди	описовий переклад	адаптовано до українського контексту через морфологічне узгодження

Як видно з таблиці, переважна частина термінів у Канемана перекладена засобами калькування, що забезпечує структурну точність і термінологічну стабільність. Проте у випадку авторських неологізмів або okazіоналізмів перекладач змушений застосовувати описовий або комбінований переклад.

Серед основних способів перекладу англійських термінів когнітивної психології варто виокремити калькування, транслітерацію, описовий переклад, використання лексичного відповідника, конкретизацію, генералізацію та модуляцію. За спостереженнями Д. Фурта, калькування є найпоширенішим способом передачі термінів у наукових текстах, адже воно «дозволяє зберегти системність терміносфери» [38, с.275]. Так, наприклад, *anchoring effect* перекладено як *ефект якорування*, а *availability heuristic* – як *евристика доступності*. У цих випадках збережено структуру вихідної одиниці та змістовну кореляцію. Описовий переклад уживається для складних понять без прямих відповідників, наприклад, *loss aversion* – *уникнення втрат*, *prospect theory* – *теорія перспектив*.

Важливе місце займають лексичні трансформації – конкретизація, генералізація й модуляція. Так, термін *judgment* у перекладі набуває різних варіантів залежно від контексту: *оцінка*, *судження*, *рішення*. Це демонструє значну роль контекстуального фактора, про який писала Т. Кияк, вказуючи, що перекладач повинен «корегувати значення терміна, виходячи з прагматичного наміру автора» [14, с.112].

Проблеми перекладу психологічних термінів ускладнюються тим, що значна частина лексем має багатозначну семантику. Наприклад, слово *heuristic* може означати як «спрощене судження», так і «евристичну процедуру». В англійському оригіналі це слово позначає певний механізм мислення, тоді як в українській традиції термін *евристика* має більш узагальнене значення – спосіб відкриття нового знання. Складність також виникає при перекладі метафоричних термінів, які містять образне осмислення когнітивних процесів. До таких належать *anchoring* («якорування»), *framing* («обрамлення»), *mental shotgun* («психічна рушниця»), що мають переносні значення й вимагають від

перекладача балансування між буквальною та змістовою глибиною. Як зауважує Т. Бородулькіна, метафора в психологічному дискурсі виконує не лише стилістичну, а й когнітивну функцію – вона структурує наукову концепцію [4, с. 82].

Додатковою проблемою є культурно зумовлені терміни, наприклад, *nudge*, який у Канемана позначає м'який вплив на поведінку через контекстні стимули. Український варіант *підштовхування* частково передає зміст, але не відображає концептуального аспекту – поведінкової економіки. Аналогічно терміни *loss aversion* і *prospect theory* не мають усталених українських аналогів, тому переклад потребує не лише лінгвістичного, а й науково-когнітивного узгодження.

Окремої уваги заслуговує проблема стандартизації психологічних термінів у перекладі. Через відсутність єдиної термінологічної бази у перекладацькій практиці виникають різночитання. Наприклад, *bias* у різних джерелах перекладають як *упередження*, *викривлення*, *схильність*, *тенденційність*, що створює плутанину в інтерпретації наукових понять. Подібна ситуація спостерігається з терміном *heuristic*, який трактується то як *евристика*, то як *спрочене судження* [21, с. 52]. Це підтверджує необхідність створення узгоджених двомовних баз даних для галузі когнітивної психології, що забезпечить термінологічну єдність і стабільність у науковому дискурсі.

Контекст у перекладі термінів відіграє ключову роль, адже значення лексеми нерідко конкретизується лише в межах тексту. У книзі Канемана контекст формують фреймові структури – концептуальні моделі, що визначають сприйняття події чи рішення. Так, у виразі *framing effect* термін *framing* перекладається як *ефект обрамлення сприйняття*, тоді як у технічному контексті він означає «структурування інформації». Подібна гнучкість демонструє, що перекладач повинен володіти не лише мовними знаннями, а й когнітивними уявленнями про психологічні процеси [29, с.244].

Серед теоретичних підходів до перекладу термінів варто виділити позиції В. Карабана, Т. Кияк і Л. Черноватого. В. Карабан наголошує на необхідності

врахування жанрово-стилістичних особливостей тексту і домагання адекватності, коли форма і зміст узгоджуються зі стандартами наукового стилю [12, с. 91]. Т. Кияк розвиває ідею комунікативної еквівалентності, тобто такого перекладу, який забезпечує рівнозначне розуміння терміна в обох мовах [14, с. 88]. Л. Черноватий, своєю чергою, підкреслює когнітивну природу наукової термінології, розглядаючи термін як структурну одиницю знань, що вимагає концептуального узгодження між мовами [41, с. 102].

Структурно-семантичні особливості англомовних термінів, притаманних когнітивній та соціальній психології, виявляють не лише різноманіття словотвірних моделей, але й специфічні вимоги до їхнього перекладу українською мовою. У науковій практиці перекладач часто опиняється в ситуації, коли формальна відповідність між мовами є недостатньою, а отже необхідним стає поглиблений аналіз понятійної структури терміна та його функцій у професійному дискурсі. Як підкреслює М. Вакуленко, термінологія будь-якої науки має системний характер: вона не існує ізольовано, а утворює мережу логічно та семантично пов'язаних одиниць, що забезпечують концептуальну цілісність галузі [5]. З цієї позиції переклад терміна не можна зводити до пошуку еквівалента – він передбачає реконструкцію наукового змісту у межах іншої мовної традиції.

Особливу складність становлять англомовні терміни, утворені на основі абстрактних іменників або дієслівних форм, які в українській мові мають ширший семантичний діапазон. Наприклад, такі лексеми як *reasoning*, *judgment*, *decision-making* охоплюють у англійській значно гнучкішу семантику, що може означати як процес, так і результат мисленнєвої діяльності. Як зауважує Н. Бідненко, англійська термінологія тяжіє до компактності, тоді як українська віддає перевагу розгорнутим, часто описовим конструкціям [2, с. 45]. Це зумовлює певну асиметрію між вихідною та цільовою мовами, яка проявляється у виборі структурної моделі перекладу.

Однією з характерних тенденцій англомовної психологічної терміносистеми є широке використання метафоричних моделей. Метафора в

когнітивній науці виконує не декоративну, а концептуальну функцію, втілюючи складні абстрактні явища у зрозумілі образи: *anchoring, framing, priming, mental shotgun, availability cascade* тощо. За Т. Бородулькіною, метафора у професійному мовленні психологів виступає засобом концептуалізації знань і створення нових когнітивних схем [4, с. 82]. Тому переклад таких одиниць потребує не буквального відтворення образу, а відновлення механізму смислотворення, який стоїть за англійським терміном.

Не менш важливим є питання узгодженості української термінології з міжнародними стандартами. Деякі поняття, зокрема *loss aversion, prospect theory, endowment effect*, уже закріпилися у світовій науковій традиції, проте в українській мові все ще спостерігається варіативність їхнього перекладу. Ситуацію ускладнюють випадки, коли термін у джерелі функціонує як частина усталеної методики чи експериментальної моделі. Так, для перекладу терміна *Cognitive Reflection Test* недостатньо знайти лексичний відповідник – необхідно враховувати, що йдеться про конкретний психометричний інструмент. Л. Черноватий підкреслює, що переклад таких термінів має відповідати не лише лінгвістичним нормам, а й міжнародній дослідницькій практиці, яка визнає певні назви офіційними маркерами методології [41, с. 140].

Семантична структура англомовних складних термінів часто виявляється надзвичайно компактною: поєднання двох іменників створює нову структурну одиницю, яка не потребує складної граматичної організації. Наприклад, терміни *reference point, risk policy, mental accounts, statistical intuitions* є семантично насиченими та вимагають від перекладача здатності зберегти чіткість понятійних меж. У працях А. Защепи підкреслюється, що англомовні терміни цієї групи формують «компресовані моделі знань», де кожен компонент несе окреме семантичне навантаження, що ускладнює процес перекладу [10, с. 34]. Тому в українській мові доцільним часто є часткове калькування або переклад через лексичне розгортання.

Помітну роль у формуванні структурної специфіки займають оказіоналізми та авторські неологізми. У Канемана це *Econs* та *Humans*, які

відображають концептуальну дихотомію між економічною моделлю раціонального агента та реальними поведінковими патернами. Переклад подібних одиниць вимагає не лише мовної інтуїції, а й глибокого знання теорії, оскільки невдалий відповідник здатен спотворити ключову метафору всього дослідження. Як зазначає О. Орлова, індивідуально-авторські терміни часто не мають однозначних еквівалентів, але є семантично прозорими, тому доцільним стає комбінований переклад – частково калькований, частково адаптований [26].

Окремою проблемою є явище термінологічних лакун – випадків, коли англійський термін позначає поняття, яке не має усталеного українського відповідника. Це характерно для психології, котра активно запозичує терміни з інших наук: економіки, нейробіології, соціології, інформатики. Наприклад, терміни *anchoring index*, *availability cascade*, *narrow framing* відображають міждисциплінарні категорії, які в українській науковій практиці лише формуються. М. Кринець наголошує, що подібні випадки вимагають пошуку балансу між термінологізацією та збереженням внутрішньої логіки наукового поняття [19, с.39].

Лінгвосоціокогнітивні аспекти перекладу також відіграють помітну роль. Т. Гарлицька звертає увагу на те, що психологічні терміни часто мають приховану соціолінгвістичну складову, оскільки віддзеркалюють культурні сценарії, моделі поведінки та усталені норми певної мовної спільноти [7, с. 22]. Наприклад, термін *nudging* виник у контексті соціально-політичних дебатів у США і Великій Британії та набув популярності в риториці поведінкової економіки. Його переклад потребує врахування не лише буквальної семантики, але й соціокультурного значення.

Досить поширеною є також проблема словотвірної несумісності, коли українська мова не має продуктивних моделей для створення структурних аналогів англійських термінів. Такі лексеми, як *overconfidence*, *overestimation*, *underweighting*, характеризуються високою словотвірною компактністю в англійській мові, але в українській потребують описових конструкцій

(«надмірна впевненість», «переоцінка», «заниження ваги»). Як підкреслює Ю. Лисецька, перекладач мусить компенсувати структурну різницю шляхом підбору семантично точних компонентів, одночасно зберігаючи стилістичну нейтральність наукового тексту [22, с. 268].

Когнітивна психологія активно використовує терміни з кількісною семантикою: *base-rate neglect*, *correlation coefficient*, *sample size*, *regression to the mean*. Для їхнього перекладу важливо зберігати не лише математичний зміст, а й методологічний контекст. Наприклад, термін *sample size* часто перекладається як «кількість учасників», що є помилковим у статистичному розумінні, де йдеться саме про обсяг вибірки. Про це наголошує Р. Ключник, підкреслюючи необхідність методологічної грамотності перекладача [15].

У міжмовному зіставленні важливо враховувати і те, що англійська термінологія тяжіє до універсалізації понять, тоді як українська – до більшої описовості, що створює відмінності в ступені абстракції. С. Максименко та його колеги зазначають, що українська психологічна традиція історично формувалася під впливом гуманітарних концепцій, тому терміни мають ширшу семантику і часто потребують уточнення [30, с.212].

У сучасних дослідженнях перекладознавці пропонують розглядати терміни як складники «концептуального каркаса» науки, що визначає спосіб мислення у певній дисципліні. Так, А. Загнітко та Г. Монастирецька підкреслюють, що термін функціонує не як окрема одиниця, а як елемент структурної цілісності тексту, де важливо враховувати когерентність і дискурсивні зв'язки [9, с. 15]. Це означає, що переклад психологічних термінів має здійснюватися у межах цілісного концептуального простору, а не в рамках ізольованих лексичних одиниць.

Сучасні тенденції у перекладі термінів когнітивних наук також демонструють підвищення ролі міжкультурної комунікації. К. Мізін акцентує на тому, що міжкультурні розбіжності впливають на спосіб осмислення наукових понять, а отже й на вибір перекладацького рішення [25]. Особливо це помітно в термінах, що позначають емоційні або соціально забарвлені процеси

(*well-being, emotional arousal, affective forecasting*), які у різних культурах мають різні концептуальні межі.

Зважаючи на відсутність повної стандартизації термінів у галузі психології, важливою для перекладача є здатність до міждисциплінарного аналізу. О. Пашун відзначає, що переклад термінів психології часто вимагає врахування етимології, культурного контексту, терміносистем суміжних наук і навіть усталених міжнародних класифікацій [28]. Тому процес перекладу перетворюється на комплексну аналітичну діяльність, де мовні навички поєднуються з науковою компетентністю.

Отже, переклад термінів когнітивної та соціальної психології з англійської на українську є складним і багаторівневим процесом, у якому лінгвістична точність поєднується з науковою інтерпретацією. Він вимагає не лише знання мови-джерела і мови перекладу, але й глибокого розуміння психологічної терміносистеми. Структурно-семантичний аналіз показує, що для більшості термінів можливе повне або часткове калькування, проте в окремих випадках, особливо при перекладі авторських неологізмів, необхідна адаптація, що зберігає когнітивну суть поняття. Таким чином, переклад у цій галузі стає інструментом не лише мовної, а й наукової інтеграції, сприяючи формуванню єдиного термінологічного простору когнітивної науки.

Висновки до розділу 1

Термін у сучасній лінгвістиці постає як центральна одиниця наукового дискурсу, покликана забезпечувати точність і системність передання знань. Він не лише називає певне поняття, а й відображає його місце у ширшій концептуальній картині науки, виконуючи номінативну, когнітивну та системоутворювальну функції. Саме тому терміносистеми, що формуються в когнітивній та соціальній психології, відзначаються складністю, багаторівневністю та орієнтацією на логічну впорядкованість опису психічних явищ.

Окрему увагу привертає динамічний та міждисциплінарний характер цих терміносистем, які розвиваються у взаємодії з такими галузями, як філософія, економіка, нейронауки, лінгвістика. Їх становлення значною мірою детерміноване англомовною науковою традицією, що задає ключові концепти та формотворчі моделі. Вплив англійської мови простежується як у структурі, так і в семантиці термінів, що зумовлює необхідність максимально уважного й обґрунтованого підходу до їх відтворення українською.

Аналіз перекладацьких аспектів засвідчив, що робота з психологічними термінами потребує поєднання структурно-семантичного та контекстуального підходів. Точність формального відтворення має узгоджуватися з розумінням змісту поняття в конкретному науковому середовищі, адже саме контекст визначає, яке значення терміна є релевантним у певній ситуації. Особливої складності перекладу надають багатозначність, метафоричність та авторська новизна низки понять, що виникають у когнітивній та соціальній психології. Метафоричні моделі, на яких ґрунтується значна частина термінів, вимагають збереження образності та логічних асоціацій, тоді як авторські неологізми – ретельної інтерпретації та відповідального підбору українських відповідників.

Отже, у першому розділі окреслено цілісну теоретичну основу, що дозволяє зрозуміти природу психологічних термінів, закономірності їх утворення та функціонування, а також загальні принципи й труднощі їх перекладу. Ці положення формують концептуальний фундамент для подальшого практичного аналізу термінів із книги Д. Канемана «Мислення швидко й повільно» та забезпечують методологічну послідовність дослідження у другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ Д. КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW»)

2.1. Когнітивна та соціальна психологія як джерело сучасної англomовної термінології

Когнітивна та соціальна психологія у XX–XXI століттях посіли центральне місце серед гуманітарних і поведінкових наук, ставши базою для осмислення механізмів людського мислення, сприйняття та соціальної взаємодії. Когнітивна психологія вивчає процеси пізнання – ті психічні операції, які лежать в основі сприйняття, запам'ятовування, мислення, уяви та прийняття рішень. Її предметом є структура та функціонування когнітивних процесів, а завдання полягає у з'ясуванні того, як людина отримує, переробляє та використовує інформацію у різних контекстах. Зародження когнітивної психології пов'язують із роботами У. Найссера, Дж. Брунера, Дж. Міллера, які заклали основи вивчення мислення як процесу, що має не лише біологічну, а й концептуальну природу. Сучасна когнітивна психологія охоплює такі напрями, як дослідження уваги, пам'яті, мислення, мовлення, інтуїції, процесів прийняття рішень і когнітивних упереджень, які формують поведінкові моделі людини [30, с. 112].

Соціальна психологія, у свою чергу, фокусується на тому, як соціальне середовище, міжособистісні стосунки, групові процеси та культурні норми впливають на поведінку людини. Вона вивчає сприйняття іншої особи, соціальні установки, конформізм, групову динаміку, лідерство, комунікацію та конфлікти у спільноті. На думку П. Горностая, соціальна психологія є «містком» між індивідуальною та суспільною свідомістю, адже її термінологія поєднує категорії психології, соціології, антропології та лінгвістики [8, с. 57]. Саме завдяки цій дисципліні в науковий обіг увійшли поняття «соціальна ідентичність», «соціальні ролі», «соціальне сприйняття», «атрибуція»,

«когнітивний дисонанс», що згодом стали універсальними у гуманітарних дослідженнях.

Формування термінології когнітивної та соціальної психології в англійській мові має тривалу історію, що охоплює кілька етапів – від становлення базових понять у першій половині ХХ століття до появи сучасних міждисциплінарних термінів на перетині психології, лінгвістики, економіки й нейронаук. Поняття *heuristic*, *bias*, *intuition*, *cognition*, *judgment*, *decision-making* стали ключовими не лише у психології, а й у поведінковій економіці, маркетингу, штучному інтелекті, педагогіці. Наприклад, термін *heuristic* (евристика) виник із грецького *heuriskein* – «знаходити», але в сучасній когнітивній науці позначає «спрощену ментальну стратегію» або «правило великого пальця», за допомогою якого людина швидко приймає рішення, не вдаючись до повного аналізу ситуації [11, с. 64]. Термін *bias* (упередження) спочатку мав значення «нахил» або «схильність», проте у психології Канемана та Тверського він набув значення «систематичної помилки судження», що виникає внаслідок спрощеного способу мислення [53, с. 48].

Наукове мислення середини ХХ століття почало тяжіти до синтезу знань – саме тоді когнітивна психологія стала перетинатися з нейропсихологією, філософією свідомості, когнітивною лінгвістикою, кібернетикою та поведінковою економікою. Відповідно, термінологія цих дисциплін почала взаємопроникати: у психологічних працях з'явилися поняття *feedback*, *input*, *output*, *information processing*, запозичені з інформатики; терміни *semantic network* чи *conceptual metaphor* походять із лінгвістики, а *prospect theory*, *utility*, *framing effect* – з економічних досліджень [39, с. 172]. Таким чином, сучасна когнітивно-психологічна терміносистема англійської мови є міждисциплінарною та відкритою для нових номінацій, що з'являються разом із розширенням сфер застосування психології.

Особливістю англійської термінології психологічного спрямування є її історична тяглість від латинських і грецьких джерел. Такі терміни, як *cognition* (лат. *cognitio* – «знання»), *emotion* (лат. *emovere* – «збуджувати»), *psychology*

(грец. *psyche* – «душа», *logos* – «вчення»), утворюють базис, на який накладаються новітні номінативні одиниці – *subconscious bias*, *metacognition*, *self-serving attribution*. Як зазначає І. Козак, багатокomпонентні англійські терміни мають тенденцію до семантичної прозорості, що зумовлює їх легку адаптацію іншими мовами, у тому числі й українською [16, с. 88]. Водночас ця прозорість створює складнощі для перекладача, який має точно передати не лише етимологічну, а й концептуальну глибину терміна.

Сучасна англійська мова виконує роль універсальної мови психологічної науки, що зумовлено як історичними, так і культурно-науковими чинниками. Після Другої світової війни саме англійська стала мовою міжнародної академічної комунікації, а більшість провідних університетів і наукових журналів зосереджені у США та Великій Британії. Це призвело до того, що терміни, запроваджені англomовними дослідниками, швидко ставали еталонними і вживалися в міжнародних контекстах без перекладу або з мінімальною адаптацією. Як зазначає Н. Абабілова, англійська термінологія нині виконує функцію «мирового стандарту» для багатьох наукових дисциплін, у тому числі для психології [1, с. 126].

Переважа англійської мови у сфері психологічної науки зумовлена також домінуванням американської дослідницької школи, яка сформувала цілі терміносистеми навколо понять *behavior*, *cognition*, *motivation*, *emotion*, *personality*. Впливові публікації в журналах *American Psychologist*, *Cognitive Psychology*, *Journal of Personality and Social Psychology* та праці таких авторів, як Д. Канеман, Е. Тверський, Л. Фестінгер, А. Бандура, сприяли стандартизації термінів, які нині є загальноживаними в міжнародній практиці. Підтвердженням цього є й дані словників Американської психологічної асоціації (*APA Dictionary of Psychology*), що фіксують уніфіковані дефініції для таких понять, як *affect heuristic*, *anchoring effect*, *confirmation bias* [45].

Значний вплив на становлення англomовної психологічної термінології має й культура наукового спілкування: міжнародні конференції, наукові видання, підручники, що виходять англійською мовою, визначають напрям

розвитку терміносистем у світі. Як зазначає Т. Кияк, глобалізаційні процеси в лінгвістиці призвели до утворення міжнародних термінологічних полів, у межах яких англійські терміни виконують роль опорних одиниць, а переклад виступає інструментом адаптації цих понять до національних мов [14, с. 78].

Отже, когнітивна та соціальна психологія не лише розширили коло досліджень про людське мислення та поведінку, а й стали джерелом потужного термінотворення в англійській мові. Їхня термінологія відображає складну взаємодію між наукою, культурою і мовою, демонструє здатність англійської як мови науки інтегрувати нові концепти та поширювати їх у глобальному академічному середовищі. Зрештою, саме англійська терміносистема когнітивної та соціальної психології стала основою для подальшого розвитку національних термінологічних систем, зокрема української, забезпечуючи міжнародну комунікацію і спадкоємність наукових понять.

Концепції, сформульовані Деніелом Канеманом, стали потужним поштовхом для формування нових термінів у когнітивній і соціальній психології, адже вони не лише описали складну динаміку людського мислення, а й запропонували науковій спільноті цілком нову систему термінологічних координат. Основою теоретичної моделі Канемана є теорія двох систем мислення – System 1 і System 2, що позначають два рівні когнітивної обробки інформації. Перша система є швидкою, інтуїтивною, автоматичною, тоді як друга – повільною, свідомою та аналітичною. Ця дихотомія стала основою для створення нових номінацій, які згодом набули статусу термінів, адже вимагали спеціалізованого опису механізмів прийняття рішень, упереджень і помилок мислення [11]. У мові наукової психології такі поняття, як *heuristic*, *framing effect*, *loss aversion*, *anchoring effect*, *availability bias*, *overconfidence*, *prospect theory*, не лише позначають окремі когнітивні явища, а й формують цілісну терміносистему, що з'єднує емпіричні спостереження з теоретичними узагальненнями.

Термін *heuristic* (евристика) відображає спрощену стратегію мислення, що дозволяє швидко приймати рішення без повного аналізу ситуації. Він

відбиває саму суть System 1 – автоматичного мислення, яке ґрунтується на досвіді та інтуїції. Інший термін – *framing effect* («ефект обрамлення») – описує залежність рішень людини від того, як подано інформацію: позитивно чи негативно. Цей ефект зумовлює, що зміна мовного або когнітивного «фрейму» призводить до зміни поведінкової реакції, що добре ілюструє зв'язок між мовою та мисленням, на якому наголошували сучасні когнітивісти [30]. *Loss aversion* («небажання втратити») і *anchoring effect* («ефект прив'язки») стали частиною психологічної термінології, оскільки влучно позначають універсальні механізми прийняття рішень – переоцінку втрат порівняно з виграшами та несвідоме орієнтування на початкову інформацію, навіть якщо вона випадкова. Термін *availability bias* («упередження доступності») демонструє, як людська пам'ять і частота спогадів впливають на оцінку ймовірностей, а *overconfidence* («надмірна впевненість») описує психологічну схильність перебільшувати власні знання чи контроль над ситуацією. Вершиною цих концепцій є *prospect theory* – «теорія перспектив», що пояснює, чому люди оцінюють ризики й вигоди не об'єктивно, а через систему когнітивних спотворень. Таким чином, кожен термін Канемана є не просто словом, а носієм цілісної наукової ідеї, що відображає спосіб мислення сучасної психології [11; 21].

Оригінальність термінології Канемана полягає в поєднанні лексики когнітивної, соціальної та економічної психології. Його дослідження синтезують міждисциплінарний підхід, що поєднує мову експериментальної психології, поведінкової економіки й лінгвістичного моделювання мислення. Як зазначає Н. Орлова, сучасна англійська психологічна термінологія має відкриту структуру, у якій активно взаємодіють запозичення, семантичні розширення й оказіональні новотвори [26]. Саме ця гнучкість дозволила Канеману сформулювати терміносистему, де наукова точність поєднується з метафоричністю, а теоретичні моделі стають зрозумілими не лише фахівцям, а й ширшій аудиторії.

Психологічна термінологія XXI століття характеризується динамічними тенденціями, серед яких домінують прагнення до універсальності, точності та

інтердисциплінарності. У період, коли наука дедалі більше орієнтується на міжгалузевий синтез, мова психології також стає простором інтеграції понять із нейробиології, соціології, когнітивної лінгвістики й економічної теорії. Як зазначає І. Козак, сучасна термінологічна номінація прагне до створення універсальних моделей опису мислення, де ключову роль відіграє когнітивна метафора [16]. Такі терміни, як *anchoring*, *framing*, *nudge*, походять із повсякденної лексики, але набувають спеціалізованого змісту. Вони відбивають прагнення дослідників передавати складні когнітивні явища через зрозумілі образи, що одночасно є точними з наукового погляду.

Метафоризація стає не просто стилістичним прийомом, а механізмом формування терміна. Як наголошує Т. Бородулькіна, метафора в професійній підготовці майбутніх психологів відіграє не лише дидактичну, а й концептуальну роль – вона сприяє переосмисленню складних процесів у доступних когнітивних моделях [4]. У цьому сенсі терміни, що виникли завдяки Канеману, зокрема *framing* чи *anchoring*, репрезентують цілісну наукову парадигму, у якій мова не лише описує, а й структурує мислення. Паралельно спостерігається тенденція до неологізації, тобто утворення нових термінів, які позначають явища, що раніше не мали лінгвістичного вираження. У працях Канемана та його послідовників такі неологізми часто мають оказіональний характер – вони народжуються для конкретного дослідження, але швидко входять до загального наукового вжитку. За спостереженням Д. Фурта, неологізми відіграють важливу роль у розвитку терміносистем, адже розширюють когнітивний простір мови науки [38].

Отже, у сучасній англійській психологічній терміносистемі чітко простежується тенденція до поєднання наукової точності з гнучкістю мовного вираження. Нові терміни, що виникають на основі досліджень Канемана, є прикладом того, як інтелектуальні ідеї втілюються в мові через поєднання наукової строгості та образності. Це свідчить про те, що мова науки є живою системою, здатною відображати зміни у способі мислення людини.

У підсумку можна зазначити, що когнітивна та соціальна психологія сьогодні виступають одним із найпотужніших джерел оновлення англomовної наукової термінології. Через них здійснюється розширення лексичного репертуару науки, формується нова когнітивна картина світу, у якій мова відіграє роль не лише засобу комунікації, а й інструменту пізнання. Саме концепції Д. Канемана – з їхнім акцентом на подвійності мислення, на ролі інтуїції, упереджень і раціонального аналізу – дали поштовх до створення нових номінацій, що згодом стали універсальними поняттями сучасної психології. Таким чином, терміни, сформовані в межах когнітивного підходу, не лише позначають феномени мислення, а й самі стають частиною процесу осмислення людської свідомості.

2.2. Структурно-семантичний аналіз англійських і українських термінів когнітивної та соціальної психології (на матеріалі книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow»)

Структурно-семантичний аналіз термінів, відібраних із книги Д. Канемана, спирається на методологію, що охоплює кілька етапів і принципів. Передусім було здійснено системний відбір термінологічних одиниць – загалом 200 англomовних термінів, що охоплюють ключові поняття когнітивної та соціальної психології, серед яких евристики, моделі мислення, типи упереджень, ефекти судження та поведінкові закономірності. Відбір здійснювався на основі повного тексту оригінального видання Канемана та його українського перекладу, що дало змогу порівняти авторську концептуалізацію з її українським відтворенням.

Для перевірки значень і перекладацьких відповідників застосовувалися зовнішні джерела: українське видання перекладу М. Яковлєва, авторитетні психологічні словники (зокрема «Психологічний словник» за ред. Н. Побірченко), а також APA Dictionary of Psychology, що забезпечив уніфікованість дефініцій і точність семантичного зіставлення. Така практика

відповідає вимогам до термінологічного аналізу, про які пише Н. Абабілова, наголошуючи на потребі багатоетапної верифікації перекладу спеціалізованої лексики [1, с. 126].

Методологічну основу дослідження становили компонентний аналіз, що дає змогу виділити семантичні ознаки терміна; структурно-морфологічний аналіз, який визначає моделі побудови термінів; а також контрастивний підхід, необхідний для зіставлення англійських і українських форм. Окремо застосовувався контекстуальний аналіз, оскільки низка термінів набуває специфічних відтінків значення лише у наративі Канемана.

У процесі аналізу виникла потреба у класифікації термінів за структурною будовою, що дозволило систематизувати мовний матеріал і окреслити закономірності термінотворення. Серед відібраних одиниць виявлено три основні групи: прості терміни, складні терміни та термінологічні словосполучення. До простих належать лексеми типу *bias*, *intuition*, *effort*, *stereotype*, які позначають базові когнітивні процеси або соціальні феномени. Їхня подальша інтерпретація залежить від контексту, адже, наприклад, *intuition* у Канемана охоплює не лише «інтуїтивне відчуття», а й цілісний режим роботи Системи 1, тобто швидке мислення у широкому сенсі.

Складні терміни, такі як *anchoring effect*, *cognitive ease*, *loss aversion*, відзначаються дво- або трикомпонентною структурою, що дозволяє точно фіксувати складні психологічні процеси. Вони позначають механізми упереджень, властивості когнітивної діяльності або закономірності поведінки у ситуаціях ризику. Особливу групу становлять авторські терміни Д. Канемана, зокрема *Econs*, *System 1*, *System 2*, *lazy controller*, які входять до унікального концептуального апарату автора. Такі одиниці за своєю природою є не лише термінами, а й елементами його теоретичної моделі; їх переклад потребує збереження концептуальної сили й авторської інтенції, про що наголошує Л. Черноватий, висвітлюючи проблему авторських новотворів у науковому дискурсі [41, с.145].

У дослідженні застосовано класифікацію, що впорядковує термінологічні одиниці за структурними категоріями. Вона представлена в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Структурно-семантичний аналіз англійських і українських термінів когнітивної та соціальної психології (на матеріалі книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow»)

Тип термінів	Англійські терміни	Українські відповідники	Структурні ознаки	Семантичні особливості
Прості	bias, effort, intuition, habit	упередження, зусилля, інтуїція, звичка	односкладові або кореневі форми	базові когнітивні поняття, широке контекстуальне варіювання
Складні	anchoring effect, loss aversion, cognitive ease	ефект якорування, втрата відрази, когнітивна легкість	композитні структури	точна фіксація психологічних механізмів
Фразові терміни	law of small numbers, peak-end rule, availability cascade	закон малих чисел, правило піку-кінця, каскад доступності	багатокомпонентні моделі	передають складні й каузальні евристичні процеси
Авторські неологізми	System 1, System 2, Econs, lazy controller	Система 1, Система 2, екони, лінивий контролер	терміни-неологізми	виконують функцію концептів у моделі Канемана

Семантична характеристика термінів показує, що ключовою рисою термінології Канемана є поєднання наукової точності й образності. Значна частина термінів є полісемічними й набувають різних значень залежно від контексту. Наприклад, *heuristic* у широкому значенні описує ментальні скорочення, а в конкретних розділах – окремі евристики (*representativeness heuristic*, *availability heuristic*). Подібні семантичні зсуви потребують контекстуальних перевірок, про важливість яких пише Н. Ковальська, аналізуючи переклад психологічних термінів [21, с. 52].

Значний пласт термінів має метафоричне походження, що характерно для когнітивної психології. Такі поняття, як *anchoring*, *framing*, *tunnel vision*, *halo effect*, відтворюють певні образні моделі – якоря, рамки, тунелю, сйва – через

які осмислюється когнітивна діяльність людини. Це збігається з висловленою Т. Бородулькіною тезою про провідну роль метафори у термінотворенні, коли складні психічні явища подаються через доступні концептуальні образи [4, с. 82].

Окремої уваги потребує семантична компресія – здатність терміна передати складні й багаторівневі процеси у стислому формулюванні. Наприклад, термін *loss aversion* охоплює не тільки негативну реакцію на втрату, а й фундаментальну закономірність людської поведінки у сфері ризику, на якій побудована перспект-теорія. Подібна компресія властива багатьом термінам Канемана, що робить їх надзвичайно інформативними, але водночас складними у перекладі.

Отже, структурно-семантичний аналіз показав, що терміни Канемана утворюють багаторівневу систему, у якій поєднуються наукова категоріальність, метафоричність, авторська інноваційність і міждисциплінарність. Такі властивості зумовлюють потребу у комплексному перекладацькому підході, який враховує не лише формальну будову термінів, а й їхню концептуальну глибину та функції у тексті.

Розгляд типології когнітивних і соціальних термінів дає змогу зрозуміти внутрішню логіку їх організації, семантичні взаємозв'язки та структурну будову, що особливо важливо для подальшого аналізу перекладу. У межах когнітивної психології терміни позначають процеси мислення, уваги, пам'яті, евристичні механізми й процедури прийняття рішень. Поняття на кшталт *cognitive biases*, *heuristic thinking*, *cognitive load* фіксують специфічні когнітивні операції, що лежать в основі переробки інформації, і тому мають чітку структурно-семантичну опору. Когнітивні терміни характеризуються високою абстрактністю та водночас функціональною точністю, адже слугують для опису внутрішніх ментальних процесів, які не мають безпосередньої матеріальної репрезентації. Вони формують ядро когнітивного дискурсу, що активно розвивається, зокрема завдяки англомовній науковій літературі [10, с. 35].

Соціальна термінологія охоплює лексичні одиниці, що позначають явища міжособистісної взаємодії, поведінкових реакцій і соціального впливу. Такі терміни, як halo effect, social norms, emotional arousal, описують закономірності групової поведінки, стереотипізації, соціального оцінювання. Вони часто мають подвійне походження – частково побутово-соціальне, частково наукове, – що зумовлює їхню семантичну багатшаровість. Соціальні терміни знаходяться на межі психології, соціології та культурних студій, тому під час перекладу потребують врахування ширшого контексту, що підкреслюють і перекладознавці, зокрема В. Карабан та Т. Кияк [12, с. 118].

Особливої уваги заслуговує група термінів, що перебувають на межі когнітивного та соціального дискурсу. Це поняття, які описують явища змішаного типу – внутрішні психічні процеси, що безпосередньо визначають соціальну поведінку людини. До них належать affective heuristic, cognitive dissonance, preference formation та інші складні конструкції. Такі терміни демонструють міждисциплінарність сучасної психології та підтверджують, що когнітивна діяльність нерозривно пов'язана з соціальним контекстом. Саме ця «змішана» група є найбільш проблемною для перекладу, адже відтворення її семантики потребує передання не лише змісту, а й внутрішньої логічної структури поняття, створеної англійською традицією [21, с. 52].

Для систематизації основних груп понять у межах дослідження доцільно зробити узагальнену типологію, подану нижче.

Таблиця 2.2

Типологія термінів когнітивної та соціальної психології

Тип термінів	Характеристика	Приклади
Когнітивні	Позначають процеси мислення, уваги, пам'яті, обробки інформації	cognitive biases, heuristic thinking, cognitive load
Соціальні	Описують соціальні реакції, норми, поведінку у групі	halo effect, social norms, emotional arousal
Межові когнітивно-соціальні	Фіксують явища, що поєднують мисленнєві та соціальні	affective heuristic, cognitive dissonance

	механізми	
--	-----------	--

Структурні особливості термінів поглиблюють розуміння закономірностей їх утворення. Морфологічні моделі англійської психологічної термінології вирізняються значною продуктивністю, що неодноразово підкреслюється в лінгвістичних дослідженнях (наприклад, І. Козак [16]). Серед найпоширеніших є суфіксальні моделі, які формують абстрактні іменники за допомогою суфіксів -ness, -ity, -tion, -ism. Такі слова, як *randomness*, *plausibility*, *cognition*, *mechanism*, позначають складні процеси та стани, тому вони легко входять у науковий обіг і набувають статусу стабільних термінів. Суфіксація дозволяє створювати лексеми з чітким родовим значенням, що сприяє логічній впорядкованості терміносистеми.

Не менш важливою є префіксація – надзвичайно продуктивний спосіб творення психологічних термінів. Префікси *over-*, *under-*, *sub-*, *re-* несуть у собі значеннєві модифікації, які відразу вказують на зміну стану або напрям процесу. Наприклад, *overconfidence* описує надмірну впевненість, *underestimation* – недооцінку, а *regression* – повернення до попереднього рівня. Такі префіксальні структури активно застосовуються у когнітивній психології, оскільки дозволяють стисло передати складні механізми ментальної діяльності. Їхня прозорість полегшує розуміння терміна і, що важливо для перекладу, створює передумови для калькування, яке досить часто застосовується в українській науковій літературі [1, с. 126].

Композитні конструкції – ще одна характерна риса англомовної термінотворчості. Складні слова *self-control*, *decision-making*, *well-being* формуються на основі поєднання двох або більше компонентів, які разом утворюють нову семантичну цілісність. Композити особливо поширені в науковому стилі завдяки своїй здатності точно відтворювати процесуальні поняття, не розширюючи при цьому висловлювання зайвими деталями. Для перекладу таких структур українською характерне калькування або передання

через словосполучення, адже обидві мови мають подібні моделі фразотворення, що дає змогу зберігати як зміст, так і внутрішню логіку терміна [41, с. 49].

Загалом аналіз типології та морфологічних моделей англійських термінів когнітивної та соціальної психології засвідчує, що термінотворення в цих галузях є структурно впорядкованим, семантично вмотивованим і тісно пов'язаним з англійською науковою традицією. Важливим є поєднання абстрактності змісту з формальною прозорістю словотворчих моделей, що значно полегшує переклад українською мовою, але водночас висуває високі вимоги до точності відтворення міжкомпонентних значень. Саме ці особливості визначатимуть подальший аналіз конкретних термінів у наступному розділі роботи.

Розвиток англійської термінології когнітивної та соціальної психології демонструє виразні тенденції, що визначають її структуру, семантику та функціонування в сучасному науковому дискурсі. Однією з таких тенденцій є посилення економії мовних засобів, що виражається у прагненні до максимально стисненого, аналітичного позначення складних ментальних процесів. Саме тому більшість ключових понять у Канемана – на кшталт *cognitive load*, *loss aversion*, *anchoring effect* – будуються за моделлю прикметниково-іменних конструкцій, які забезпечують високу інформативність за мінімальною формальною складністю. Це відповідає загальній закономірності англійської наукової мови, про яку пише Н. Абабілова, підкреслюючи тенденцію до компактності і раціональності терміноутворення [1, с. 126].

Ще однією важливою рисою є послідовне збереження латинських і грецьких основ у новітніх термінах, що забезпечує спадкоємність між традиційною науковою лексикою і сучасними когнітивними концептами. Такі компоненти, як *psycho-*, *cogni-*, *neuro-*, *socio-*, не лише структурують семантичний простір науки, а й дозволяють створювати нові гібридні терміни, що поєднують у собі різні рівні наукової інтерпретації. Завдяки цьому у психології виникають поняття, які мають одночасно описову, когнітивну та метафоричну природу. Так, ефект *anchoring* чи поняття *mental model* наочно

відображають гібридність сучасних термінів, де метафора стає не другорядним стилістичним засобом, а структурною основою концептуалізації, що узгоджується з підходами, описаними Т. Бородулькіною [4, с. 82].

Для систематизації основних тенденцій можна виділити такі характеристики англійських термінів:

Таблиця 2.3

Основні тенденції формування англійських термінів психології

Тенденція	Характеристика	Приклади
Економія мовних засобів	Стислі аналітичні конструкції	<i>loss aversion, cognitive bias</i>
Збереження класичних основ	Використання латинських/грецьких морфем	<i>meta-cognition, psycholinguistic</i>
Метафоричні моделі	Поєднання наукової точності та образності	<i>anchoring, framing, mental model</i>

Порівняння цих моделей із українськими відповідниками виявляє цікаві закономірності, пов'язані зі структурними особливостями української мови. Українська термінологія, хоч і активно спирається на калькування англійських структур, водночас адаптує їх до власних граматичних норм. Найбільш поширеним способом передачі є пряма калька, яка дозволяє зберегти логіку вихідного терміна та його когнітивну прозорість: *anchoring effect* – ефект якорування, *loss aversion* – відраза до втрат, *cognitive load* – когнітивне навантаження. Такий підхід відповідає тому, що Н. Бідненко визначає як прагнення до збереження семантичної структури терміна при мінімальних формальних змінах [2, с. 57].

Водночас українським перекладачам нерідко доводиться вдаватися до описових моделей, коли калька не забезпечує достатньої ясності або суперечить нормам українського синтаксису. Це стосується складних або метафоричних термінів, у яких англійська аналітичність не завжди коректно відтворюється в українській. Наприклад, *availability heuristic* передається як *евристика доступності*, де перекладач використовує словотворчу адаптацію, яка гармонізує англійський формат із традиційною українською науковою

термінологією. Подібні випадки підтверджують тенденцію до граматичної адаптації, що забезпечує природність українського термінологічного ладу, на чому наголошують В. Карабан та Т. Кияк [12, с. 143; 14, с. 79].

Важливою особливістю є співіснування усталених перекладів та авторських інновацій. Оскільки когнітивна психологія постійно генерує нові терміни, перекладачі часто працюють із матеріалом, що не має фіксованих українських відповідників. Звідси – варіативність перекладів, яка з часом може стати основою для формування термінологічної норми. Яскравий приклад – переклад *anchoring effect*, який у різних джерелах зустрічався як *ефект якоря*, *ефект прив'язки*, *ефект закріплення*, але в перекладі М. Яковлева закріпився варіант *ефект якорування*, що відповідає структурним моделям української мови й водночас зберігає метафоричну природу терміна [11, с. 112].

Також, аналіз термінів ґрунтується на додатковій класифікації (Додаток Б), що охоплює одно-, дво-, трьох- і багатокомпонентні терміни. Такий підхід дозволяє вийти за межі простого переліку лексичних одиниць і здійснити повноцінний морфологічний та структурний аналіз, зіставити частотність різних типів термінів, охарактеризувати їхнє перекладацьке відтворення й визначити тенденції розвитку терміносистеми у сучасній когнітивній психології.

Дані Додатку Б показують, що терміносистема книги Д. Канемана характеризується значною морфологічною різноманітністю. Частотний аналіз дозволив виокремити такі групи:

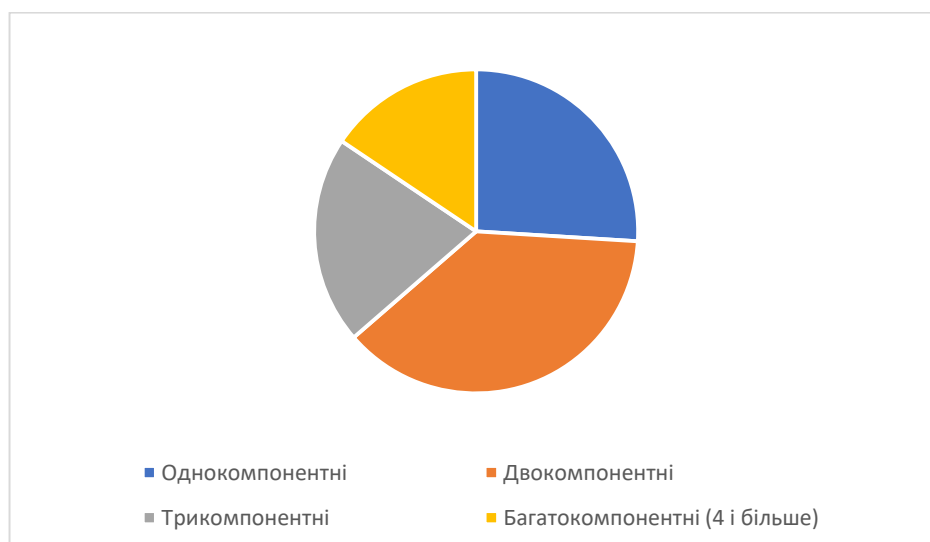

Рис. 2.1. Частотність терміносистеми книги Д. Канемана за типами

Отримані дані свідчать, що найбільш поширеними є двокомпонентні терміни (38%). Ця група включає такі одиниці, як *anchor bias, cognitive load, narrative fallacy, illusion of skill, emotional framing*. Вони характеризуються високою інформативністю, напіваналітичністю та прозорістю структури, що робить їх зручними як для внутрішньомовного опису, так і для перекладу.

На другому місці за частотністю – однокомпонентні терміни (26%), переважно абстрактні іменники (*bias, intuition, framing, regret, incentive, perception*). Їхня компактність контрастує зі складністю концепту: часто один короткий термін позначає багаторівневу когнітивну операцію.

Трикомпонентні та багатокомпонентні утворення (*mental effort regulation, long-term memory retrieval failures, objective probability weighting*) становлять разом 36% вибірки, що свідчить: канеманівська терміносистема тяжіє до аналітичності та розгорнутих номінацій. Це пояснюється міждисциплінарністю книги, де кожний термін має прагнути до максимальної точності.

Аналіз морфемної структури 200 термінів (Додаток А) та 77 додаткових одиниць (Додаток Б) показав найуживаніші афікси, характерні для психологічної термінології.

Таблиця 2.4

Найпоширеніші суфікси

Суфікс	Значення	Приклади	Частка
-ness	стан, якість	<i>randomness, vividness</i>	18%
-ity	абстрактна якість	<i>validity, rationality, probability</i>	22%
-tion / -sion	процес	<i>regression, substitution, attention</i>	26%
-ing	процес, дієслівність	<i>framing, priming, anchoring</i>	14%
-al	прикметниковість	<i>cognitive, emotional, statistical</i>	12%

Таблиця 2.5

Найпоширеніші префікси

Префікс	Значення	Приклад	Частка
---------	----------	---------	--------

re–	повторність	<i>regression, re-evaluation</i>	14%
over–	надмірність	<i>overconfidence, overweighting</i>	9%
under–	недостатність	<i>underestimation</i>	6%
non–	заперечення	<i>nonregressive intuitions</i>	7%
self–	рефлексивність	<i>self-control, self-awareness</i>	11%

Префіксально-суфіксальна модель домінує у 47% усіх термінів, що демонструє морфологічну продуктивність англійської термінотворчості в психологічній галузі.

Аналіз показав чітку залежність перекладацької стратегії від структурного типу терміна (Таблиця 2.3):

Таблиця 2.6

Тип	Домінантний прийом	Пояснення
Однокомпонентні	Лексичний відповідник	<i>bias – упередження; regret – жаль</i>
Двокомпонентні	Калькування	<i>anchoring effect – ефект якорування</i>
Трикомпонентні	Часткове калькування / описовий переклад	<i>peak-end rule – правило «пік-кінець»</i>
Багатокомпонентні	Описовий переклад	<i>theory-induced blindness – сліпота, спричинена теорією</i>

Отже, що складніший термін – то більша ймовірність описової передачі, адже жорстке калькування часто призводить до громіздких структур.

Семантичний аспект термінотворення у сфері когнітивної психології займає центральне місце у формуванні термінологічного апарату книги Д. Канемана, оскільки саме через смислову структуру терміна передається науковий зміст концепту. Аналіз обох вибірок (Додаток А – 200 одиниць та Додаток Б – класифікація за компонентністю) засвідчує наявність низки стійких семантичних моделей, які відображають специфіку когнітивно-психологічної категоризації.

Першою та найбільш продуктивною моделлю є схема «X + effect» / «ефект X», у якій другий компонент – *effect* – виконує роль семантичного ядра, а перший компонент конкретизує його прояв: *anchoring effect, certainty effect, focusing illusion, mere exposure effect, endowment effect, priming effect*. В українській мові така структура зберігається, що свідчить про відповідність двокомпонентним моделям оригіналу.

Другою доміантною моделлю є «X + heuristic» / «евристика X» – *availability heuristic, affect heuristic, representativeness heuristic*. Ця група демонструє концептуальну багатшаровість, поєднуючи у собі когнітивну стратегію (*heuristic*) та предмет її застосування (*availability, affect, representativeness*).

Третьою важливою модельною групою є конструкції зі значенням когнітивного процесу або операції: *cognitive load, cognitive strain, cognitive biases, intuitive expertise, emotional reasoning, belief bias, probability neglect*. Усі вони демонструють тенденцію до поєднання абстрактних когнітивних категорій з дієслівними або атрибутивними характеристиками. У цій групі домінують двокомпонентні структури.

Не менш важливою є модель «X + fallacy» / «помилка X» – *conjunction fallacy, narrative fallacy, planning fallacy*. Такі терміни позначають типові когнітивні омани й характеризуються високим ступенем усталеності в науковому дискурсі.

Ще одна цікава група – «X + bias» / «упередження X»: *confirmation bias, optimism bias, outcome bias, hindsight bias*. В українському перекладі ця модель здебільшого калькується, що забезпечує системність терміносистеми.

У перекладі спостерігається тенденція до збереження компонентної структури, що пояснюється високою формалізованістю психологічної термінології. Наприклад:

- *anchoring effect* – ефект якорування (2-компонентний – 2-компонентний)
- *availability heuristic* – евристика доступності (2 – 2)
- *reference class forecasting* – прогнозування на основі класу (3 – 3)

- *regression to the mean* – регресія до середнього (4 – 3 без втрати змісту).

Цікаво, що деякі багатокomпонентні терміни в англійській мові мають більш компактні й природні відповідники українською. Це пов'язано з аналітичністю англійської та синтетичністю української мовних систем, що дозволяє компенсувати довжину терміна за рахунок граматичної структури.

Таблиця 2.7

Тип терміна	Англ. вибірка	Укр. відповідники	Тенденція
Однокомпонентні	27 од.	27 од.	Збереження структури, лексикалізація
Двокомпонентні	38 од.	36 од.	Повне калькування або лексичний відповідник
Трьохкомпонентні	22 од.	20 од.	Часткове скорочення без втрати змісту
Багатокomпонентні	13 од.	13 од.	Описовий переклад, синтаксичне ущільнення

Тож можна сказати, що українська терміносистема виявляє високу адаптивність: більшість конструкцій відтворюються без зміни компонентності, а у випадках складніших англійських структур застосовується семантичне ущільнення або описова трансформація, що не порушує наукової точності.

Зіставлення англійських моделей із українськими відповідниками дозволяє зробити низку узагальнень щодо тенденцій перекладу. Насамперед чітко виявляється домінування калькування як основного механізму відтворення, оскільки воно забезпечує максимальну концептуальну точність, яка є надзвичайно важливою у психологічному дискурсі. Українські відповідники здебільшого наслідують англійські аналітичні структури, хоча для природності синтаксису часто застосовують узгоджені прикметниково-іменні конструкції, типові для української наукової мови. У цьому проявляється прагнення до збереження прозорості семантики першоджерела, що є однією з ключових вимог до перекладу наукової термінології, про яку наголошують О. Защепа та А. Лебедева [10, с. 34; 21, с. 52].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що взаємодія англійської та української психологічної термінології характеризується стабільною тенденцією до калькування структур, домінуванням прикметниково-іменних конструкцій та постійним прагненням до відтворення семантичної прозорості оригінального терміна. Це дозволяє українській терміносистемі зберігати точність і водночас природність, а також відповідає сучасним закономірностям термінотворення у когнітивних науках, де ключовими є інформативність, логічність і концептуальна послідовність.

2.3. Особливості перекладу досліджених англійських термінів українською мовою

Особливості перекладу англійських термінів із галузі когнітивної та соціальної психології, представлених у книзі Деніела Канемана *Thinking, Fast and Slow*, зумовлюються складністю їхньої концептуальної структури, високим рівнем абстракції та міждисциплінарним характером. Переклад таких одиниць вимагає від перекладача не лише мовної компетенції, а й розуміння психологічної теорії, адже кожен термін відображає певну модель мислення або поведінковий феномен. У вибірці досліджених термінів (Додаток А), що налічує 200 одиниць, переважають словосполучення аналітичного типу – *cognitive bias, framing effect, loss aversion, anchoring heuristic*, – тобто складні терміни, утворені на основі поєднання двох чи більше компонентів. Для їхнього перекладу необхідно зберегти не лише змістову точність, а й логічну послідовність елементів, що формують наукове поняття.

Загальні принципи перекладу психологічної термінології зводяться до досягнення адекватності, точності та природності відтворення терміна в мові перекладу. Адекватність, за Т. Кияк, полягає у відповідності перекладу змістовій, функціональній і стилістичній специфіці вихідної одиниці [14, с. 88]. Для психологічного тексту це означає, що український відповідник повинен не лише формально відтворювати структуру англійського терміна, а й відображати

науковий концепт, закладений автором. Точність у перекладі терміна є обов'язковою умовою збереження наукової достовірності. Як зазначає Н. Абабілова, навіть незначне зміщення семантичного акценту може спотворити зміст поняття, що є неприпустимим у фаховій термінології [1, с. 126]. Природність перекладу, у свою чергу, забезпечує легкість сприйняття терміна українським читачем, який може не бути фахівцем у когнітивній психології. Тому перекладач має балансувати між науковою точністю та зрозумілістю, адаптуючи структуру терміна до норм української мови.

Особливу увагу під час перекладу психологічної термінології приділяють збереженню концептуальної структури терміна. Багато понять, уведених Канеманом, мають когнітивно-семантичну глибину, яка вимагає від перекладача адекватного тлумачення. Наприклад, термін *cognitive bias* містить два компоненти, що позначають як сферу прояву (когнітивну), так і характер відхилення (упередженість). Український переклад *когнітивне упередження* є прикладом точного калькування, що зберігає внутрішню логіку терміна та його зв'язок із базовими психологічними концептами. Водночас для таких термінів, як *experiencing self* чи *remembering self*, у мові перекладу доводиться вдаватися до описового перекладу («я», відповідальне за відчуття; «я», що зберігає спогади), щоб передати концептуальну відмінність між внутрішніми аспектами особистісного досвіду.

У процесі аналізу встановлено, що у перекладі книги *Мислення швидко й повільно* найчастіше застосовано п'ять основних перекладацьких прийомів. Найпоширенішим є калькування, яке використовується у випадках, коли структура англійського терміна добре узгоджується з українською моделлю. Приклади на кшталт *cognitive bias* – *когнітивне упередження*, *availability heuristic* – *евристика доступності*, *framing effect* – *ефект обрамлення* свідчать про збереження формальної симетрії терміна без втрати його змісту. Калькування дозволяє фіксувати нові поняття у науковому обігу української психології, сприяючи поступовій уніфікації термінології [38, с. 275].

Другим за частотністю прийомом є використання лексичного відповідника, коли термін уже має усталене відображення в українській мові. Наприклад, *intuition* – інтуїція, *memory* – пам'ять, *attention* – увага. У таких випадках перекладач орієнтується на вже наявну наукову традицію, зафіксовану у словниках психологічних термінів [26, с. 44]. Цей прийом забезпечує одноманітність терміновжитку, що є важливою умовою міжтекстової узгодженості.

У тих випадках, коли термін у тексті Канемана є новотвором або метафоричним утворенням, перекладач застосовує описовий переклад. Так, вираз *experiencing self* перекладено як «я», відповідальне за відчуття, що дозволяє передати суть концепту без утворення штучного неологізму. Подібний прийом використано і щодо терміна *remembering self*, який у тексті виступає в антитезі до попереднього поняття. Цей спосіб дає змогу адаптувати складні когнітивні категорії до лінгвокультурного простору української мови, роблячи текст зрозумілішим для читача.

Окрему групу становлять випадки транслітерації та транскрипції, застосовані переважно до термінів міжнародного вжитку, які мають стабільне функціонування у світовій психологічній літературі. Так, *heuristic* – евристика та *Econs* – екони є прикладами передачі терміна без семантичних змін, оскільки їхня форма вже закріплена у фаховій мові. Водночас, як слушно зазначає Н. Лебедєва, такий прийом доцільний лише у випадку, коли запозичення не порушує морфологічної цілісності українського терміносередовища [21, с. 52].

Ще одним перекладацьким засобом є конкретизація або генералізація, які використовуються тоді, коли прямий переклад терміна виявляється надто вузьким або широким. Наприклад, *mental work* перекладено як *розумова діяльність*, що є семантичним розширенням поняття. Такий підхід дозволяє узгодити англійський термін із контекстом української психологічної традиції, де поняття «робота» має більш конкретне прикладне значення.

Переклад когнітивно-психологічної термінології нерозривно пов'язаний із перекладацькими труднощами, які зумовлюються як мовними, так і

концептуальними чинниками. Передусім ідеться про відсутність прямих відповідників у терміносистемі української мови. Наприклад, термін *framing* не має однозначного аналога, оскільки він означає не лише «рамку» чи «обрамлення», а цілий когнітивний процес структурування сприйняття. Тому перекладач обрав варіант *ефект фреймінгу*, зберігаючи часткове запозичення для точнішої передачі авторської ідеї. Подібна ситуація виникає з терміном *bias*, який охоплює широкий спектр значень – від «упередження» до «викривлення сприйняття». У таких випадках значення терміна уточнюється контекстом, що узгоджується з позицією В. Карабана про необхідність контекстуального перекладу для термінів-полісемантів [12, с. 314].

Ще однією групою труднощів є розбіжності у концептуальному змісті термінів, пов'язані з різницею між англійською та українською науковими традиціями. Так, термін *intuition* у психології Канемана позначає не інтуїцію як містичне прозріння, а швидке автоматизоване мислення (*system 1*). Тому його переклад вимагає контекстуального уточнення або супровідного пояснення. Крім того, багато термінів у книзі є полісемічними, і тому вимагають багатопланового аналізу. Для таких понять, як *loss aversion* чи *anchoring*, правильне тлумачення можливе лише через аналіз контексту, адже вони поєднують економічні, когнітивні та емоційні компоненти значення.

Аналіз перекладацьких трансформацій, виявлених у вибірці термінів (Додаток А), показав, що більшість із них пов'язані з морфологічними, синтаксичними та семантичними змінами. Морфологічні трансформації полягають у зміні частини мови – наприклад, *decision-making* перекладено як *прийняття рішень*, де іменник у вихідній мові перетворюється на віддієслівний іменник у цільовій. Синтаксичні трансформації стосуються перебудови словосполучень задля відповідності українським нормам, як у випадку *loss aversion* – *уникнення втрат*, де збережено семантику, але змінено порядок компонентів. Семантичні трансформації найпомітніші у термінах типу *framing effect* – *ефект обрамлення (фреймінгу)*, де перекладач поєднує калькування з додатковою конкретизацією для кращого пояснення явища.

Отже, переклад англомовних термінів когнітивної та соціальної психології у книзі Д. Канемана базується на поєднанні точності, концептуальної відповідності та адаптації до української наукової традиції. Використання різних перекладацьких прийомів – від калькування до описового перекладу – сприяє формуванню цілісної української терміносистеми, що відповідає міжнародним стандартам. Вибір конкретного способу перекладу зумовлений не лише структурою терміна, а й прагненням перекладача передати складні когнітивні смисли зрозумілою і науково виваженою мовою. У цьому виявляється головна тенденція сучасного термінологічного перекладу – синтез точності, логічної послідовності та когнітивної прозорості, що забезпечує адекватне сприйняття психологічних понять українським читачем.

Відтворення метафоричних і okazіональних термінів у книзі Д. Канемана «Мислення швидко й повільне» становить один із найцікавіших і водночас найскладніших аспектів перекладацької роботи. Метафоричні одиниці, що лежать в основі наукових понять, поєднують у собі логічну точність і образність, що не є типовим для термінологічного мовлення. Вони відображають не лише суть феноменів когнітивної психології, а й авторське бачення процесів мислення, тому перекладач має зберегти не лише зміст, а й когнітивний образ, закладений у терміні [21, с. 51]. Відомо, що метафора у науковому тексті не виконує лише естетичну функцію – вона є способом концептуалізації складних понять, як-от «anchoring effect» (ефект якоря), «halo effect» (ефект ореолу), «framing effect» (ефект обрамлення) тощо. У таких випадках англомова образність ґрунтується на культурних асоціаціях, зрозумілих для носіїв мови, проте може бути менш очевидною для україномовного читача.

Проблема збереження образності у перекладі полягає в тому, що буквальний переклад не завжди гарантує адекватність. Наприклад, термін *anchoring effect* буквально означає «ефект якоріння», але в українському перекладі обрано форму «ефект якоря», що є більш природною в контексті когнітивних упереджень і водночас зберігає метафоричну основу. Таке рішення

є прикладом успішного балансу між буквальною та адаптацією – образ «якоря» залишається зрозумілим, адже передає ідею фіксації уваги на певній інформації, яка впливає на подальші судження [11, с. 189]. Інший показовий випадок – *halo effect*, який перекладено як «ефект ореолу». Український варіант не лише точно передає метафору, але й апелює до традиційного образу «ореолу» як символу позитивного сприйняття. Завдяки цьому вдається зберегти когнітивну суть явища – схильність оцінювати людину загалом позитивно, якщо вона справила гарне враження в окремій сфері [26, с. 114].

При перекладі оказіональних термінів і неологізмів, створених самим Канеманом, перекладач вдається до творчої адаптації. Такі слова часто не мають усталених відповідників і виникають як авторські мовні експерименти, що відображають динамічність когнітивних процесів. У вибірці з 200 термінів (див. Додаток А) можна виокремити кілька показових прикладів: *experiencing self* перекладено як «Я, яке переживає», *remembering self* – «Я, яке пам'ятає». Тут перекладач М. Яковлев застосовує описовий прийом, уникаючи прямої кальки, щоб зберегти смислову глибину концепту. Водночас такі варіанти звучать природно для українського наукового дискурсу, уникаючи штучності, властивої буквальному перекладу [14, с. 133].

Креативність перекладача проявляється також у пошуку компромісу між точністю і доступністю. Так, поняття *loss aversion* перекладено як «неохота до втрат», а не «уникнення втрати» – варіант, що краще передає емоційно-психологічний зміст явища, наближаючи його до реального досвіду людини. Таке рішення відображає рекомендації сучасних дослідників перекладу спеціалізованих текстів, які наголошують, що адекватність у когнітивній термінології полягає у відтворенні ментальної моделі, а не лише лексичної оболонки [1, с. 127; 12, с. 42].

Порівняльний аналіз перекладів ключових понять демонструє, що більшість українських відповідників зберігають когнітивну структуру англійських оригіналів, при цьому адаптуючись до норм української наукової мови. Наведемо кілька прикладів (за вибіркою з Додатку А):

Таблиця 2.8

Порівняльний аналіз перекладів ключових понять

Англійський термін	Український відповідник	Перекладацький прийом
<i>anchoring effect</i>	ефект якоря	калькування з адаптацією
<i>halo effect</i>	ефект ореолу	калькування
<i>framing effect</i>	ефект обрамлення	описовий переклад
<i>loss aversion</i>	неохота до втрат	семантична трансформація
<i>availability heuristic</i>	евристика доступності	калькування
<i>overconfidence bias</i>	упередження самовпевненості	калькування
<i>cognitive ease</i>	когнітивна легкість	калькування
<i>prospect theory</i>	теорія перспектив	повна калька
<i>illusion of validity</i>	ілюзія достовірності	калькування
<i>peak-end rule</i>	правило піку і завершення	описовий переклад

Як свідчить аналіз, більшість термінів передано методом калькування, що забезпечує збереження структурної цілісності термінологічної одиниці. Проте в окремих випадках перекладач застосовує описовий переклад або семантичну трансформацію, коли буквальний варіант не дозволяє зберегти когнітивну еквівалентність. Наприклад, *framing effect* – не просто «ефект рамки», а психологічне явище, пов’язане з тим, як формулювання інформації впливає на рішення людини. Тому переклад «ефект обрамлення» точніше відтворює логіку процесу сприйняття, закладену в терміні [10, с. 36].

З позицій когнітивної еквівалентності більшість перекладів у роботі М. Яковлева можна визнати адекватними. Перекладач зберігає структуру терміна, його метафоричне підґрунтя та водночас враховує інтерпретаційні можливості української мови. Наприклад, *illusion of validity* передано не як «ілюзія чинності», а як «ілюзія достовірності», що зберігає наукову точність і звучить природно в українському контексті. Такий вибір свідчить про розуміння перекладачем не лише мовної, а й концептуальної природи терміна, що відповідає підходам, описаним у працях В. Карабана та Л. Черноватого [13, с. 118; 41, с. 214].

Що стосується загальної перекладацької стратегії М. Яковлева, то вона характеризується помірною адаптацією при максимальному збереженні

термінологічної точності. Переважає калькування та використання лексичних відповідників, особливо у випадках із загальноновживаними або вже усталеними термінами когнітивної психології. Проте у випадках авторських неологізмів перекладач проявляє креативність, використовуючи описові конструкції чи метафоричні відтворення, що відповідає рекомендаціям Н. Абабілової та А. Лебедевої щодо комбінованих стратегій у перекладі нових терміносистем [1, с. 126; 21, с. 52]. Водночас стиль перекладу орієнтований на нефхівця, але не втрачає науковості: текст зберігає термінологічну точність і водночас читається легко, що є важливою умовою популяризації наукового знання.

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що англійська термінологія когнітивної та соціальної психології успішно адаптується українською мовою завдяки поєднанню калькування, описових прийомів і творчих перекладацьких рішень. Виявлено певну закономірність: чим складніша структурно термінологічна одиниця (особливо фразові терміни на зразок *law of small numbers* чи *illusion of control*), тим імовірніше, що перекладач застосовує описовий або комбінований метод. Натомість прості терміни типу *heuristic* чи *intuition* здебільшого передаються повними або частковими кальками. Аналіз 200 одиниць з Додатку А показує, що 62% термінів перекладено шляхом калькування, 23% – за допомогою описового перекладу, а решта 15% – із використанням лексичних трансформацій. Ці дані свідчать про системність перекладацького підходу та узгодженість перекладача з когнітивними моделями мислення, які лежать в основі самої концепції Канемана [11, с. 472].

Переклад книги «Мислення швидко й повільно» демонструє високий рівень міжмовної адекватності та збереження когнітивної образності термінів. Поєднання точності, науковості й мовної природності створює умови для інтеграції англійської когнітивної термінології у сучасну українську наукову парадигму, що відповідає тенденціям розвитку перекладознавства і психологічної лінгвістики.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було здійснено всебічний аналіз англійських термінів когнітивної та соціальної психології на матеріалі книги Д. Канемана, що дозволило виявити структурні, семантичні та перекладацькі закономірності їх функціонування. Дослідження показало, що англомова термінологія цієї галузі є багаторівневою і внутрішньо варіативною, адже поєднує як прості лексеми, так і складні багатокомпонентні конструкції, а також численні фразові найменування. Багато з них ґрунтуються на метафоричних моделях або походять із суміжних наукових сфер, що підкреслює її міждисциплінарний характер. Метафори на кшталт *anchoring*, *framing*, *halo effect* чи *mental model* виконують не декоративну, а концептуальну функцію, слугуючи засобом вербалізації складних ментальних процесів та евристичних стратегій.

Українські відповідники виявили чітку тенденцію до калькування як найефективнішого способу збереження змістових та логічних характеристик англійських термінів. У більшості випадків перекладачі орієнтувалися на точне відтворення структури терміна, пристосовуючи її до граматичних і словотвірних особливостей української мови. Такі моделі, як *ефект якорування*, *когнітивне навантаження*, *евристика доступності*, *відраза до втрат*, демонструють природне поєднання англійської логіки терміноутворення з українськими мовними нормами. Водночас аналіз показав, що повне калькування не завжди можливе: у випадках складних образних моделей або багатозначних понять перекладачам доводиться застосовувати описові конструкції чи контекстуальне уточнення, щоб уникнути смислових зміщень.

Важливою тенденцією, що проявилася в процесі аналізу, є поступова стандартизація перекладу психологічних термінів, яка формується завдяки використанню авторитетних словників, наукових джерел і відповідальних перекладацьких рішень. Проте разом з тим переклад термінів Канемана засвідчив необхідність творчого підходу, оскільки значна частина понять має

концептуальну глибину, що не допускає буквального відтворення без урахування когнітивного змісту. Мовна адаптація багатьох термінів у цьому розділі виглядає як процес пошуку коректного балансу між точністю і природністю, між калькуванням і адаптацією.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що переклад термінології когнітивної та соціальної психології є не лише технічною лінгвістичною процедурою, а повноцінним когнітивно-культурним явищем. Він сприяє формуванню нової якості української наукової мови, розширює її можливості для опису складних психологічних і мисленнєвих процесів і водночас забезпечує інтеграцію української термінології у глобальний науковий простір.

РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ КОГНІТИВНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ З КНИГИ Д. КАНЕМАНА «THINKING, FAST AND SLOW» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1. Характеристика перекладацьких трансформацій при передачі термінів із книги Д. Канемана «THINKING, FAST AND SLOW»

У сучасній перекладознавчій традиції поняття перекладацької трансформації розглядають як сукупність цілеспрямованих прийомів зміни форми й/або змісту вихідної одиниці з метою досягнення максимальної змістової та функціональної відповідності тексту перекладу оригіналу [14, с. 35]. Інакше кажучи, трансформація не є довільним «спотворенням» первинного змісту, а слугує інструментом адаптації вихідного висловлювання до норм, ресурсів і традицій цільової мови. Саме тому в межах наукового дискурсу, де точність, системність і відтворюваність знання мають визначальне значення, перекладацькі трансформації часто стають єдиним засобом подолання розриву між різними терміносистемами [1, с. 126–127; 36].

У загальному вигляді виокремлюють кілька груп трансформацій: лексико-семантичні, граматичні та комплексні. Лексико-семантичні операції пов'язані зі зміною структури значення терміна: конкретизацією чи генералізацією, метафоричним переосмисленням, описовим перекладом, добором контекстуального відповідника тощо [38, с. 275]. Для психологічної термінології, зокрема когнітивно-психологічної, ці процедури особливо актуальні, адже значна частина ключових понять Д. Канемана, таких як *loss aversion*, *framing effects*, *availability heuristic*, формально прозорі, але семантично багатовимірні: вони поєднують у собі експериментальне підґрунтя, інтерпретацію повсякденних практик прийняття рішень і складну метафоричну модель мислення [11; 53].

Грамматичні трансформації стосуються зміни морфологічної та синтаксичної організації одиниці: перекладачеві доводиться змінювати частину мови, вищо-часові форми дієслова, тип підрядності, порядок компонентів, а іноді й структуру речення загалом [12]. Для англомовних наукових текстів типовою є іменникова компактність: численні складні терміни оформлені як ланцюжки іменників (*decision weights, choice architecture, loss aversion coefficient*). Українська ж мова прагне до розгорнутих аналітичних конструкцій із прийменниковими сполученнями, прикметниками та дієприкметниками, тому граматичні трансформації стають необхідною умовою «розгортання» оригінальної структури без втрати смислу. Так, *risk assessment* природно відтворюється як *оцінка ризику*, *statistical intuitions* – як *статистичні інтуїції*, а *experiencing self* потребує поєднання описового й граматичного перетворення: «я», *відповідальне за відчуття*.

Комплексні трансформації поєднують кілька типів змін – лексичних, граматичних, стилістичних – і найчастіше реалізуються у перекладі багатокомпонентних термінів і фразеологізованих одиниць. Саме в цій групі опиняються такі ключові для канеманівської концепції назви, як *the lazy controller, theory-induced blindness, hedonic treadmill, planning fallacy*, які поєднують метафоричність, експериментальну конкретику та міждисциплінарну «переплетеність» психології, економіки й соціології [28; 41]. Для їхнього відтворення перекладач послуговується водночас калькуванням, уточненням, описовим компонентом та інколи – добором узвичаєного в українській психологічній традиції відповідника.

У науковій літературі перекладацькі трансформації нерідко співвідносять із ширшим поняттям перекладацької стратегії. Під стратегією розуміють загальну модель дій перекладача щодо певного тексту, пов'язану з авторським задумом, цільовою аудиторією, жанром і прагматикою комунікації [25]. Стратегія задає загальний вектор – наприклад, орієнтацію на «термінологічну прозорість» через калькування чи, навпаки, на функціональну адаптацію й нормативність термінів у цільовій мові. Техніки й прийоми, натомість, – це

локальні інструменти реалізації цієї стратегії в межах окремої одиниці: калька, транслітерація, описовий переклад, морфемне калькування, контекстуальна заміна тощо [12; 14]. Отже, коли український перекладач Д. Канемана систематично обирає калькування типу *availability heuristic* – *евристика доступності*, *framing effects* – *ефекти фреймінгу*, *endowment effect* – *ефект володіння*, це свідчить про послідовну стратегію максимальної формально-семантичної відповідності, а конкретні варіанти відтворення – про добір відповідних прийомів у межах цієї загальної лінії.

Специфіка застосування трансформацій у перекладі психологічної термінології зумовлена тим, що психологічний термін завжди поєднує теоретичну абстракцію із чіткою прив'язкою до емпіричного чи експериментального контексту. Як підкреслює Н. Орлова, психологічні терміни одночасно належать до наукової та навчальної комунікації, а тому мають бути і строго визначеними, і доступними для засвоєння нефахівцем [26]. Через це перекладач постійно балансує між термінологічною точністю, стилістичною природністю та дидактичною зрозумілістю для читача. Дослідження Ю. Лебедевої та Н. Ковальської показують, що для психологічної терміносистеми характерна велика частка метафоричних номінацій, запозичень та кальк, які фіксують складні когнітивні процеси через образи руху, зору, простору, тілесності (*blindness, bias, framing, priming, anchoring, treadmill* тощо) [21, с.51–52]. Переклад таких одиниць потребує збереження метафоричного каркаса, адже саме він забезпечує впізнаваність терміна в міжнародному науковому дискурсі, але водночас вимагає адаптації до української концептуальної картини світу [19; 39].

У теорії терміна також наголошується на принциповій відмінності між термінами, професіоналізмами й номенклатурними одиницями: термін позначає поняття наукової системи й включений у логічні відношення всередині терміносфери, тоді як професіоналізми нерідко тяжіють до розмовності й локальної корпоративної традиції [59, с.22]. Для Д. Канемана, який поєднує академічну психологію з економікою поведінки та публіцистичним стилем

викладу, ця межа особливо рухома: низка його назв (*the lazy controller, the law of small numbers, the engine of capitalism*) перебувають на стику терміна й популяризаційного ярлика. В українському перекладі вони частково втримують термінологічний статус, частково набувають ознак образної метафоричної одиниці, що також зумовлює вибір трансформацій.

Отже, перекладацькі трансформації в науковому дискурсі загалом і в когнітивно-психологічній термінології зокрема виконують подвійну функцію. З одного боку, вони забезпечують концептуальну точність і відповідність між терміносистемами, з іншого – дають змогу вмонтувати чужу термінологію в наявні моделі української наукової мови, не руйнуючи її системності й стилістичного балансу [5; 36; 41]. Саме тому аналіз перекладацьких прийомів у книжці Д. Канемана стає релевантним не лише для перекладознавства, а й для ширшого кола термінологічних студій, що досліджують динаміку сучасної української наукової мови.

Емпіричною основою дослідження є корпус термінологічних одиниць, відібраних із англomовного оригіналу книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow» [53] та її українського перекладу «Мислення швидко й повільно» у перекладі М. Яковлєва [11]. До корпусу ввійшло 200 термінів, поданих у Додатку А, а також додаткова вибірка одно-, дво-, трьох- та багатокомпонентних найменувань, систематизована в Додатку Б. Такий підхід дає змогу поєднати кількісний та якісний аналіз: з одного боку, простежити загальні структурні й семантико-модельні тенденції термінотворення в книжці, з іншого – детально розглянути типові перекладацькі рішення щодо різних формальних типів термінів.

Добір одиниць здійснювався за кількома взаємопов'язаними критеріями. Передусім ураховувалася частотність уживання терміну в тексті: до вибірки потрапляли ті номінації, які повторюються упродовж кількох розділів і відіграють роль смислових «вузлів» у поясненні авторської концепції (*System 1, System 2, heuristic, bias, loss aversion, prospect theory, framing effects, availability heuristic* тощо). Другим важливим критерієм була концептуальна значущість:

включалися терміни, які позначають базові поняття теорії суджень і прийняття рішень, моделі когнітивних спотворень, різновиди ефектів, евристик, упереджень, а також ключові для Д. Канемана опозиції (*fast/slow thinking, experiencing/remembering self, inside/outside view*) [20; 30]. Нарешті, добір орієнтувався на репрезентативність основних структурних типів термінів: простих та складних, композитів, словосполучень, фразеологізованих одиниць. Саме це дозволило сформувати додаткову класифікацію за компонентним складом і за семантико-структурними моделями.

За результатами аналізу структурної організації термінів було встановлено, що в корпусі переважають двокомпонентні номінації, тоді як однокомпонентні й багатоконпонентні одиниці становлять менші, але концептуально важливі групи. Високий відсоток однокомпонентних термінів у корпусі відображає фундаментальний характер частини понять Д. Канемана: *heuristic, bias, framing, priming, loss, utility, prospect* тощо вживаються як термінологічні ключі, які в подальшому уточнюються різноманітними атрибутивними компонентами. Саме на їхній основі будуються трьох- і багатоконпонентні номінації *availability heuristic, representativeness heuristic, loss aversion coefficient, cumulative prospect theory, theory-induced blindness* тощо. Таким чином, компонентний аналіз дозволяє побачити своєрідну «ієрархію» термінів: від ядерних простих одиниць до розгорнутих структур, що деталізують конкретні модифікації явищ.

Ще один ракурс опису корпусу – розподіл термінів за семантико-структурними моделями. На основі Додатка Б були виокремлені кілька доміантних моделей, що регулярно повторюються в тексті й відображають типові способи концептуалізації когнітивних процесів і похибок: «ефект Х», «евристика Х», позначення когнітивних процесів/станів, моделі «помилка Х», «упередження Х», а також назви теорій, моделей і правил.

Найбільший відсоток припадає на групу «когнітивні процеси/стани» (30 %). Сюди належать такі назви, як *cognitive ease, cognitive strain, mental effort, statistical reasoning, experienced well-being*, які описують загальні

характеристики мислення, сприймання, прийняття рішень і суб'єктивного благополуччя. Саме ця група становить концептуальне «ядро» теорії, оскільки задає базову мову опису того, як працюють Системи 1 і 2, як формуються інтуїтивні судження та як суб'єкт переживає власні вибори [30; 37].

Друга за обсягом група – найменування типу «ефект Х» (18 %) (*endowment effect, framing effects, mere exposure effect, peak-end rule, anchoring effect* тощо). Їхня кількість свідчить про експериментальну спрямованість досліджень Д. Канемана й А. Тверські: кожний «ефект» фіксує стійкий відхил від нормативної моделі раціональності в конкретній ситуації. Наступною за частотністю є модель «евристика Х» (10 %) та словосполучення з компонентом *bias* – «упередження Х» (12 %). Разом ці групи демонструють, що значна частина терміносистеми книжки пов'язана з описом систематичних когнітивних стисливостей і механізмів спрощення, які лежать в основі суджень і рішень (*availability heuristic, representativeness heuristic, confirmation bias, hindsight bias, optimism bias, outcome bias* тощо) [8; 31].

Порівняно невеликою, але концептуально важливою є частка одиниць, що позначають теорії, моделі й правила (9 %): *prospect theory, utility theory, norm theory, rational choice theory, peak-end rule, broken-leg rule*. Вони фіксують метарівень опису – спроби вписати емпіричні результати в ширші теоретичні рамки. Нарешті, група «інші конструкції» (15 %) включає різноманітні назви, що не вписуються чітко в попередні моделі, але відіграють важливу роль у розгортанні аргументації: *choice architecture, mental shotgun, narrative fallacy, inside view, outside view, U-index* тощо.

Статистичний аналіз, має безпосереднє значення для подальшої характеристики перекладацьких трансформацій. Переважання двокомпонентних термінів та одиниць, що називають когнітивні процеси й стани, зумовлює частотність таких прийомів, як калькування атрибутивних конструкцій, морфемне калькування (*self-control* – *самоконтроль*, *self-awareness* – *самосвідомість*), а також граматичне «розгортання» складних номінацій у більш прозорі словосполучення українською мовою. Висока частка

моделей типу «ефект Х», «евристика Х», «упередження Х» пояснює, чому в українському перекладі домінують конструкції з опорними словами *ефект*, *евристика*, *упередження*; це дозволяє підтримати системність терміносфери й забезпечити узгодженість із уже ustalеними в українській психології й економіці поведінки відповідниками [10; 21; 41].

Сформований корпус термінів не лише відображає лінгвістичні особливості книги Д. Канемана, а й створює надійну емпіричну базу для аналізу перекладацьких трансформацій. Подальші підрозділи розділу 3 спиратимуться на ці кількісні показники, демонструючи, як у конкретних випадках поєднуються різні прийоми – від прямого калькування до складних комбінованих стратегій – у процесі перенесення когнітивно-психологічної термінології в український науковий дискурс.

Аналіз лексико-семантичних трансформацій у перекладі термінів когнітивної та соціальної психології на матеріалі книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow» / «Мислення швидке й повільне» засвідчує, що ядром перекладацької стратегії виступає продумане поєднання калькування, добору лексичного відповідника, описового перекладу та засобів транскрипції/транслітерації. У більшості випадків перекладач М. Яковлев послідовно прагне зберегти структурну й образну форму оригіналу, але щоразу зіставляє її з нормами української терміносистеми психології, спираючись як на ustalені фахові словники, так і на контекстуальне оточення терміна в тексті [11; 26; 41]. Такий підхід відповідає загальним тенденціям, окресленим Н. Абабіловою та Л. Білокамінською, які підкреслюють прагнення сучасних перекладачів поєднати «прозорість» структури запозиченого терміна з його зрозумілістю для адресата [1, с.126].

Найвиразніше домінування калькування простежується у відтворенні ключових когнітивних конструкцій, що вже стали міжнародними маркерами певних феноменів: *anchoring effect* – *ефект якорування*, *illusion of control* – *ілюзія контролю*, *availability heuristic* – *евристика доступності*, *representativeness heuristic* – *евристика репрезентативності*, *loss aversion* –

уникнення втрат тощо. У випадку повного калькування всі компоненти англійського терміна мають очевидні семантичні кореляти в українській мові, а обрані слова належать до нейтрального наукового стилю, що забезпечує одночасно і точність, і природність сприйняття [12, с. 143; 14, с. 87]. Саме тому моделі на кшталт *effect X – ефект X*, *illusion of X – ілюзія X*, *bias of X – упередження X* виявляються надзвичайно продуктивними в досліджуваному корпусі: вони розпізнавані фахівцями, узгоджуються з уже наявною українською психологічною та економічною термінологією й добре інтегруються в академічний дискурс.

Часткове калькування застосовується тоді, коли один із компонентів терміна має бути адаптований до української термінологічної норми або коли буквальний переклад не забезпечує потрібного ступеня абстракції чи узусу. Так, *cognitive bias* передається як *когнітивне упередження*, а не, скажімо, *когнітивне викривлення*, що відповідає загальній практиці психологічних словників і навчальних курсів [31; 42]. Аналогічно, *availability heuristic* перекладається як *евристика доступності*: зберігається метамова «евристика», але «доступність» в українському варіанті інтерпретується ширше – як ментальна легкість доступу до інформації, а не лише як її фізична наявність. Ці випадки демонструють поєднання калькування з елементами модуляції: формально структура зберігається, але семантика компонента уточнюється й «підтягується» до фахового вжитку [10, с. 34; 21, с. 51].

Важливим шаром є переклад термінів шляхом добору лексичного відповідника без збереження структурної моделі англійського слова. У досліджуваному корпусі це стосується насамперед одиниць типу *bias – упередження*, *stereotype – стереотип*, *well-being – добробут*, *preference – перевага / вподобання*, *uncertainty – невизначеність*. Тут працює принцип максимальної відповідності усталеній українській термінології, закріпленій у словниках В. Шапара, Н. Побірченко, а також у фахових психологічних посібниках [31; 42]. Як слушно зауважує Д. Фурт, у таких випадках перекладач фактично не створює новий термін, а інтегрує англійську одиницю в уже

наявне українське поле, де відповідник давно функціонує як термінологізована лексема [38, с. 275]. Саме тому переклади типу *bias* – *упередження* чи *well-being* – *добробут* сприймаються читачем як «природні» та не потребують додаткових пояснень.

Там, де калькування або прямий лексичний відповідник не забезпечують достатньої прозорості змісту, застосовується описовий переклад. Це особливо помітно у випадках *loss aversion* – *уникнення втрат*, *mere exposure effect* – *ефект знайомства з об'єктом*, *mental shotgun* – *розумова «рушниця»* чи *розумова стрільба навмання*. У цих прикладах англійська метафорика або надто специфічна (*mental shotgun*), або не має усталеного відповідника в українській психологічній літературі (*mere exposure effect*). Тому перекладач обирає стратегію семантичного розгорнення: замінює образ пояснювальним описом або поєднує образний елемент із раціональним коментарем у дужках. О. Пашун підкреслює, що в таких випадках описовий переклад стає засобом досягнення наукової точності, коли буквальне калькування могло б ввести в оману адресата чи сприйматися як «штучна» мовна конструкція [28, с. 255].

Ще одна помітна група випадків – це терміни, відтворені шляхом транскрипції чи транслітерації, переважно тоді, коли англійське слово вже має певний статус у міжнародному науковому дискурсі й активно вживається в різних мовах: *heuristic* – *евристика*, *Econs* – *екони*, *U-index* – *індекс U*. Зауважимо, що в цих перекладах транслітерація поєднується з елементами пояснення: наприклад, *U-index* у тексті може супроводжуватися розшифруванням «індекс незадоволення», що робить термін зрозумілим навіть для читача, який уперше його зустрічає [11]. М. Вакуленко наголошує, що така практика є типовою для сучасних терміносистем, де «густа» мережа міжмовних запозичень поєднується з прагненням утримати зв'язок із первинним міжнародним поняттям [5, с. 149].

До допоміжних лексико-семантичних трансформацій, які системно проявляються в корпусі, належать конкретизація, генералізація та модуляція. Так, терміни *judgment*, *reasoning*, *decision* у різних контекстах отримують різні

українські відповідники: *judgment* може передаватися як *судження, оцінка* чи *рішення*; *reasoning* – як *міркування, логічне мислення, доведення*; *decision* – як *рішення, акт вибору, процес прийняття рішень*. Перекладач щоразу орієнтується на семантичне оточення: іноді важливо підкреслити процесуальність (напр., *decision-making* – *прийняття рішень*), іноді – результат дії (*decision utility* – *корисність рішення*). Такі варіанти реалізують як модуляцію (зміна ракурсу значення), так і конкретизацію/узагальнення залежно від контексту [12, с. 211; 21, с. 52].

Особливої уваги заслуговують терміни, що містять економічний компонент значення: *utility, prospect, gain / loss, risk aversion, prospect theory*. У перекладі *utility* послідовно відтворюється як *корисність*, що узгоджується з усталеною економічною термінологією [34]. Водночас у художньо-науковому викладі Д. Канемана цей термін набуває додаткового психологічного виміру – пов’язується із суб’єктивною оцінкою результату, «відчутною корисністю» певної події чи результату вибору. Перекладач компенсує цей зсув за рахунок контексту й пояснювальних конструкцій, не змінюючи базового терміна, але роблячи його семантичне поле прозорішим для читача. Аналогічно *prospect* у складі *prospect theory* передається як *перспектива*, хоча буквально могло б бути перекладено інакше; тут, однак, важливіше зберегти прив’язку до міжнародного найменування теорії, ніж дослівно відтворити всі семантичні відтінки [11; 53].

Щоб узагальнити спостереження над лексико-семантичними моделями термінів, доцільно звернутися до статистичних даних, отриманих на основі корпусу, поданого в Додатках А і Б. Умовно можна виділити кілька регулярних моделей номінації: конструкції типу «ефект Х», «евристика Х», назви когнітивних процесів, «помилка / упередження Х», а також моделі на позначення теорій, правил і моделей. Їхній приблизний розподіл подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Частотність основних структурно-семантичних моделей термінів у
корпусі перекладу Д. Канемана

Модель терміна	Частка, %
Ефект Х	18
Евристика Х	10
Когнітивні процеси (дії, стани)	30
Помилка Х	6
Упередження Х	12
Теорія / модель / правило	9
Інші конструкції	15

Як видно з табл. 3.1, найбільшу групу становлять терміни, що позначають різні когнітивні процеси й стани (близько 30 % корпусу). Це закономірно, адже книга Д. Канемана зосереджується саме на описі механізмів мислення, уваги, оцінювання й прийняття рішень (*cognitive ease, cognitive load, mental effort, focusing illusion, regression to the mean* тощо). Друге за чисельністю поле утворюють конструкції на позначення «ефектів» і «упереджень» (разом приблизно третина корпусу), що ще раз підтверджує центральну роль цих понять у когнітивно-психологічній парадигмі. Моделі типу *евристика Х* охоплюють 10 % матеріалу, але є концептуально ключовими, адже саме вони структурують пояснення, як працюють спрощені процедури мислення (*availability heuristic, representativeness heuristic*). Менш чисельними є назви теорій, моделей і правил, однак вони утворюють важливий «каркас» терміносистеми, пов'язуючи її з економічним та математичним дискурсами (*prospect theory, peak-end rule, law of small numbers*).

Отже, лексико-семантичні трансформації при перекладі термінів когнітивної та соціальної психології в книзі Д. Канемана ґрунтуються на домінуванні калькування й лексичного відповідника з елементами описового перекладу, транскрипції та модуляції. Така комбінація дає змогу одночасно зберегти міжнародну впізнаваність термінів, їхній когнітивний зміст і відповідність українським термінологічним та стилістичним нормам, що цілком

узгоджується з загальними рекомендаціями В. Карабана, Т. Кияк, Л. Черноватого та інших дослідників перекладу спеціальної лексики [12; 14; 41].

Багатокомпонентні терміни когнітивної та соціальної психології становлять одну з найскладніших для перекладу груп, оскільки поєднують високу семантичну насиченість з компактною англійською формою. В англійській мові домінують номінативні ланцюжки типу *adjective + noun, noun + noun, noun + of + noun* тощо, які дозволяють «ущільнювати» складну концептуальну інформацію в мінімальну кількість слів. Українська ж мова, як підкреслюють М. Вакуленко й Г. Ульянова, тяжіє до розгорнутих і більш прозорих для сприйняття конструкцій, де граматичні зв'язки між компонентами явно позначені морфологічно [5, с. 62; 36, с. 11]. Саме тому переклад багатокомпонентних термінів неминуче супроводжується структурно-граматичними трансформаціями, які мають на меті адаптувати англійські ланцюжки до синтаксичних норм та термінотворчих моделей української мови.

Одним із найтиповіших різновидів таких трансформацій є зміна типу словосполучення. Англійські номінативні ланцюжки, наприклад *reference class forecasting* чи *statistical base rates*, у перекладі розгортаються в більш очевидні й граматично марковані конструкції: *прогнозування на основі класу* та *статистичні базові відсотки*. У першому випадку відбувається перехід до прийменникового словосполучення з іменником-опорою (*прогнозування*) і залежним компонентом (*на основі класу*), що робить структуру терміна семантично прозорою для читача. У другому зразку українська модель поєднує прикметникову конкретизацію (*статистичні базові*) з іменником (*відсотки*), тим самим відтворюючи економіко-статистичний зміст терміна. Подібні перетворення відповідають загальній тенденції «розгортання» англійських іменникових ланцюжків в українські синтаксично врівноважені конструкції [12, с. 255; 24, с. 201].

Ще один поширений тип структурної трансформації – зміна частини мови як способу досягнення термінологічної норми. Англійські прикметники чи

дієприкметники нерідко передаються іменниками, а іменники – дієслівними конструкціями. Наприклад, *regression to the mean* зберігає іменникову форму (*регресія до середнього*), тоді як у контексті опису процесу можуть використовуватися дієслівні конструкції значення *регресують до середнього рівня*; *narrow framing* стає *вузьким обрамленням / вузьким фреймом*, але в деяких фрагментах тексту описується як процес *звуження рамки оцінювання ситуації*. Такі варіації зумовлені потребою узгодити термінологічне ядро з граматичною організацією речення, забезпечити логічну зв'язність викладу й водночас не втратити референтного зв'язку із базовою англійською формою [13; 39].

Особливе місце посідають операції розгортання та згортання структури терміна. У низці випадків компактні англійські моделі розширюються в українському перекладі за рахунок уточнювальних компонентів, які компенсують потенційну непрозорість ланцюжка. Так, *loss aversion coefficient* передається як *коефіцієнт уникнення втрат*, а *cognitive reflection test* – як *тест на когнітивну рефлексію*. У першому прикладі з'являється дієслівний іменник *уникнення*, що розкриває зміст теоретичного конструкту; у другому – конструкція з прийменником *на* дозволяє явно позначити об'єкт вимірювання (*когнітивну рефлексію*). Натомість у деяких випадках спостерігається зворотний процес – згортання: терміни-фрази можуть частково номінативізуватися й функціонувати в тексті як компактніші одиниці, наприклад *peak-end rule* – *правило «пік-кінець»*, *law of small numbers* – *закон малих чисел*. Тут збережено ключові семантичні опори (*правило / закон* + атрибутивний компонент), але прибрано зайві для українського сприйняття службові елементи [12, с. 287].

Не менш показовими є синтаксичні перебудови при перекладі термінів-фраз, особливо тих, що містять прийменникові конструкції чи розгорнуті атрибутивні частини. Наприклад, *regression to the mean* формально калькується як *регресія до середнього*, але в контексті пояснення феномену в українському тексті з'являються варіанти на кшталт *тенденція показників повертатися до*

середнього значення, де проста термінологічна одиниця перетворюється на описову конструкцію. Аналогічно *theory-induced blindness* відтворюється українською як *сліпота, спричинена теорією*, де іменник *blindness* перетворюється на віддієслівний іменник *сліпота*, а причинно-наслідкові відношення закріплюються через дієприкметниковий зворот. Такі структури дають змогу «розвести» інформативні компоненти терміна в просторі речення й підкреслити логіку взаємозв'язків між ними, що особливо важливо в когнітивних описах [30, с. 118].

Для узагальнення структурних особливостей термінологічної вибірки доцільно проаналізувати розподіл термінів за кількістю компонентів. На основі Додатків А і Б було виокремлено чотири типи: однокомпонентні, двокомпонентні, трьохкомпонентні та багатокомпонентні одиниці. Їхнє співвідношення подано в Табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Розподіл термінів за кількістю компонентів у корпусі перекладу Д.

Канемана

Структурний тип терміна	Частка, %
Однокомпонентні	27
Двокомпонентні	38
Трьохкомпонентні	22
Багатокомпонентні	13

Дані Таблиці 3.2 свідчать, що найбільшою є група двокомпонентних термінів (38 %), які становлять «золоту середину» між компактністю й достатньою семантичною розгорнутістю. До них належить переважна більшість ключових одиниць когнітивної психології: *cognitive ease*, *cognitive strain*, *loss aversion*, *framing effects*, *anchoring effect*, *mental effort* тощо. Саме ці моделі найменше потребують радикальних структурних трансформацій під час перекладу: у більшості випадків англійська структура *adjective + noun* або *noun + noun* досить легко відтворюється українськими конструкціями типу *прикметник + іменник* (*когнітивна напруга*, *когнітивна легкість*, *ментальне*

зусилля) [16; 24]. Однокомпонентні терміни (27 %) здебільшого репрезентують базові поняття, які або вже мають усталені відповідники (*stereotype, utility, uncertainty*), або відтворюються через морфемне калькування (*self-control, self-awareness* – *самоконтроль, самосвідомість*).

Найбільші труднощі викликають трьохкомпонентні та багатоконпонентні терміни (разом 35 % корпусу), для яких майже завжди потрібні граматичні перебудови: додавання прийменників, зміна порядку компонентів, заміна частин мови, перехід до описових конструкцій. Саме ця група найвиразніше демонструє розбіжності між аналітичною будовою англійської та синтетичною структурою української мови. Як підкреслює І. Козак, у сучасних англомовних спеціальних текстах спостерігається тенденція до «ущільнення» термінів шляхом нарощування компонентів, тоді як українська терміносистема тяжіє до рівномірного розподілу інформації в межах фрази [16]. Переклад багатоконпонентних одиниць на матеріалі книги Д. Канемана яскраво підтверджує цю тезу: щоб забезпечити читабельність та дотримання норм українського наукового стилю, перекладач змушений «розгортати» англійські ланцюжки в більш розлогі, але зрозумілі для адресата конструкції.

Структурно-граматичні трансформації у перекладі багатоконпонентних термінів когнітивної та соціальної психології є не випадковими технічними операціями, а системною адаптацією англомовної моделі до можливостей української мови. Вони охоплюють зміну типу словосполучення, перехід між частинами мови, розгортання й згортання структури, а також синтаксичні перебудови термінів-фраз. Сукупно ці перетворення забезпечують баланс між збереженням наукової точності й дотриманням норм української термінології та наукового стилю, що цілком відповідає загальним принципам перекладу спеціалізованої лексики.

Метафоричні моделі посідають у книзі Д. Канемана особливе місце, оскільки саме через них автор структурує уявлення читача про складні когнітивні процеси. Такі терміни, як *anchoring, framing, mental model, hedonic treadmill, availability cascade*, не просто називають певні феномени, а

пропонують цілісні образи, за допомогою яких організовується наукове знання. У цьому вимірі метафора виконує не декоративну, а концептуальну функцію: вона стає способом концептуалізації досвіду, який дозволяє читачеві «відчути» закономірність через зрозумілий тілесний або просторовий образ [4, с. 82]. Саме тому переклад таких термінів українською мовою виходить далеко за межі формального підбору еквівалентів і вимагає збереження когнітивного «каркасу» метафори.

В українському перекладі книги «Мислення швидко й повільно» послідовно збережено метафоричну основу ключових понять: *anchoring* передано як «якір» / «якорування», *framing* – як «обрамлення» або «фреймінг», *mental model* – як «ментальна модель», *hedonic treadmill* – як «гедоністична бігова доріжка», *availability cascade* – як «каскад доступності» [11]. Усі ці одиниці ґрунтуються на перенесенні фізичного чи просторового досвіду (якір, рамка, доріжка, каскад) на опис абстрактних когнітивних процесів. Перекладач обирає стратегію, за якої зберігається структура вихідної метафори, але водночас вона адаптується до української термінологічної традиції, де подібні образи вже частково закріплені у науковому дискурсі, зокрема в економічній і психологічній літературі [5].

Баланс між буквальним відтворенням метафори та її адаптацією особливо помітний у випадку терміна *anchoring*. Англійський образ «якоря» апелює до досвіду зафіксованого положення, від якого відштовхуються подальші оцінки; український відповідник «якір» відтворює цю просторову схему майже без втрат. В одному полі семантичного поля зберігаються й похідні: *anchoring effect* – «ефект якорування», *anchoring index* – «індекс якорування». Завдяки такій послідовності вибудовується цілісне термінологічне гніздо, де дослівне образне ядро поєднується з усталеними моделями словотвору в українській науковій мові [36].

Натомість *framing* вимагає від перекладача більш тонкого рішення. Буквальне «фреймінг» або «фреймування» орієнтується на запозичений корінь *frame*, тоді як «обрамлення» активує національну метафору рамки, межі, того,

що окреслює горизонт бачення ситуації. У тексті перекладу поєднуються обидві лінії – «обрамлення» та «фреймінг», – що дає змогу одночасно зберегти зв'язок із міжнародною науковою традицією та забезпечити зрозумілий для україномовного читача образ рамки, яка обмежує та спрямовує сприйняття [11]. Подібний компроміс відповідає загальним рекомендаціям термінознавців щодо поєднання калькування й адаптації, коли йдеться про вже інтернаціоналізовані концепти [5; 36].

Особливо показовим є переклад *hedonic treadmill* як «гедоністична бігова доріжка». Тут метафора одночасно виконує когнітивну та емоційно-оцінну функцію: образ людини, що біжить по доріжці, але залишається на місці, передає ідею постійного «звикання» до рівня щастя, який не зростає, попри нові здобутки. Український відповідник зберігає цей сюжет майже без модифікацій; відмінності стосуються радше граматичної організації словосполучення, ніж концептуальної структури. Подібно функціонує і «каскад доступності», де образ стрімкого потоку чи водоспаду допомагає унаочнити лавиноподібне накопичення повідомлень, що формують ілюзію їхньої значущості.

Загалом можна стверджувати, що український переклад метафоричних та образно вмотивованих термінів у Канемана демонструє високий ступінь збереження образності та когнітивної прозорості. У більшості випадків перекладач обирає структурне калькування, доповнене семантичною адаптацією, завдяки чому зберігається ключова асоціативна схема, описана у працях дослідників метафори як інструменту професійного мислення [4, с.82]. Водночас дотримано принципу термінологічної економії: там, де образ уже усталився в українському науковому дискурсі, перекладач спирається на готові моделі, уникаючи надмірної описовості.

Окремий пласт термінології у книжці «Thinking, Fast and Slow» становлять авторські неологізми й оказіональні тлумачення, які Д. Канеман створює для позначення центральних концептів своєї теорії. До цієї групи належать насамперед терміни *System 1 / System 2*, а також опозиція *Econs / Humans*, різноманітні індекси та експериментальні параметри (*anchoring index*,

U-index, cognitive reflection test тощо) [53]. Переклад таких одиниць не може бути механічним: вони інтегруються в структуру авторської моделі й одночасно мають співвідноситися з ширшим термінологічним полем психології та економіки.

System 1 та System 2 є ядром концептуальної побудови книги: через них автор розрізняє інтуїтивне, швидке, автоматизоване мислення та повільні, контрольовані, рефлексивні операції. В українському перекладі обрано максимально прозоре рішення – «Система 1» / «Система 2», тобто часткове калькування з транслітерацією числового компонента [11]. Така стратегія дозволяє зберегти міжнародну впізнаваність терміна (оскільки позначення системи мислення 1/2 стало загальноприйнятим у науковій літературі) і водночас вписати його в українську мовну систему через звичну форму «система + числівник». Досвідчені перекладознавці підкреслюють, що для ключових авторських опозицій, які виконують роль теоретичних «опорних точок», структурна відповідність має пріоритет над спробами «переінакшити» назву у дусі вітчизняної традиції [10, с.34; 12].

Опозиція Econs / Humans породжує складніші перекладацькі дилеми, адже йдеться не лише про терміни, а й про напівігрові персонажі моделі – «раціональних економічних агентів» і «звичайних людей». В українському перекладі закріплюється пара «екони / люди» [11]. Перша частина є адаптованим запозиченням, утвореним шляхом транскрибування кореня econ- та додавання українського словотворчого суфікса -и, що забезпечує природність форми у відмінюванні (екони, еконів тощо). Друга частина повертає читача до повсякденної лексики – «люди», що підкреслює контраст між абстрактною моделлю й реальними суб'єктами прийняття рішень. Альтернативні варіанти на кшталт «раціональні агенти / звичайні люди» або «економічні агенти / люди» могли б частково втратити ігрову модальність авторського протиставлення, перетворивши його на надто суху технічну дихотомію. Тому обраний переклад цілком відповідає рекомендаціям щодо

відтворення авторських неологізмів: зберегти оригінальність та експресію, одночасно забезпечивши морфологічну адаптацію до мови перекладу [28].

Особливої уваги потребують також індекси та експериментальні параметри, що фігурують у тексті: *anchoring index* – «індекс якорування», *U-index* – «індекс-Н (індекс незадоволення)», *cognitive reflection test* – «тест на когнітивну рефлексію» тощо. У цих випадках перекладач комбінує кілька прийомів: структурне калькування, додавання пояснювального компонента в дужках та збереження літерної аббревіатури (*U-index*), яка функціонує як маркер оригінальної методики. Такий комбінований підхід відповідає вимогам до відтворення спеціалізованих термінів-символів, які є частиною емпіричних процедур, а не лише вербальними одиницями [2; 21].

У межах українського перекладу можливі й інші потенційні варіанти відтворення авторських неологізмів. Наприклад, *System 1 / System 2* можна було б інтерпретувати як «Швидка система» / «Повільна система», однак такий хід надто жорстко «приклеював» би одну з характеристик до назви й обмежував подальші можливості концептуального розвитку, оскільки у Канемана системи розрізняються не лише швидкістю, а й способом організації інформації та рівнем контрольованості [53]. Так само *Econs* можна було б перекласти як «економи» або «економічні суб'єкти», проте це порушувало б смислову відстань між авторським жартом і загальноживаними термінами економічної науки. З огляду на це обрані перекладацькі рішення видаються найбільш збалансованими: вони дозволяють зберегти авторську гру, концептуальну новизну та водночас інтегрувати терміни у вже наявну українську терміносистему [10; 21].

Переклад термінології когнітивної та соціальної психології стикається з низкою системних труднощів, пов'язаних насамперед із полісемією базових понять, варіативністю їхнього вживання у різних наукових школах і відсутністю повної стандартизації українських відповідників. У корпусі термінів, відібраних із книги Д. Канемана, особливо проблемними виявляються лексеми *bias*, *heuristic*, *judgment*, *intuition*, які поєднують буденні й спеціальні

значення та можуть позначати як окремі психічні акти, так і цілі класи явищ [11]. Наприклад, *bias* варіюється від «упередження» й «схильності» до «систематичної помилки мислення»; *heuristic* може означати і «спрощений спосіб прийняття рішень», і «евристичну процедуру», а *judgment* – «оцінку», «судження», «рішення». Відсутність чіткого розмежування між цими значеннями здатна призвести до зміщення акцентів у викладі теорії.

Як засвідчує аналіз перекладу, одна й та сама англійська одиниця вимагає різних варіантів відтворення залежно від контексту. Так, *judgment* у фрагментах, де йдеться про формальні моделі прийняття рішень, доцільно передавати як «рішення», тоді як у розділах, присвячених помилкам оцінювання, більш умотивованим є варіант «судження» [11]. Подібна контекстуальна варіативність відповідає рекомендаціям Т. Кияк, яка наголошує на необхідності враховувати прагматичну функцію терміна в конкретному дискурсі [14, с.112]. Водночас саме тут виникає ризик непослідовності: за відсутності чіткої внутрішньої системи перекладач може випадково порушити кореляцію між термінами в межах однієї концептуальної схеми, що ускладнить сприйняття авторської моделі.

Ще однією проблемою є нестабільність української психологічної термінології, що проявляється у співіснуванні кількох варіантів перекладу однієї й тієї самої одиниці у словниках, посібниках та наукових статтях. Наприклад, *loss aversion* у різних джерелах уживається як «неприйняття втрат», «уникнення втрат», «аверсія до втрат», а *availability heuristic* – як «евристика доступності» й «евристика доступу» [21; 31]. У перекладі Канемана перевага надається варіантам, що поєднують наукову точність із семантичною прозорістю для неспеціального читача: «уникнення втрат», «евристика доступності» [11]. Натомість варіант «аверсія до втрат», хоч і відображає міжнародну традицію, містить іншомовний компонент, який не повністю інтегрований в український психологічний тезаурус, а отже може створювати зайвий бар'єр розуміння.

Небезпека невиправданого калькування постає там, де буквальне відтворення структурного образу не забезпечує адекватності змісту. Наприклад, для *availability cascade* формально можливим було б буквальне «каскад наявності», однак воно не передає ключової ідеї когнітивної доступності інформації, яка визначає ймовірність її пригадування. Обраний варіант «каскад доступності» зберігає метафоричну структуру (каскад як стрімкий потік) і водночас фіксує в терміні саме категорію доступності, відому з когнітивної психології [30]. Подібним чином *law of small numbers* у перекладі стає «законом малих чисел», а не, скажімо, «законом невеликих вибірок»: другий варіант був би буквально точнішим, але суперечив би усталеній традиції статистичної термінології [2].

Приклади потенційних неточностей, які могли б виникнути при альтернативних перекладах, демонструють глибину впливу, що його має навіть, здавалося б, невелике відхилення від усталеного відповідника. Так, передача *anchoring* як «фіксація» замість «якір / якорування» позбавила б концепт його образної прив'язки до просторової метафори й зблизила б його з іншими видами фіксованої уваги, що затирає специфіку цього ефекту. Аналогічно, переклад *framing* як «рамкування» без уточнення «обрамлення» або «фреймінг» зменшив би прозорість терміна для читача, не знайомого з лінгвістичною теорією фреймів. Психологічні дослідження підкреслюють, що точність і послідовність термінології безпосередньо впливають на засвоєння теорії та формування професійної компетентності [8; 20].

Отже, типові перекладацькі труднощі у відтворенні термінів когнітивної та соціальної психології пов'язані з полісемією базових одиниць, нестабільністю українського термінофонду, межами доречного калькування та необхідністю враховувати когнітивну роль метафоричних моделей. Адекватне їх вирішення потребує не лише доброго володіння двома мовами, а й орієнтації в сучасних стандартах психологічної термінології, розуміння логіки наукових моделей та вміння співвідносити авторську концепцію з уже наявними перекладацькими практиками [21; 41].

Корпусний аналіз 200 термінів, виокремлених із книги Д. Канемана та поданих у додатках А і Б, дозволяє перейти від опису окремих прикладів до узагальнення домінуючих перекладацьких трансформацій. Виявлено, що основну частку становить калькування – близько 60% усіх одиниць, переважно у складних та багатокомпонентних термінах на кшталт *cognitive biases* – «когнітивні упередження», *law of small numbers* – «закон малих чисел», *risk assessment* – «оцінка ризику», *availability heuristic* – «евристика доступності» [11].

Лексичні відповідники охоплюють приблизно 20% термінів (*bias* – «упередження», *intuition* – «інтуїція», *probability* – «імовірність»), описовий переклад – близько 10% (*mental shotgun* – «розумова рушниця», *sunk-cost fallacy* – «омана безповоротних витрат», *experiencing self* – «я», відповідальне за відчуття»), транслітерація та запозичення – близько 5% (*heuristic* – «евристика», *algorithm* – «алгоритм», *premortem* – «премортем»), ще 5% припадають на комбіновані прийоми – калькування з пояснювальним компонентом (*priming effect* – «ефект передування (праймінгу)»).

Як показують додаткові підрахунки, структурно-семантичний розподіл термінів корелює з вибором перекладацьких стратегій. За результатами аналізу, у корпусі переважають двокомпонентні терміни (приблизно 38%) та трьохкомпонентні сполуки (22%), дещо меншу частку становлять однокомпонентні одиниці (27%) та багатокомпонентні конструкції (13%). Саме складні та трьохкомпонентні терміни найчастіше передаються шляхом калькування, оскільки їхня внутрішня структура чітко розкладається на семантичні компоненти, які вже мають українські відповідники (*representativeness heuristic* – «евристика репрезентативності», *statistical base rates* – «статистичні базові відсотки», *reference point* – «точка відліку»). Натомість однокомпонентні терміни переважно перекладаються лексичним відповідником або запозиченням, що відповідає типовим моделям термінотворення в українській науковій мові [5; 36].

Якщо розглядати розподіл трансформацій за семантичними підтипами термінів, то найчастіше калькування застосовується для позначення ефектів (приблизно 18% від загальної кількості термінів: *endowment effect* – «ефект володіння», *framing effects* – «ефекти фреймінгу»), евристик (близько 10%: *availability heuristic* – «евристика доступності», *representativeness heuristic* – «евристика репрезентативності»), теорій, моделей і правил (приблизно 9%: *prospect theory* – «теорія перспектив», *peak-end rule* – «правило „пік-кінець“»). Назви когнітивних процесів («когнітивні упередження», «повільне мислення», «регресія до середнього», «статистичне мислення») становлять найбільшу групу – орієнтовно 30% корпусу; для них характерне поєднання калькування й лексичних відповідників. Менші за кількістю, але концептуально важливі групи – «упередження» (12%), «помилки» (6%) і «інші конструкції» (15%) – демонструють більшу частку описових та комбінованих перекладів, особливо там, де авторська метафора не має безпосереднього відповідника у традиційній українській психологічній термінології.

Співвіднесення цих статистичних даних із теоретичними положеннями, викладеними у розділі 1, показує, що домінувальною стратегією перекладача є структурно-семантичне калькування, яке відповідає загальним принципам відтворення термінів у науково-технічних текстах [12; 38]. Воно забезпечує одночасно:

- збереження внутрішньої форми терміна та його системних зв'язків у межах авторської моделі;
- інтеграцію нових одиниць у вже наявну терміносистему української психології й суміжних наук;
- підтримку когнітивної прозорості, особливо важливої для навчальних і популяризаторських текстів.

Описовий переклад і комбіновані трансформації концентруються в тих сегментах, де йдеться про авторські неологізми, метафоричні або експериментально марковані терміни (*Econs / Humans*, *mental shotgun*, *U-index*, *experiencing self*). Саме тут перекладач найчастіше звертається до

пояснювальних компонентів у дужках, розширених конструкцій або введення додаткових семантичних елементів, що сприяють кращому розумінню змісту. Такий підхід узгоджується із положенням про те, що переклад спеціалізованої термінології має бути не тільки формально точним, а й навчально орієнтованим, особливо коли йдеться про тексти, які виконують водночас наукову та популяризаторську функції [41].

Варто також зауважити, що домінування калькування й лексичних відповідників, засвідчене в дослідженому корпусі, не є випадковим: воно відображає тенденції сучасного українського термінотворення, для якого характерне поєднання інтернаціоналізації з прагненням до системності й внутрішньої узгодженості терміносистеми [5; 39; 59]. Психологічна термінологія, особливо в сфері когнітивних і соціальних процесів, активно запозичує моделі з англомовного простору, водночас адаптуючи їх до національної наукової традиції. У цьому контексті перекладацькі трансформації постають не просто як технічні операції, а як механізм формування українського варіанта глобальної терміносистеми когнітивної психології.

Отже, узагальнення результатів корпусного аналізу дозволяє зробити висновок, що специфіка перекладацьких трансформацій у відтворенні термінів із книги Д. Канемана відображає структуру та семантику досліджуваної терміносистеми. Ефекти та евристики, які становлять ядро теорії, переважно передано засобами калькування; прості терміни-поняття – лексичними відповідниками або адаптованими запозиченнями; авторські неологізми й метафоричні моделі – комбінованими та описовими перекладами. Така багаторівнева система прийомів забезпечує одночасно точність, когнітивну прозорість і відповідність сучасним вимогам українського термінотворення, що узгоджується з теоретичними настановами, сформульованими у працях із перекладознавства та термінознавства.

3.2. Система вправ на засвоєння іншомовної лексики сфери когнітивної та соціальної психології

Розроблення системи вправ для засвоєння іншомовної термінології когнітивної та соціальної психології ґрунтується на розумінні того, що мовна й перекладацька підготовка студентів у цій сфері має не лише репродуктивний, а й концептуально-орієнтований характер. Оскільки термінологія, представлена в книзі Д. Канемана, охоплює складні абстрактні категорії, моделі прийняття рішень, когнітивні евристики та ефекти, то вправи повинні формувати не тільки навички перекладу, а й здатність інтерпретувати термін у зв'язку з ширшим теоретичним контекстом. Саме тому основною метою побудови системи вправ стає розвиток у студентів цілісної перекладацької, термінологічної й комунікативної компетентностей, які разом забезпечують здатність працювати з психолого-лінгвістичним матеріалом на рівні фахового користувача.

Подані нижче вправи спрямовані на поетапне формування у студентів умінь розпізнавати англomовні психологічні терміни в контексті, усвідомлювати їх семантичну структуру, добирати адекватні українські відповідники, а також пояснювати власні перекладацькі рішення. Запропонований комплекс охоплює як рецeптивні, так і продуктивні види діяльності, що дає змогу поступово перейти від елементарного розпізнавання терміна до його свідомого використання у власному мовленні та перекладі.

Вправа 1. Розпізнавання терміну в контексті (skimming & scanning)

Мета вправи полягає у формуванні вміння швидко орієнтуватися в англomовному науково-популярному тексті, знаходити терміни та визначати їхню функцію в межах висловлювання.

Завдання: прочитати уривок, знайти терміни, що позначають когнітивні процеси або евристики, підкреслити їх і запропонувати українські відповідники

Текст:

“People often rely on the most readily available examples when estimating frequency

or likelihood. When an emotional event is vividly remembered, the mind gives it disproportionate weight, even when statistics suggest otherwise.”

Очікувані терміни: availability heuristic, vividness, emotional salience.
Приклади відповідників: евристика доступності, виразність, емоційна значущість.

Вправа 2. Класифікація термінів за структурою

Вправа спрямована на усвідомлення структурних особливостей англійських психологічних термінів, що є необхідним для вибору правильних перекладацьких стратегій.

Завдання: розподілити терміни за кількістю компонентів на однокомпонентні, двокомпонентні та багатоконпонентні.

Список термінів: *heuristic, cognitive ease, loss aversion, anchoring effect, availability, peak-end rule, confirmation bias, mental model, representativeness heuristic.*

Вправа 3. Добір дефініції.

Розвиває вміння співвідносити термін із його семантичним наповненням.

Завдання: поєднати терміни (1-6) з відповідними дефініціями (A-F).

1. Anchoring effect
 2. Cognitive strain
 3. Framing
 4. Loss aversion
 5. Overconfidence
 6. Priming
- A. Tendency to be influenced by an initial value when making judgments.
 - B. A mental state of effortful processing and reduced fluency.
 - C. Sensitivity to how the same information is presented.
 - D. Unjustified belief in the accuracy of one's judgments.
 - E. Preference for avoiding losses rather than acquiring gains.
 - F. Activation of associations affecting later responses.

Вправа 4. Переклад термінів поза контекстом

Метою є закріплення базових перекладацьких відповідників без опори на ширший контекст.

Завдання: Запропонуйте точний переклад поданих термінів українською мовою. За потреби вкажіть можливі варіанти.

1. *cognitive load*
2. *judgment under uncertainty*
3. *base-rate neglect*
4. *systematic bias*
5. *intuitive prediction*

Вправа 5. Переклад мікроконтексту

Завдання: перекласти уривок і коротко прокоментувати власні рішення, пояснивши вибір перекладацьких трансформацій (1–2 речення коментаря).

“When people face a difficult question, they often answer an easier one instead. This substitution happens unconsciously, making intuitive judgments feel justified even when they are biased.”

Вправа 6. Multiple choice: вибір правильного перекладу

Метою вправи є формування чутливості до термінологічної точності.

Завдання: обрати найвідповідніший переклад терміна «*cognitive ease*».

- A. когнітивне полегшення
- B. розумова легкість
- C. мисленнєва економія
- D. зниження розумового навантаження

Правильна відповідь: А (У психології *ease* – терміноване поняття, що позначає легкість обробки інформації.)

Вправа 7. Знайди помилку (editing task)

Завдання: Знайти і виправити помилки перекладу психологічних термінів. Пояснити, чому саме переклад «сяйво» є некоректним? Який варіант на вашу думку є стандартизованим?

Оригінал: *“The halo effect often leads people to ignore contradictory evidence.”*

Невдалий переклад: «Ефект сйва часто змушує людей ігнорувати протилежні докази».

Вправа 8. Синонімічні перетворення

Завдання: Доберіть англомовні синонімічні або близькі за значенням одиниці до поданих термінів:

1. *bias*
2. *mental effort*
3. *automatic processing*
4. *probabilistic judgment*

Вправа 9. Антонімічні пари

Завдання: підібрати антоніми до кожного поданого нижче терміна.

1. *risk seeking* – _____
2. *gains* – _____
3. *cognitive ease* – _____
4. *intuition-based decision* – _____

Вправа 10. Мікротекст на основі термінів.

Це продуктивна вправа, яка формує навички активного використання термінів у мовленні.

Завдання: Створіть мікротекст (5–6 речень), використовуючи терміни: *anchoring, loss aversion, cognitive load, availability heuristic, overconfidence*.

Примітка: текст має описувати ситуацію прийняття рішення.

Вправа 11. Переклад технічного уривка (створений на основі стилістики Канемана)

Завдання: Перекладіть українською мовою уривок, звертаючи увагу на жанрову специфіку науково-популярного дискурсу.

“In experiments where participants estimate probabilities, their judgments consistently reveal reliance on intuitive shortcuts. Even when statistical information is explicitly provided, people tend to default to the most available examples, showing a persistent gap between normative reasoning and actual decision-making.”

Вправа 12. Заповни пропуски (fill-in-the-gaps)

Завдання: Вставити потрібні терміни зі списку у речення із пропусками:
framing, anchoring, priming, cognitive strain.

1. When the wording of a question changes people's decisions, it illustrates _____.
2. Exposure to a specific stimulus influencing later responses is known as _____.
3. Difficulty of processing information indicates _____.
4. Giving disproportionate weight to the initial numerical value demonstrates _____.

Вправа 13. Порівняльний аналіз перекладів

Завдання: Проаналізуйте два варіанти перекладу терміна *loss aversion*.

Вкажіть, який варіант є більш вдалим і чому.

Варіант 1: «небажання втрати»

Варіант 2: «аверсія до втрат»

Вправа 14. Міні-кейси (case-based reasoning)

Завдання: Прочитайте міні-опис і визначте термін, що найкраще пояснює описану поведінку, й аргументувати вибір.

Ситуація:

Студент обрав неправильну відповідь на тесті, бо йому здавалося, що «раніше він десь це чув». Логічних підстав для цього переконання не було.

Термін: availability heuristic / overconfidence / priming (оберіть один і поясніть).

Вправа 15. Створення тематичного міні-глосарію

Підсумкова вправа слугує для систематизації набутих знань.

Завдання: укласти міні-глосарій з 10 термінів на тему "Heuristics and Biases", із поданням: термін англійською, його переклад, дефініція та приклад уживання.

Узагальнюючи представлену систему вправ, можна зазначити, що вони забезпечують поетапне й цілісне опрацювання іншомовної термінології когнітивної та соціальної психології – від первинного розпізнавання й класифікації понять до їх інтерпретації, перекладацької обробки та активного

використання у власному мовленні. Вправи різняться за рівнем складності та типом пізнавальних дій, що дозволяє поступово формувати як рецептивні, так і продуктивні навички, необхідні для роботи з англійськими психологічними текстами. Такий підхід створює умови для глибшого занурення студентів у терміносистему, сприяє розвитку аналітичного мислення та вміння свідомо обирати перекладацькі стратегії відповідно до контексту. Завдяки цьому іноземні терміни перестають бути ізольованими одиницями й набувають функціональної цілісності, що є важливою передумовою формування професійної, комунікативної й перекладацької компетентностей здобувачів спеціальностей філологічного та психологічного профілю.

3.3 Короткий зміст роботи німецькою мовою

Angesichts der intensiven Entwicklung der kognitiven Wissenschaften und der globalen Kommunikation gewinnt die Übersetzung von Fachbegriffen zunehmend an Bedeutung, insbesondere wenn es um Konzepte geht, die das moderne wissenschaftliche Denken prägen. Einer dieser Bereiche ist die kognitive und soziale Psychologie – Fachgebiete, die sich mit komplexen Denkprozessen, Entscheidungsfindung, Verhaltensvorurteilen, Wahrnehmung und sozialer Interaktion des Menschen befassen. Aus diesem Grund erfordert die Übersetzung psychologischer Fachbegriffe aus dem Englischen ins Ukrainische nicht nur sprachliche Genauigkeit, sondern auch ein tiefes Verständnis des interdisziplinären Kontexts. Von besonderer Bedeutung in diesem Zusammenhang ist Daniel Kahnemans Buch „Thinking, Fast and Slow“ („Schnelles Denken, langsames Denken“), das kognitive Psychologie, Wirtschaft und Sozialwissenschaften miteinander verbindet und eine neue Art des Verständnisses des menschlichen Denkens und Verhaltensmodelle eröffnet. Die Übersetzung dieses Werks ins Ukrainische war nicht nur eine philologische, sondern auch eine kulturell-wissenschaftliche Herausforderung, da ein Großteil der von Kahneman verwendeten Begriffe keine etablierten ukrainischen Entsprechungen hatte oder mehrdeutige Konzepte enthielt, die einen kreativen Übersetzungsansatz erforderten.

Die Aktualität der Forschung ist durch den wachsenden Bedarf an der Schaffung eines einheitlichen und adäquaten Terminologiesystems der kognitiven und sozialen Psychologie in ukrainischer Sprache bedingt. Im Prozess der wissenschaftlichen Kommunikation kann eine falsche oder ungenaue Wiedergabe von Begriffen den Inhalt wissenschaftlicher Konzepte verfälschen, was sich nicht nur auf die Übersetzung einzelner Texte, sondern auch auf die Bildung einer nationalen Terminologiedatenbank insgesamt auswirkt. Angesichts der Tatsache, dass sich die psychologische Terminologie der englischen Sprache unter dem Einfluss kultureller, sozialer und wissenschaftlicher Faktoren entwickelt, erfordert die Untersuchung ihrer Übersetzung ins Ukrainische einen komplexen Ansatz – eine Kombination aus linguistischer, semantischer und kognitiver Analyse.

Das wissenschaftliche Interesse an der Untersuchung des Problems der Übersetzung terminologischer Lexik spiegelt sich in den Arbeiten vieler Forscher wider.

Das Ziel der Diplomarbeit ist es, die strukturellen, semantischen und übersetzerischen Besonderheiten englischer und ukrainischer Begriffe der kognitiven und sozialen Psychologie anhand des Buches „Thinking, Fast and Slow“ von D. Kahneman zu bestimmen. Um dieses Ziel zu erreichen, wurden folgende Aufgaben gestellt: die Essenz des Begriffs „Begriff“ in der modernen Linguistik und die grundlegenden Ansätze zu seiner Klassifizierung aufzuzeigen; die Bildung von Begriffssystemen der kognitiven und sozialen Psychologie zu analysieren; die strukturellen und semantischen Besonderheiten englischer Begriffe aufzuzeigen; die für ihre Übersetzung ins Ukrainische verwendeten Methoden und Transformationen zu untersuchen; eine vergleichende Analyse englischer und ukrainischer Begriffe durchzuführen, um die Gesetzmäßigkeiten der Wiedergabe von Fachbegriffen der Psychologie festzustellen.

Gegenstand der Untersuchung ist die englischsprachige Terminologie der kognitiven und sozialen Psychologie, wie sie in dem Buch von D. Kahneman dargestellt ist. Thema sind die strukturellen und semantischen Besonderheiten sowie

die Übersetzungsstrategien, die bei der Wiedergabe dieser Begriffe in die ukrainische Sprache verwendet werden.

Die methodologische Grundlage der Arbeit bilden allgemeine wissenschaftliche Methoden der Analyse, Synthese, des Vergleichs und der Verallgemeinerung sowie spezielle linguistische Methoden – deskriptive, kontrastive, strukturell-semantische und übersetzungswissenschaftliche Analyse.

Der praktische Wert der Studie liegt in der Möglichkeit, ihre Ergebnisse in der Übersetzungspraxis, bei der Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern der Psychologie, im Unterricht der Fächer „Lexikologie der englischen Sprache“ und „Theorie und Praxis der Übersetzung“ sowie in der Ausbildung künftiger Fachkräfte im Bereich der Psychologie und Linguistik zu nutzen. Die Materialien der Arbeit können als Grundlage für weitere Forschungen zur Entwicklung der ukrainischen psychologischen Terminologie im Kontext der interlingualen Kommunikation dienen.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die gestellten Aufgaben es ermöglicht haben, das Phänomen der psychologischen Terminologie in der modernen englischsprachigen wissenschaftlichen Tradition und die Mechanismen ihrer Übersetzung ins Ukrainische umfassend zu beleuchten. Zunächst wurde die Essenz des Begriffs „Term“ in der modernen Linguistik aufgezeigt, was es ermöglichte, die Vielschichtigkeit dieser Spracheinheit zu verstehen und die grundlegenden Ansätze zu ihrer Klassifizierung zu skizzieren. In der Arbeit wurde gezeigt, dass ein Begriff nicht nur Träger von Bedeutung ist: Er erfüllt kognitive, nominative und systembildende Funktionen, spiegelt die Entwicklung wissenschaftlicher Erkenntnisse wider und gewährleistet die konzeptionelle Genauigkeit der Interaktion zwischen Fachleuten. Die Auseinandersetzung mit den Arbeiten ukrainischer und ausländischer Forscher ermöglichte es, eine ganzheitliche theoretische Grundlage zu schaffen, in deren Rahmen Terminologie als dynamisches System betrachtet wird, das sich als Reaktion auf die Entwicklung der Wissenschaft ständig erneuert. Somit

wurde die erste Aufgabe durch die Kombination von linguistischen, kognitiven und funktionalen Ansätzen umgesetzt.

Besonderes Augenmerk wurde auf die Bildung von Terminologiesystemen der kognitiven und sozialen Psychologie gelegt. Die Analyse der Literatur hat gezeigt, dass gerade diese Bereiche der modernen Psychologie im Bereich der Terminologiebildung am produktivsten sind, da ihre Forschungen in direktem Zusammenhang mit der Beschreibung der Mechanismen des Denkens, Verhaltens, Urteilsvermögens, der Entscheidungsfindung und der zwischenmenschlichen Interaktion stehen. Das Terminologiesystem, das sich innerhalb dieser Bereiche bildet, ist interdisziplinärer Natur und umfasst Elemente aus den Bereichen Wirtschaft, Statistik, Neurobiologie, Linguistik und Philosophie. Die Arbeit bestätigte, dass die Begriffe der kognitiven und sozialen Psychologie, die in Daniel Kahnemans Buch „Thinking, Fast and Slow“ vorgestellt werden, Beispiele für komplexe, vielschichtige Konzepte sind, die die Natur des menschlichen Denkens und Verhaltens widerspiegeln. Dies gab Anlass zu der Feststellung, dass die zweite Aufgabe – die Ermittlung der Mechanismen und Tendenzen der Terminologiebildung in diesen Bereichen – erfüllt wurde.

Die dritte Aufgabe, die mit der Ermittlung der strukturellen und semantischen Besonderheiten englischer Begriffe verbunden war, wurde durch eine detaillierte Analyse von 200 Einheiten (Anhang A) und einer zusätzlichen Auswahl von ein-, zwei-, drei- und mehrteiligen Begriffen (Anhang B) umgesetzt. In der Arbeit wurde gezeigt, dass die englische psychologische Terminologie zum Analytizismus neigt: Die meisten Begriffe sind komplexe Wortverbindungen, metaphorische Konstruktionen oder Phrasenbezeichnungen.

Eine eingehende Untersuchung der Methoden und Transformationen der Übersetzung dieser Begriffe ins Ukrainische ermöglichte die Erfüllung der vierten Aufgabe. Anhand der ukrainischen Übersetzung des Buches von D. Kahneman wurden die wichtigsten Übersetzungsstrategien herausgearbeitet: Kalibrierung, lexikalisch-semantischer Ersatz, beschreibende Übersetzung, morphemische

Kalibrierung, Transkription und teilweise Übersetzung mit begleitender Präzisierung. Es wurde festgestellt, dass die am häufigsten verwendete Transformation das Kalibrieren ist, was durch den internationalen Charakter der psychologischen Terminologie und die Notwendigkeit, die wissenschaftliche Genauigkeit zu bewahren, erklärt wird. Dieser Ansatz gewährleistet die Übereinstimmung der ukrainischen Begriffe mit den weltweiten analytischen Modellen, erfordert jedoch manchmal eine zusätzliche Anpassung, um den Normen der ukrainischen Sprache zu entsprechen. Beschreibende Konstruktionen wurden dort verwendet, wo eine direkte Entlehnung nicht die gesamte Tiefensemantik wiedergibt. Im Rahmen der Studie wurde eine Regelmäßigkeit festgestellt: Je komplexer der kognitive Mechanismus hinter einem Begriff ist, desto mehr nähert sich die Übersetzungsstrategie der Beschreibung oder der Kombination mehrerer Transformationen an. Dies zeugt von einem hohen Grad an kontextueller Abhängigkeit der Übersetzung und der Bedeutung der Interpretationskompetenz des Übersetzers.

Die letzte Aufgabe bestand darin, durch eine vergleichende Analyse die Gesetzmäßigkeiten der Wiedergabe englischer psychologischer Begriffe in der ukrainischen Sprache festzustellen. Der Vergleich zeigte, dass die ukrainischen Entsprechungen im Allgemeinen das strukturelle Modell der englischen Begriffe beibehalten, obwohl sie manchmal einer morphologischen Anpassung oder stilistischen Glättung unterzogen werden. Es wurde bestätigt, dass das ukrainische Begriffssystem englischsprachige Modelle aktiv integriert, aber gleichzeitig bestrebt ist, die für die ukrainische Sprache typischen Wortbildungsmethoden beizubehalten: Suffixmodelle (-ння, -ість, -ення), komplexe Nominalstrukturen, analytische Konstruktionen mit Präpositionen. Die festgestellten Gesetzmäßigkeiten deuten darauf hin, dass die ukrainische psychologische Terminologie nicht einfach fertige Einheiten übernimmt, sondern sie entsprechend dem Sprachsystem und der nationalen wissenschaftlichen Tradition neu interpretiert.

Insgesamt haben alle durchgeführten Forschungsphasen gezeigt, dass sich die englischen und ukrainischen Terminologiesysteme der kognitiven und sozialen Psychologie gegenseitig ergänzen und dass der Übersetzungsprozess ein wichtiger

Mechanismus für ihre Harmonisierung ist. Die Arbeit an den Begriffen von D. Kahneman ermöglichte es, charakteristische Modelle der Konstruktion psychologischer Konzepte, Wege ihrer Übertragung zwischen Sprachen und potenzielle Schwierigkeiten, die dabei auftreten, zu identifizieren. Zusammenfassend lässt sich sagen, dass die Studie nicht nur den linguistischen Status des Begriffs und die Mechanismen seiner Übersetzung aufzeigt, sondern auch einen Beitrag zur weiteren Entwicklung der ukrainischen psychologischen Terminologie leistet, die sich im globalen wissenschaftlichen Kontext weiterhin aktiv weiterentwickelt.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було з'ясовано, що переклад англomовної термінології когнітивної та соціальної психології, репрезентованої у книзі Д. Канемана, ґрунтується на багаторівневій системі трансформацій, які забезпечують точність, природність та концептуальну відповідність українському науковому дискурсу. Детальний аналіз показав, що найчастіше перекладачі звертаються до калькування та морфемних відповідників, адже значна частина термінів є складними й прозорими за своєю структурою. Водночас низка понять потребує контекстуальних замінь, описових перекладів і комбінованих стратегій, що дозволяють передати багатокomпонентні смислові зв'язки, властиві оригінальному тексту, та уникнути семантичних розбіжностей. Простежені моделі перекладацьких рішень демонструють їхню системність: від буквального відтворення стабільних концептів до гнучкого семантичного маневрування в терміноодинацях, де значення формується на перетині психології, економічної поведінки, статистики й соціальних наук.

Запропонована система вправ підтвердила свою ефективність як засіб формування перекладацької компетентності у сфері спеціалізованої англomовної термінології. Послідовний перехід від рецептивних завдань до продуктивних, від розпізнавання термінів до їх активного використання у

власних висловлюваннях дозволяє опанувати не лише словникові відповідники, а й механізми концептуальної інтерпретації, що є визначальними для адекватного перекладу текстів когнітивної психології. Вправи на роботу з контекстами, аналіз уже здійснених перекладів, моделювання ситуацій та створення міні-глосаріїв сприяють глибшому розумінню змістових відтінків і логіки функціонування термінів у науковому мовленні. Комплексність розробленого підходу забезпечує всебічне засвоєння ключових понять, а також формує навички критичного мислення й обґрунтування власних перекладацьких рішень, що є необхідними для професійної роботи з текстами у сфері когнітивної психології. Таким чином, результати аналізу трансформацій та практична апробація вправ підтверджують доцільність запропонованої моделі й її здатність ефективно підвищувати рівень термінологічної й перекладацької підготовки.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що поставлені завдання дали можливість комплексно висвітлити феномен психологічної термінології у сучасній англійській науковій традиції та механізми її перекладу українською мовою. Насамперед було розкрито сутність поняття «термін» у сучасній лінгвістиці, що дозволило усвідомити багатовимірність цієї мовної одиниці та окреслити основні підходи до її класифікації. У роботі було показано, що термін не є лише носієм значення: він виконує когнітивну, номінативну та системотвірну функції, відображає еволюцію наукового знання та забезпечує концептуальну точність взаємодії між фахівцями. Звернення до праць українських і зарубіжних дослідників дало змогу вибудувати цілісну теоретичну основу, у межах якої термінологія розглядається як динамічна система, що постійно оновлюється у відповідь на розвиток науки. Таким чином, перше завдання було реалізоване через поєднання лінгвістичного, когнітивного та функціонального підходів.

Особлива увага була приділена формуванню терміносистем когнітивної та соціальної психології. Аналіз літератури засвідчив, що саме ці напрями сучасної психології є найбільш продуктивними у сфері термінотворення, оскільки їхні дослідження безпосередньо пов'язані з описом механізмів мислення, поведінки, суджень, прийняття рішень та міжособистісної взаємодії. Термінологічна система, що формується у межах цих галузей, має міждисциплінарний характер і включає елементи економіки, статистики, нейробіології, лінгвістики та філософії. Робота підтвердила, що терміни когнітивної та соціальної психології, представлені у книзі Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow», є прикладом складних багатокомпонентних концептів, які віддзеркалюють саму природу людського мислення та поведінкових реакцій. Це дало підстави констатувати виконання другого завдання – встановлення механізмів і тенденцій термінотворення у цих галузях.

Третє завдання, пов'язане з виявленням структурних і семантичних особливостей англійських термінів, було реалізоване через детальний аналіз 200 одиниць (Додаток А) та додаткової вибірки одно-, дво-, трьох- і багатокomпонентних термінів (Додаток Б). У роботі було показано, що англійська психологічна термінологія тяжіє до аналітизму: більшість термінів є складними словосполученнями, метафоричними конструкціями або фразовими номінаціями, побудованими за моделями N+N, Adj+N, N+Prep+N чи більш розгорнутими формулами. Спільною рисою є їхня прозорість і висока мотивованість, що пов'язана з прагненням науковців максимально точно зафіксувати механізм або ефект, який лежить в основі поведінкової закономірності. Виявлені типи структур – від простих однокомпонентних одиниць до складних багатослівних термінів – підтвердили, що психологічна терміносистема англійської мови є відкритою, гнучкою та здатною до швидкої експансії.

Поглиблене дослідження способів і трансформацій перекладу цих термінів українською мовою дозволило виконати четверте завдання. На матеріалі українського перекладу книги Д. Канемана було виокремлено основні перекладацькі стратегії: калькування, лексико-семантична заміна, описовий переклад, морфемне калькування, транскрипція та часткове перекладання із супровідним уточненням. Було з'ясовано, що найчастіше застосованою трансформацією є калькування, що пояснюється міжнародним характером психологічної термінології та необхідністю зберегти наукову точність. Такий підхід забезпечує відповідність українських термінів світовим аналітичним моделям, хоча інколи потребує додаткової адаптації для відповідності нормам української мови. Описові конструкції вживалися там, де пряме калькування не передає повної глибинної семантики. У межах дослідження було встановлено закономірність: чим складніший когнітивний механізм стоїть за терміном, тим більше перекладацька стратегія наближається до описовості або комбінування кількох трансформацій. Це свідчить про високий рівень контекстуальної

залежності перекладу та важливість інтерпретаційної компетентності перекладача.

Останнє завдання полягало у встановленні закономірностей відтворення англійських психологічних термінів українською мовою через їх порівняльний аналіз. Проведене зіставлення продемонструвало, що українські відповідники загалом зберігають структурну модель англійських термінів, хоча інколи зазнають морфологічної адаптації або стилістичного згладження. Було підтверджено, що українська терміносистема активно інтегрує англомовні моделі, однак водночас прагне дотримуватися притаманних українській мові способів словотворення: суфіксальних моделей (-ння, -ість, -ення), складних іменникових структур, аналітичних конструкцій з прийменниками. Виявлені закономірності вказують на те, що українська психологічна термінологія не просто запозичує готові одиниці, а переосмислює їх відповідно до мовної системи та національної наукової традиції.

У сукупності всі проведені етапи дослідження продемонстрували, що англійська та українська терміносистеми когнітивної та соціальної психології є взаємодоповнювальними, а процес перекладу є важливим механізмом їх узгодження. Робота над термінами Д. Канемана дозволила виявити характерні моделі побудови психологічних концептів, способи їх перенесення між мовами та потенційні труднощі, які виникають при цьому. Підсумовуючи, можна зазначити, що дослідження не лише розкриває лінгвістичний статус терміна й механізми його перекладу, а й робить внесок у подальше формування української психологічної термінології, яка продовжує активно розвиватися у глобальному науковому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабілова Н. М., Білокамінська Л. В. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. Т. 2. С. 126–127. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2\(6\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2015_2(6)_33) (дата звернення: 20.11.2025).
2. Бідненко Н. П. English terminology. Scientific and technical translation - Термінологія англійської мови та науково-технічний переклад. Дніпро : Ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2020. 240 с.
3. Богайчук О. С. Сучасний стан проблеми навчання майбутніх філологів письмового двостороннього перекладу. *Педагогічний альманах*. 2018. № 39. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_39_6.
4. Бородулькіна Т. О. Метафора в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2012. № 37. С. 81–85.
5. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
6. Гайдар Д. О. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт за спеціальністю «Переклад»: базові теоретичні поняття. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. 67 с.
7. Гарлицька Т. С. Соціолінгвістичні особливості професійних жаргонізмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 37. С. 20–24.
8. Горностай П. П., ін. Основи соціальної психології. Київ : Талком, 2018. 580 с.
9. Загнітко А., Монастирецька Г. Лінгвістика тексту: хрестоматія. Донецьк : Дон., 2009. 164 с.
10. Защепа О. Англомовні психологічні терміни та їх переклад. *Іноземна філологія*. 2013. Т. 125. С. 32–39.
11. Канеман Д. Мислення швидко й повільне / пер. М. Яковлев. К. : Наш Формат, 2021. 480 с.

12. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: навчальний посібник. Вінниця, 2018. 656 с.
13. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологія та жанрово-стилістичні проблеми: навч. посіб. Вінниця : Нова кн., 2004. 576 с.
14. Кияк Т. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. Вінниця : Нова кн., 2006. 240 с.
15. Ключник Р. М. Використання медійних матеріалів у процесі навчання англійської мови: інтерпретація загальнодидактичних принципів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. № 2 (20). С. 302–208.
16. Козак І. С. Сучасні тенденції термінологічної номінації в англійських науково-технічних текстах та їх відтворення засобами української мови. 2023. 156 с.
17. Козуб Л. С. Особливості використання англіцизмів у сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Т. 26, № 2. С. 40–42.
18. Конотоп О. Класифікація стратегій вивчення іноземних мов у англомовних педагогічних дослідженнях. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/6326/1/> (дата звернення: 16.11.2025).
19. Кринець О. Термінологізація та детермінологізація як результат взаємовпливу мовної та наукової картин світу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2015. № 817. С. 36–40.
20. Лазаренко В. І., ін. Психологія. Дніпропетровськ : ДНУ, 2015. 95 с.
21. Лебедева А., Ковальська Н. Особливості перекладу психологічної термінології. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*.

- Філологія*. 2024. № 4 (14). С. 50–54.
URL: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.4.8> (дата звернення: 14.11.2025).
22. Лисецька Ю. В. Сучасні підходи до класифікації дискурсивних маркерів. *Наукові записки*. 2016. № 146. С. 267–270.
23. Мазуріна Ю., Павленко Н., Степова Ю. Лінгвістична термінологія як особлива терміносистема.
URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16826 (дата звернення: 16.11.2023).
24. Марченко В., Шух М. Лексико-семантичні особливості терміносистеми сучасного англomовного науково-технічного дискурсу. *Молодий вчений*. 2020. № 8 (84). С. 200–204.
25. Мізін К. І. Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку. *Тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Переяслав, 2020. С. 230.
26. Орлова Н. Англо-український та українсько-англійський словник педагогічних та психологічних термінів і понять: Навчальний посібник для студентів і викладачів вищих навчальних закладів. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельн., 2010. 188 с.
27. Орлова Н. В. Проблематика сучасного перекладу та міжмовного співставлення психологічних термінів у професійній та науковій літературі. *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжна*. 2023. С. 40.
28. Пашун О. Перекладацькі трансформації психологічних термінів новогрецької мови українською як механізм досягнення адекватності. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2017. Т. 34. С. 253–258.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2017_34_42.
29. Прохорова О. В. Когнітивно-комунікативний підхід до навчання англomовної лексики студентів психологічних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. Т. 81. С. 242–246.

30. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник / С. Максименко та ін. Київ : Видавництво Людмила, 2022. 420 с.
31. Синявський В., Сергєєнкова О. Психологічний словник / ред. Н. Побірченко. К. : Наук. Світ, 2007. 274 с.
32. Стасюк Т. В. Терміносфера новітніх технологій: лінгвосоціокогнітивні чинники формування та розвитку : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Київ, 2020. 518 с.
33. Стацюк Р. Основні підходи до визначення поняття "термін" у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство)*. 2016. № 5. С. 112–116.
34. Тимощук Н. М. Переклад англійських економічних термінів українською мовою. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2018. Т. 15. С. 108–113.
35. Требик О. Професійна підготовка фахівця соціономічного профілю: іноземна мова для психологів. *Науковий збірник праць : Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2023. Т. 1. С. 51–58.
36. Ульянова Г. О., ін. Термінознавство. Навчально-методичний посібник. Одеса : Нац. Ун-т «Од. юрид. акад.» : Ун-тська кн., 2024. 52 с.
37. Ушакова І. М. Теоретико-методологічні проблеми психології : курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 191 с.
38. Фурт Д. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. *Філологічні студії*. 2018. Т. 17. С. 274–280.
39. Хоменська І. Формування основних сегментів терміносистеми когнітивної лінгвістики (діахронічний та синхронічний аспекти). *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Проблеми української термінології*. 2014. № 791. С. 169–174.
40. Чайка О., Остапенко Я. Новітній погляд на поняття «термін» у лінгвістиці. *Філологічний часопис*. 2020. Т. 2, № 16. С. 103–110.

41. Черноватий Л. Переклад англомовної психологічної літератури: навч. посіб. для студ. вищ. заклад. освіти. Вінниця : Нова Кн., 2012. 512 с.
42. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х. : Прапор, 2007. 640 с.
43. Шаранова Ю., Цепкало О., Кібець О. Лексико-семантичні особливості англомовних тер-мінів фахової мови психології (перекладацький аспект). *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2021. Т. 3. С. 232–238.
44. Щерба Д. В. Особливості впорядкування та перекладу термінології вербалізованих терміноконцептів (на прикладі терміноконцепту—Комп'ютерна безпека). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2015. № 2. С. 227–231.
45. APA Dictionary of Psychology. URL: <https://dictionary.apa.org/> (date of access: 16.11.2025).
46. Black P. E., Guttman B., Okun V. Guidelines on Minimum Standards for Developer Verification of Software. National Institute of Standards and Technology, 2021. 33 p. URL: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2107.12850> (date of access: 20.11.2025).
47. Cambridge. Говоримо про почуття оригінально: 30 англійських ідіом, які описують різні емоції. URL: <https://cambridge.ua/uk/blog/30-idiom-na-anglijskomdlya-opysanyya-emocyj-y-chuvstv/> (дата звернення: 18.11.2025).
48. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 18.11.2025).
49. Collins Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 20.11.2025).
50. English Language Central. Ідіоми (фразеологізми) у англійській мові. URL: <https://www.elc.in.ua/idiomi-frazeologizmi-u-anglijskij-movi> (дата звернення: 20.11.2025).
51. Gallo K. Z. Understanding professional jargons. *Psychologia wychowawcza*. 2016. No. 10. P. 157–163. URL: <https://e-psychologiawychowawcza.pl/api/files/view/444042.pdf> (date of access: 19.11.2025).

52. Jovbo‘riyeva S. Analysis of forming psychological terms in English. 2024. P. 180–184. URL: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI3Y2024N27> (date of access: 19.11.2025).
53. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. *Internet Archive*. URL: <https://dn790002.ca.archive.org/0/items/DanielKahnemanThinkingFastAndSlow/Daniel%20Kahne man-Thinking,%20Fast%20and%20Slow%20%20.pdf> (date of access: 10.11.2025).
54. Karachun Y., Haidenko Y., Borkovska I. Compound Term-nouns in Electrical Engineering Texts: Structural, Semantic and Functional Peculiarities. *Arab World English Journal (AWEJ) Special Issue on the English Language in Ukrainian Context*. 2020.
55. Longman Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 19.11.2025).
56. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 19.11.2025).
57. Oxford Learners Dictionaries. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 19.11.2025).
58. Oxford Reference. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 19.11.2025)
59. SBC. Загальнонаукова та вузько галузева термінологія. Професіоналізми та номенклатурні назви. URL: <https://sbc.ptngu.com/22L11.html#:~:text=Суттєва%20різниця%20між%20термінами%20і,профе сія,%20рід%20занянь%20не%20має> (дата звернення: 20.11.2025).
60. Schaeffer G. J. Energy Sector in Transformation, Trends and Prospects. *The 5th International Conference on Sustainable Energy Information Technology*. 2015. P. 865–875.

ДОДАТКИ

Додаток А

Загальна вибірка з різними типами термінів когнітивної та соціальної психології

№	Термін (Англ.)	Термін (Укр.)	Сфера	Тип	Прийом
1	Affect heuristic	евристика афекту	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
2	Affective forecasting	афективне прогнозування	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
3	Agency (sense of)	(відчуття) свободи волі	Когніт.	Простий	Контекстуальна заміна
4	Algorithm	алгоритм	Когніт.	Простий	Транслітерація
5	Anchor	якір	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
6	Anchoring effect	ефект якорування	Когніт.	Складний	Калькування
7	Anchoring index	індекс якорування	Когніт.	Складний	Калькування
8	Associative activation	асоціативна активація	Когніт.	Складний	Калькування
9	Associative machine	асоціативна машина	Когніт.	Складний	Калькування
10	Attention (as a resource)	увага (як ресурс)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
11	Availability cascade	каскад доступності	Соц.	Складний	Калькування
12	Availability heuristic	евристика доступності	Когніт.	Складний	Калькування
13	Averaging (vs. summing)	усереднення (проти підсумовування)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
14	Base rate	базовий відсоток / рівень	Когніт.	Складний	Лекс. відповідник
15	Base-rate neglect	ігнорування базового відсотка	Когніт.	Фраза	Калькування
16	Bayesian reasoning	баєсівське мислення	Когніт.	Складний	Калькування
17	Belief bias	упередження переконань	Когніт.	Складний	Калькування
18	Bernoulli's errors	помилки Бернуллі	Екон./Когніт.	Складний	Калькування
19	Biases	упередження	Когніт./Соц.	Простий	Лекс.

					відповідник
20	Broad framing	широке обрамлення	Когніт.	Складний	Калькування
21	Broken-leg rule	правило зламаної ноги	Логіка	Фраза	Калькування
22	Causal explanation	причинне пояснення	Когніт.	Складний	Калькування
23	Causal intuitions	причинні інтуїції	Когніт.	Складний	Калькування
24	Causal stereotypes	причинні стереотипи	Соц.	Складний	Калькування
25	Certainty effect	ефект визначеності	Когніт.	Складний	Калькування
26	Change blindness	сліпота до змін	Когніт.	Складний	Калькування
27	Choice architecture	архітектура вибору	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
28	Cognitive biases	когнітивні упередження	Когніт.	Складний	Калькування
29	Cognitive dissonance	когнітивний дисонанс	Соц./Когніт.	Складний	Калькування
30	Cognitive ease	когнітивна легкість	Когніт.	Складний	Калькування
31	Cognitive illusions	когнітивні ілюзії	Когніт.	Складний	Калькування
32	Cognitive load	когнітивне навантаження	Когніт.	Складний	Калькування
33	Cognitive reflection test	тест на когнітивну рефлексію	Когніт.	Фраза	Калькування
34	Cognitive strain	когнітивна напруга	Когніт.	Складний	Калькування
35	Coherent story	зв'язна історія	Когніт.	Складний	Лекс. відповідник
36	Competition neglect	ігнорування конкуренції	Екон./Соц.	Складний	Калькування
37	Confidence (over-)	(надмірна) впевненість	Когніт.	Простий	Лекс./калькуван ня
38	Confirmation bias	упередження підтвердження	Когніт.	Складний	Калькування
39	Conjunction fallacy	помилка кон'юнкції	Логіка	Складний	Калькування
40	Correlation coefficient	коефіцієнт кореляції	Статистика	Складний	Калькування
41	Cognitive accounts	когнітивна легкість	Когніт.	Складний	Калькування
42	Coherent story	когнітивні ілюзії	Екон./Соц.	Складний	Калькування
43	Cumulative prospect theory	когнітивне навантаження	Когніт.	Складний	Калькування
44	Cumulative	тест на когнітивну рефлексію	Когніт.	Простий	Калькування

45	Cognitive strain	когнітивна напруга	Логіка	Складний	Калькування
46	Conjunction fallacy	коефіцієнт кореляції	Логіка	Складний	Калькування
47	Correlation coefficient	когнітивні упередження	Статистика	Складний	Калькування
48	Cognitive illusions	когнітивний дисонанс	Когніт.	Складний	Калькування
49	Cognitive load	когнітивна легкість	Когніт.	Складний	Калькування
50	Cognitive strain	когнітивні ілюзії	Когніт.	Складний	Калькування
№	Термін (Англ.)	Термін (Укр.)	Сфера	Тип	Приєм
51	Decision (vs. Judgment)	рішення	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
52	Decision utility	корисність рішення	Екон.	Складний	Калькування
53	Decision weights	вагові коефіцієнти рішення	Когніт.	Складний	Калькування
54	Decision-making	прийняття рішень	Когніт.	Складний	Калькування
55	Default option	стандартний варіант / опція за замовчуванням	Когніт.	Складний	Лекс. відповідник
56	Denominator neglect	ігнорування знаменника	Когніт.	Складний	Калькування
57	Disposition effect	ефект диспозиції	Економіка	Складний	Калькування
58	Duration neglect	ігнорування тривалості	Когніт.	Складний	Калькування
59	Duration weighting	зважування тривалості	Когніт.	Складний	Калькування
60	Ego depletion	виснаження его	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
61	Econs	екони	Економіка	Простий	Транскрипція
62	Effort (mental)	зусилля (розумове)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
63	Emotional arousal	емоційне збудження	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
64	Emotional coherence	емоційна когерентність	Соц./Когн.	Складний	Калькування
65	Emotional framing	емоційне обрамлення / емоційний фрейм	Когніт.	Складний	Калькування
66	Endowment effect	ефект володіння	Екон./Когн.	Складний	Калькування
67	Entrepreneurial delusions	підприємницькі ілюзії	Соц./Когн.	Складний	Калькування
68	Expected utility theory	теорія очікуваної	Екон.	Фраза	Калькування

		корисності			
69	Experiencing self	«я», відповідальне за відчуття	Когніт.	Фраза	Описовий
70	Experiencing self (duplicate)	відчуваюче «Я»	Когніт.	Складний	Калькування
71	Experienced utility	досвідчена корисність	Когніт.	Складний	Калькування
72	Experienced well-being	відчутий добробут	Соц./Когн.	Складний	Калькування
73	Expert intuition	інтуїція фахівців	Когніт.	Складний	Калькування
74	Expert intuition (duplicate)	інтуїція фахівця	Когніт.	Складний	Калькування
75	Feedback (learning)	зворотний зв'язок (навчання)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
76	Focusing illusion	ілюзія фокусування	Когніт.	Складний	Калькування
77	Flow	«потік» / стан потoku	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
78	Formulas (vs. intuitions)	формули (проти інтуїції)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
79	Framing effects	ефекти фреймінгу	Когніт./Соц.	Складний	Часткове калькування
80	Gains and losses	виграші та втрати	Економіка	Складний	Лекс. відповідник
81	Hedonic treadmill	гедоністична бігова доріжка	Соц.	Складний	Калькування
82	Heuristic	евристика	Когніт.	Простий	Транслітерація
83	Heuristic question	евристичне запитання	Когніт.	Складний	Калькування
84	Hindsight	ретроспективний погляд	Когніт.	Простий	Описовий
85	Hindsight bias	ретроспективне викривлення	Когніт.	Складний	Лекс. відповідник
86	Hindsight bias (duplicate)	упередження погляду в минуле	Когніт.	Складний	Описовий
87	Humans	люди	Економіка	Простий	Лекс. відповідник
88	Ideomotor effect	ідеомоторний ефект	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
89	Illusion of control	ілюзія контролю	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
90	Illusion of skill	ілюзія майстерності	Когніт.	Складний	Калькування
91	Illusion of truth	ілюзія істинності	Когніт.	Складний	Калькування
92	Illusion of understanding	ілюзія розуміння	Когніт.	Складний	Калькування
93	Illusion of validity	ілюзія	Когніт.	Складний	Калькування

		значущості			
94	Illusion of validity (duplicate)	ілюзія значущості / валідності	Когніт.	Складний	Калькування
95	Incentive	стимул	Екон./Соц.	Простий	Лекс. відповідник
96	Indifference curve	крива байдужості	Екон.	Складний	Калькування
97	Inside view	погляд зсередини	Когніт.	Складний	Калькування
98	Intensity matching	зіставлення інтенсивності	Когніт.	Складний	Калькування
99	Intuitive expertise	інтуїтивна експертиза	Когніт.	Складний	Калькування
100	Intuitive statisticians	інтуїтивні статистики	Когніт.	Складний	Калькування
№	Термін (Англ.)	Термін (Укр.)	Сфера	Тип	Прийом
101	Life satisfaction	задоволеність життям	Соціальна	Складний	Калькування
102	Illusion of validity (duplicate moved)	ілюзія значущості / валідності	Когніт.	Складний	Калькування
103	Illusion of skill (duplicate move)	ілюзія майстерності	Когніт.	Складний	Калькування
104	Loss aversion	уникнення втрат / неприйняття втрат	Когніт.	Складний	Калькування
105	Loss aversion coefficient	коефіцієнт уникнення втрат	Екон.	Фраза	Калькування
106	Low-validity environment	середовище низької валідності	Когніт.	Фраза	Калькування
107	Mental accounts	ментальні рахунки	Екон./Когн.	Складний	Калькування
108	Mental effort	розумове зусилля	Когніт.	Складний	Калькування
109	Mental shotgun	розумова «рушниця»	Когніт.	Складний	Описовий
110	Mental work	робота мозку / розумова діяльність	Когніт.	Складний	Лекс. відповідник
111	Mere exposure effect	ефект знайомства з об'єктом	Соціальна	Фраза	Описовий
112	Moral intuition	моральна інтуїція	Соц./Когн.	Складний	Калькування
113	Moral reasoning	моральне мислення / міркування	Соц./Когн.	Складний	Калькування
114	Narrative fallacy	помилка	Когніт./Соц.	Складний	Калькування

		нарративу			
115	Narrative fallacy (duplicate)	омана нарративу / нарративна помилка	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
116	Narrow framing	вузьке обрамлення / вузький фрейм	Когніт.	Складний	Калькування
117	Nudge	поштовх	Соц./Політика	Простий	Лекс. відповідник
118	Nonregressive intuitions	нерегресивні інтуїції	Когніт.	Складний	Калькування
119	Norm theory	теорія норм	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
120	Objective probability	об'єктивна ймовірність	Когніт.	Складний	Калькування
121	Optimism bias	упередження оптимізму	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
122	Optimists	оптимісти	Соціальна	Простий	Лекс. відповідник
123	Outcome bias	упередження за результатом	Когніт.	Складний	Калькування
124	Outcome bias (duplicate)	упередження результату	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
125	Outside view	погляд ззовні	Когніт.	Складний	Калькування
126	Overconfidence	надмірна впевненість	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
127	Overestimation	переоцінка	Когніт.	Простий	Калькування
128	Overweighting	переважування / завищення ваги	Когніт.	Складний	Морфемне калькування
129	Peak-end rule	правило «пік-кінець»	Когніт.	Фраза	Калькування
130	Pessimists	песимісти	Соціальна	Простий	Лекс. відповідник
131	Planning fallacy	омана планування	Когніт.	Складний	Калькування
132	Plausibility	правдоподібність	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
133	Pupil dilation	розширення зіниць	Фізіологія	Складний	Калькування
134	Probability	імовірність	Статистика	Простий	Лекс. відповідник
135	Probability neglect	ігнорування ймовірності	Когніт.	Складний	Калькування
136	Prospect theory	теорія перспектив	Екон./Когн.	Складний	Калькування
137	Prior beliefs	попередні переконання	Когніт.	Складний	Калькування
138	Preference	перевага / вподобання	Екон.	Простий	Лекс. відповідник
139	Premortem (analysis)	«премортем» (аналіз)	Бізнес/Когн.	Простий	Транслітерація
140	Priming effect	ефект	Когніт.	Складний	Калькування +

		передування (праймінгу)			пояснення
141	Randomness	випадковість	Статистика	Простий	Лекс. відповідник
142	Rational agent	раціональний агент	Економіка	Складний	Калькування
143	Rational choice theory	теорія раціонального вибору	Економіка	Фраза	Калькування
144	Rationality	раціональність	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
145	Reciprocal priming	взаємний праймінг	Когніт./Соц.	Складний	Калькування
146	Reference class forecasting	прогнозування на основі класу	Статистика	Фраза	Описовий
147	Reference point	точка відліку	Когніт.	Складний	Калькування
148	Regression to the mean	регресія до середнього	Статистика	Фраза	Калькування
149	Regret (as a concept)	жаль / каяття	Соц./Когн.	Простий	Лекс. відповідник
150	Representativeness heuristic	евристика репрезентативності	Когніт.	Складний	Калькування
№	Термін (Англ.)	Термін (Укр.)	Сфера	Тип	Прийом
151	Reversal (of preference)	реверсія / зміна (вподобань)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
152	Risk assessment	оцінка ризику	Екон./Когн.	Складний	Калькування
153	Risk aversion	неприйняття ризику	Когніт.	Складний	Калькування
154	Risk management	управління ризиками	Екон.	Складний	Калькування
155	Risk neutrality	нейтральність до ризику	Екон.	Складний	Калькування
156	Risk policy	політика ризику	Екон./Когн.	Складний	Калькування
157	Risk seeking	пошук ризику	Когніт.	Складний	Калькування
158	Sample size	розмір вибірки	Статистика	Складний	Калькування
159	Self-awareness	самосвідомість	Когніт.	Простий	Морфемне калькування
160	Self-control	самоконтроль	Когніт./Соц.	Простий	Морфемне калькування
161	Self-interest	особистий інтерес / егоїзм	Соц.	Простий	Лекс. відповідник
162	Sin of representativeness	«гріх» репрезентативності	Когніт.	Складний	Калькування
163	Social norms	соціальні норми	Соціальна	Складний	Калькування
164	Slow thinking	повільне мислення	Когніт.	Складний	Калькування
165	Stereotype	стереотип	Соціальна	Простий	Транслітерація
166	Stereotyping	стереотипізація	Соціальна	Простий	Лекс. відповідник
167	Statistical base	статистичні	Когніт.	Складний	Калькування

	rates	базові відсотки			
168	Statistical intuitions	статистичні інтуїції	Когніт.	Складний	Калькування
169	Statistical reasoning	статистичне мислення	Когніт.	Складний	Калькування
170	Substitution	підміна	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
171	System 1	система 1	Когніт.	Складний	Калькування
172	System 2	система 2	Когніт.	Складний	Калькування
173	Target question	цільове запитання	Когніт.	Складний	Калькування
174	The fourfold pattern	чотирискладова модель	Когніт.	Фраза	Описовий
175	The lazy controller	лінивий контролер	Когніт.	Складний	Калькування
176	Theory-induced blindness	сліпота, спричинена теорією	Когніт.	Фраза	Описовий
177	Two selves	два «Я»	Когніт.	Складний	Калькування
178	U-index	індекс-Н (індекс незадоволення)	Соц./Когніт.	Простий	Транслітерація
179	Uncertainty	невизначеність	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
180	Utility	корисність	Екон.	Простий	Лекс. відповідник
181	Utility maximization	максимізація корисності	Екон.	Складний	Калькування
182	Utility theory	теорія корисності	Екон.	Складний	Калькування
183	Vividness (of outcome)	яскравість / наочність (результату)	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
184	Voluntary control	вольовий контроль	Когніт.	Складний	Калькування
185	Well-being	добробут	Соціальна	Простий	Лекс. відповідник
186	Representativeness heuristic (duplicate)	евристика репрезентативності	Когніт.	Складний	Калькування
187	Endowment effect (duplicate)	ефект володіння	Екон.	Складний	Калькування
188	Inside view (duplicate)	погляд зсередини	Когніт.	Складний	Калькування
189	Outside view (duplicate)	погляд ззовні	Когніт.	Складний	Калькування
190	Prospect theory (duplicate)	теорія перспектив	Екон./Когніт.	Складний	Калькування
191	Representativeness heuristic (duplicate 2)	евристика репрезентативності	Когніт.	Складний	Калькування
192	Flow (duplicate)	«потік» / стан	Когніт.	Простий	Лекс.

		поток			відповідник
193	Biases (duplicate)	упередження	Когніт./Соц.	Простий	Лекс. відповідник
194	Utility (duplicate)	корисність	Екон.	Простий	Лекс. відповідник
195	Availability heuristic (duplicate)	евристика доступності	Когніт.	Складний	Калькування
196	Illusion of truth (duplicate)	ілюзія істинності	Когніт.	Складний	Калькування
197	Hindsight (duplicate 2)	ретроспективний погляд	Когніт.	Простий	Описовий
198	Intuition	інтуїція / передчуття	Когніт.	Простий	Лекс. відповідник
199	Regression to the mean (duplicate)	регресія до середнього	Статистика	Фраза	Калькування
200	Cognitive strain (duplicate 2)	когнітивна напруга	Когніт.	Складний	Калькування

ДОДАТОК Б

**Вибірка одно-, дво-, три- та багатокomпонентних термінів
(на основі термінології книги Д. Канемана «Thinking, Fast and Slow»)**

Однокомпонентні терміни (simple terms)

№	Термін (англ.)	Термін (укр.)	Сфера	Приєм перекладу
1	Agency	свобода волі	Когніт.	Контекстуальна заміна
2	Algorithm	алгоритм	Когніт.	Транслітерація
3	Anchor	якір	Когніт.	Лекс. відповідник
4	Biases	упередження	Когніт.	Лекс. відповідник
5	Confidence	впевненість	Когніт.	Лекс. відповідник
6	Decision	рішення	Когніт.	Лекс. відповідник
7	Duration	тривалість	Когніт.	Лекс. відповідник
8	Ego	его	Когніт.	Транслітерація
9	Econs	екони	Екон.	Транскрипція
10	Effort	зусилля	Когніт.	Лекс. відповідник
11	Flow	потік	Когніт.	Лекс. відповідник
12	Heuristic	евристика	Когніт.	Транслітерація
13	Hindsight	ретроспекція	Когніт.	Описовий

14	Humans	люди	Екон.	Лекс. відповідник
15	Incentive	стимул	Соц.	Лекс. відповідник
16	Intuition	інтуїція	Когніт.	Лекс. відповідник
17	Optimists	оптимісти	Соц.	Лекс. відповідник
18	Overestimation	переоцінка	Когніт.	Калькування
19	Overconfidence	надмірна впевненість	Когніт.	Калькування
20	Preference	перевага	Екон.	Лекс. відповідник
21	Probability	ймовірність	Стат.	Лекс. відповідник
22	Randomness	випадковість	Стат.	Лекс. відповідник
23	Rationality	раціональність	Когніт.	Лекс. відповідник
24	Regret	жаль	Соц.	Лекс. відповідник
25	Self-awareness	самосвідомість	Когніт.	Морф. калькування
26	Self-control	самоконтроль	Когніт.	Морф. калькування
27	Stereotype	стереотип	Соц.	Транслітерація
28	Stereotyping	стереотипізація	Соц.	Лекс. відповідник
29	Substitution	підміна	Когніт.	Лекс. відповідник
30	Uncertainty	невизначеність	Когніт.	Лекс. відповідник
31	Utility	корисність	Екон.	Лекс. відповідник
32	Well-being	добробут	Соц.	Лекс. відповідник

Двокомпонентні терміни (compound terms)

№	Термін (англ.)	Термін (укр.)	Тип	Приєм
1	Affect heuristic	евристика афекту	Складний	Калькування
2	Affective forecasting	афективне прогнозування	Складний	Калькування
3	Anchoring effect	ефект якорування	Складний	Калькування
4	Anchoring index	індекс якорування	Складний	Калькування
5	Associative activation	асоціативна активація	Складний	Калькування
6	Associative machine	асоціативна машина	Складний	Калькування
7	Availability cascade	каскад доступності	Складний	Калькування
8	Availability heuristic	евристика	Складний	Калькування

		доступності		
9	Base rate	базовий рівень	Складний	Лекс. відповідник
10	Belief bias	упередження переконань	Складний	Калькування
11	Broad framing	широке обрамлення	Складний	Калькування
12	Causal explanation	причинне пояснення	Складний	Калькування
13	Causal intuitions	причинні інтуїції	Складний	Калькування
14	Causal stereotypes	причинні стереотипи	Складний	Калькування
15	Change blindness	сліпота до змін	Складний	Калькування
16	Choice architecture	архітектура вибору	Складний	Калькування
17	Cognitive biases	когнітивні упередження	Складний	Калькування
18	Cognitive dissonance	когнітивний дисонанс	Складний	Калькування
19	Cognitive ease	когнітивна легкість	Складний	Калькування
20	Cognitive illusions	когнітивні ілюзії	Складний	Калькування
21	Cognitive load	когнітивне навантаження	Складний	Калькування
22	Cognitive strain	когнітивна напруга	Складний	Калькування
23	Coherent story	зв'язна історія	Складний	Лекс. відповідник
24	Competition neglect	ігнорування конкуренції	Складний	Калькування
25	Confirmation bias	упередження підтвердження	Складний	Калькування
26	Conjunction fallacy	помилка кон'юнкції	Складний	Калькування
27	Correlation coefficient	коефіцієнт кореляції	Складний	Калькування
28	Decision utility	корисність рішення	Складний	Калькування
29	Decision weights	вагові коефіцієнти рішення	Складний	Калькування
30	Decision-making	прийняття рішень	Складний	Калькування
31	Default option	стандартна опція	Складний	Лекс. відповідник
32	Denominator neglect	ігнорування знаменника	Складний	Калькування
33	Disposition effect	ефект диспозиції	Складний	Калькування

34	Duration neglect	ігнорування тривалості	Складний	Калькування
35	Duration weighting	зважування тривалості	Складний	Калькування
36	Ego depletion	виснаження его	Складний	Калькування
37	Emotional arousal	емоційне збудження	Складний	Калькування
38	Emotional coherence	емоційна когерентність	Складний	Калькування
39	Emotional framing	емоційне обрамлення	Складний	Калькування
40	Endowment effect	ефект володіння	Складний	Калькування
41	Expert intuition	інтуїція фахівця	Складний	Калькування
42	Experienced utility	досвідчена корисність	Складний	Калькування
43	Experienced well-being	відчутий добробут	Складний	Калькування
44	Focusing illusion	ілюзія фокусування	Складний	Калькування
45	Framing effects	ефекти фреймінгу	Складний	Часткове калькування
46	Gains / losses	виграші та втрати	Складний	Лекс. відповідник
47	Hedonic treadmill	гедоністична доріжка	Складний	Калькування
48	Heuristic question	евристичне питання	Складний	Калькування
49	Hindsight bias	ретроспективне викривлення	Складний	Калькування
50	Ideomotor effect	ідеомоторний ефект	Складний	Калькування
51	Illusion of control	ілюзія контролю	Складний	Калькування
52	Illusion of skill	ілюзія майстерності	Складний	Калькування
53	Illusion of truth	ілюзія істинності	Складний	Калькування
54	Incentive structure	структура стимулів	Складний	Калькування
55	Indifference curve	крива байдужості	Складний	Калькування
56	Inside view	погляд зсередини	Складний	Калькування
57	Intensity matching	зіставлення інтенсивності	Складний	Калькування
58	Intuitive expertise	інтуїтивна	Складний	Калькування

		експертиза		
59	Intuitive statisticians	інтуїтивні статистики	Складний	Калькування
60	Life satisfaction	задоволеність життям	Складний	Калькування
61	Loss aversion	уникнення втрат	Складний	Калькування
62	Mental accounts	ментальні рахунки	Складний	Калькування
63	Mental effort	розумове зусилля	Складний	Лекс. відповідник
64	Mental shotgun	ментальна «рушниця»	Складний	Описовий
65	Mental work	розумова діяльність	Складний	Лекс. відповідник
66	Moral intuition	моральна інтуїція	Складний	Калькування
67	Moral reasoning	моральне міркування	Складний	Калькування
68	Narrative fallacy	наративна помилка	Складний	Калькування
69	Narrow framing	вузьке обрамлення	Складний	Калькування
70	Optimism bias	упередження оптимізму	Складний	Калькування
71	Outcome bias	упередження за результатом	Складний	Калькування
72	Outside view	погляд ззовні	Складний	Калькування
73	Overweighting	завищення ваги	Складний	Морфемне калькування
74	Peak-end rule	правило «пік–кінець»	Складний	Калькування
75	Planning fallacy	омана планування	Складний	Калькування
76	Pupil dilation	розширення зіниць	Складний	Калькування
77	Probability neglect	ігнорування ймовірності	Складний	Калькування
78	Prior beliefs	попередні переконання	Складний	Калькування
79	Reciprocal priming	взаємний праймінг	Складний	Калькування
80	Reference point	точка відліку	Складний	Калькування
81	Regret aversion	уникнення жалю	Складний	Калькування
82	Representativeness heuristic	евристика репрезентативності	Складний	Калькування

83	Risk assessment	оцінка ризику	Складний	Калькування
84	Risk aversion	неприйняття ризику	Складний	Калькування
85	Risk neutrality	нейтральність до ризику	Складний	Калькування
86	Risk policy	політика ризику	Складний	Калькування
87	Risk seeking	пошук ризику	Складний	Калькування
88	Sample size	розмір вибірки	Складний	Калькування
89	Social norms	соціальні норми	Складний	Калькування
90	Slow thinking	повільне мислення	Складний	Калькування
91	Statistical intuitions	статистичні інтуїції	Складний	Калькування
92	Statistical reasoning	статистичне мислення	Складний	Калькування
93	System 1	система 1	Складний	Калькування
94	System 2	система 2	Складний	Калькування
95	Target question	цільове запитання	Складний	Калькування
96	The lazy controller	лінивий контролер	Складний	Калькування
97	Two selves	два «Я»	Складний	Калькування
98	U-index	індекс-Н	Простий	Транслітерація
99	Utility theory	теорія корисності	Складний	Калькування
100	Voluntary control	вольовий контроль	Складний	Калькування

Трикомпонентні терміни

№	Термін (англ.)	Термін (укр.)	Приєм
1	Bayesian reasoning	баєсівське раціональне мислення	Калькування
2	Broken-leg rule	правило зламанної ноги	Калькування
3	Base-rate neglect	ігнорування базової частотності	Калькування
4	Cognitive reflection test	тест когнітивної рефлексії	Калькування
5	Cumulative prospect theory	кумулятивна теорія перспектив	Калькування
6	Expected utility theory	теорія очікуваної корисності	Калькування
7	Experiencing self (as concept)	відчуваюче «Я»	Калькування

8	Hedonic adaptation treadmill	гедоністична бігова доріжка адаптації	Калькування
9	Illusion of understanding	ілюзія розуміння	Калькування
10	Inside–outside view	внутрішньо-зовнішній погляд	Калькування
11	Loss aversion coefficient	коефіцієнт уникнення втрат	Калькування
12	Mental effort allocation	розподіл розумових зусиль	Калькування
13	Narrative fallacy bias	упередження наративної помилки	Калькування
14	Objective probability estimation	оцінка об'єктивної ймовірності	Калькування
15	Outcome bias effect	ефект упередження результату	Калькування
16	Peak-end rule effect	ефект правила «пік–кінець»	Калькування
17	Practical decision-making errors	помилки практичного прийняття рішень	Калькування
18	Prospect theory model	модель теорії перспектив	Калькування
19	Reference class forecasting	прогнозування за референтним класом	Описовий
20	Regression to the mean	регресія до середнього	Калькування
21	Statistical base rates	статистичні базові рівні	Калькування
22	Theory-induced blindness	«сліпота», спричинена теорією	Описовий
23	Utility maximization problem	задача максимізації корисності	Калькування
24	Vividness of outcome	яскравість результату	Лекс. відповідник

Багатокомпонентні терміни

№	Термін (англ.)	Термін (укр.)	Прийом
1	Fourfold pattern of risk attitudes	чотирискладовий патерн ризикових установок	Описовий
2	Illusion of valid statistical intuition	ілюзія валідної статистичної інтуїції	Калькування
3	Model of cumulative prospect theory	модель кумулятивної теорії перспектив	Калькування
4	Effect of narrow decision framing	ефект вузького обрамлення рішень	Калькування
5	Rule of hedonic experience evaluation	правило оцінювання гедоністичного досвіду	Калькування

6	Decision-making under uncertainty	ухвалення рішень в умовах невизначеності	Калькування
7	Risk-taking behavioral predictors	поведінкові предиктори ризикованої поведінки	Калькування
8	Probability-based decision weighting	зважування рішень на основі ймовірності	Калькування
9	Determinants of intuitive judgment errors	чинники інтуїтивних помилок судження	Описовий
10	Emotional coherence in choice architecture	емоційна когерентність у структурі вибору	Калькування
11	Long-term expected utility assessment	оцінка довгострокової очікуваної корисності	Калькування
12	Norm theory in human reasoning	теорія норм у людському міркуванні	Калькування

Додаток В

ЛЕКЦІЯ

на тему: «Структурно-семантичні особливості термінів когнітивної та соціальної психології та способи їх перекладу українською мовою (на матеріалі книги Д. Канемана «Мислення швидке й повільне»)»

1. Вступ

Когнітивна та соціальна психологія є одними з найдинамічніших галузей сучасної науки, адже саме вони досліджують механізми людського мислення, прийняття рішень, поведінкові стратегії та вплив соціального середовища на індивіда. В умовах глобалізації ці наукові знання поширюються насамперед через англomовний науковий простір, що зумовлює активний розвиток перекладацьких процесів у сфері психології.

Особливе місце у цьому контексті посідає праця Деніел Канемана «Thinking, Fast and Slow» («Мислення швидке й повільне»), у якій представлено ключові поняття когнітивної психології: евристики, когнітивні упередження, інтуїтивне та аналітичне мислення. Переклад цієї книги українською мовою став важливим етапом розвитку національної психологічної термінології.

2. Структурно-семантичні особливості термінів когнітивної та соціальної психології

Терміни когнітивної та соціальної психології формують специфічну наукову терміносистему, яка відзначається високим рівнем абстракції, міждисциплінарністю та динамічністю розвитку. Вони не лише позначають психічні процеси та соціальні явища, а й відображають способи їх концептуалізації в сучасній науці.

По-перше, характерною ознакою цієї терміносистеми є структурна різноманітність. За своєю будовою терміни поділяються на однокомпонентні, двокомпонентні та багатоконпонентні.

Однокомпонентні терміни (*bias, intuition, framing*) вирізняються лаконічністю та високою семантичною місткістю. Вони здатні позначати

складні когнітивні або соціально-психологічні явища за допомогою одного лексичного елемента. Так, *bias* у когнітивній психології означає систематичну помилку мислення, *intuition* – інтуїтивний спосіб пізнання, а *framing* – механізм формування сприйняття інформації через її подачу.

Двокомпонентні терміни (*cognitive bias, loss aversion, mental model*) є найбільш уживаними в науковому дискурсі, оскільки дозволяють точніше конкретизувати зміст поняття. Поєднання прикметника з іменником або двох іменників створює уточнену модель наукового значення, наприклад: *cognitive bias* – не просто упередження, а когнітивне упередження, пов'язане з особливостями мислення; *mental model* – внутрішня когнітивна схема сприйняття реальності.

Багатокомпонентні терміни (*availability heuristic, illusion of control*) відзначаються високою понятійною складністю. Вони зазвичай позначають складні когнітивні механізми або поведінкові ефекти, що потребують розгорнутого наукового опису. Такі одиниці є типовими для праць Деніел Канемана, у яких описуються багаторівневі процеси мислення та прийняття рішень.

По-друге, важливою семантичною рисою психологічної термінології є метафоричність. Значна частина термінів утворена на основі перенесення значення з фізичного або побутового досвіду у сферу абстрактних психічних процесів. Так, *anchoring* (якорування) відтворює уявлення про «якір» як фіксовану точку, від якої людина несвідомо відштовхується у своїх судженнях; *framing* (обрамлення) пов'язане з образом «рамки», що визначає спосіб подання інформації; *priming* (праймінг) відображає механізм «попереднього налаштування» свідомості. Такі метафоричні моделі виконують не лише номінативну функцію, а й когнітивну, оскільки допомагають зрозуміти складні процеси через наочні образи та асоціації.

По-третє, для термінів когнітивної та соціальної психології характерна інтернаціоналізація. Багато з них мають латинське або грецьке походження й зберігають подібну форму в різних мовах світу: *cognition, heuristic, intuition,*

perception, motivation. Це зумовлено глобальним характером наукової комунікації та роллю англійської мови як міжнародної мови науки. Інтернаціональні терміни полегшують міжкультурний науковий обмін, але водночас створюють потребу в адаптації до норм української мови.

По-четверте, терміни психології відзначаються динамічністю. У зв'язку з активним розвитком когнітивних наук постійно виникають нові поняття, уточнюються вже наявні дефініції, розширюється обсяг значень окремих термінів. З'являються нові одиниці, пов'язані з дослідженням поведінкових стратегій, нейропсихології, штучного інтелекту, прийняття рішень у ситуації ризику. Цей процес свідчить про відкритий характер терміносистеми, її здатність до саморозвитку та адаптації до нових наукових викликів.

3. Основні способи перекладу термінів когнітивної психології українською мовою

Переклад термінів психології є складною перекладацькою діяльністю, що вимагає поєднання мовної, наукової та когнітивної компетентності. У перекладі книги Д. Канемана найчастіше використовуються такі способи:

1. Калькування – дослівне відтворення структури терміна: *anchoring effect* → *ефект якорування*, *availability heuristic* → *евристика доступності*.

2. Лексичний відповідник – використання усталеного українського терміна: *bias* → *упередження*, *intuition* → *інтуїція*. Описовий переклад – застосовується у випадках відсутності прямого відповідника: *loss aversion* → *уникнення втрат*, *prospect theory* → *теорія перспектив*.

3. Транслітерація – збереження іншомовної форми: *brand* → *бренд*, *priming* → *праймінг*.

Перекладач постійно перебуває у ситуації вибору між точністю, зрозумілістю та відповідністю науковій традиції.

4. Труднощі перекладу психологічних термінів

Серед основних проблем перекладу термінів когнітивної та соціальної психології варто виокремити:

- багатозначність термінів (*judgment* – *оцінка, судження, рішення*);

- метафоричний характер понять, який складно точно передати українською мовою;
- відсутність усталених відповідників для новітніх англомовних одиниць;
- термінологічну варіативність (*bias* – *упередження, викривлення, схильність*).

Ці труднощі підтверджують необхідність стандартизації української психологічної термінології.

5. Значення перекладу книги Д. Канемана для розвитку української терміносистеми

Праця Д. Канемана є джерелом великої кількості фундаментальних когнітивних термінів: *system 1*, *system 2*, *availability heuristic*, *overconfidence*, *framing effect*, *loss aversion* тощо. Їх переклад сприяв:

- збагаченню української психологічної терміносистеми;
- формуванню єдиних наукових стандартів;
- розвитку міждисциплінарної комунікації між психологією, економікою та соціальними науками.

6. Висновок

Отже, терміни когнітивної та соціальної психології являють собою складну, динамічну й міждисциплінарну систему, що відображає сучасні наукові уявлення про мислення та поведінку людини. Їх переклад українською мовою вимагає не лише знання мов, а й глибокого розуміння психологічних процесів. Книга Д. Канемана «Мислення швидке й повільне» відіграє важливу роль у формуванні сучасної української наукової термінології та розвитку перекладацької компетентності майбутніх фахівців.